

Otoci Cres i Lošinj u doba francuske vlasti

Jerolimić, Giovanna

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:006574>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

GIOVANNA JEROLIMIĆ

OTOCI CRES I LOŠINJ U DOBA FRANCUSKE VLASTI

Diplomski rad

Pula, rujan 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

GIOVANNA JEROLIMIĆ

OTOCI CRES I LOŠINJ U DOBA FRANCUSKE VLASTI

Diplomski rad

JMBAG: 0303036577, redovita studentica
Studijski smjer: Talijanski jezik i književnost - Povijest

Predmet: Kulturno-povijesno nasljeđe otoka Cresa
Znanstveno područje: Humanističke znanosti
Znanstveno polje: Povijest
Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska novovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana GIOVANNA JEROLIMIĆ, kandidatkinja za magistricu talijanskog jezika i književnost i povijesti, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 12. rujna 2017.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, GIOVANNA JEROLIMIĆ, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Otoci Cres i Lošinj u doba francuske vlasti“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst, trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 12. rujna 2017.

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Povijest otočja	3
2.1. Mletačka vladavina u ovim krajevima	5
3. Promjene na karti Europe	6
3.1. Pad Republike Venecije	6
3.2. Prva austrijska vladavina nad otocima Cresom i Lošinjem	8
3.3. Dolazak Napoleona na vlast	8
3.4. Napoleon zauzima Dalmaciju.....	9
4. Dolazak francuza u ove krajeve.....	9
4.1. Teško prihvaćanje promjena	13
4.2. Popis stanovništva	14
4.3. Dandolovo izvješće	15
5. Otoci u sklopu Kraljevine Italije	16
5.1. Sudstvo	17
5.2. Porezi.....	17
5.3. Obrazovanje.....	18
6. Cres	18
6.1. Creski zahtjevi.....	19
6.2. Stanje u Cresu	20
6.3. Pitanje osnivanja škole.....	22
6.4. Ekonomsko stanje.....	23
6.4.1. Inspektor Sclamar	23
6.5. Nezadovoljstvo i pobune	24
7. Lošinj	24
7.1. Osnivanje općine Lošinj	25
7.2. Administracija.....	27
7.3. Pobuna protiv gradonačelnika Capponija.....	28
7.4. Osnivanje općine Veli Lošinj	29
8. Vojna obveza	31
8.1. Obrana grada.....	32
8.2. Prolazak francuske vojske	33
9. Blokada Jadrana.....	34
9.1. Pomorstvo	34
9.1.1. Pomorski propisi.....	34
9.2. Broj brodova na otocima	36

9.3. Gusarenje	39
9.3.1. Gusarske akcije.....	41
9.4. Događaji na otocima	46
9.5. Otočni brodovi u tuđim lukama.....	47
9.6. Posljedice blokade	48
9.7. Engleska okupacija ovih krajeva	49
9.8. Napoleonovo pismo	49
10. Ceste	50
11. Crkva	57
11.1. Bratovštine	59
11.2. Crkve na otocima	59
11.2.1. Crkva sv. Martina	60
11.2.2. Crkva sv. Antuna Opata	60
11.3. Svećenici.....	62
12. Kratki prekid francuske vlasti i druga Austrijska vladavina.....	63
12.1. Pregled od strane žitelja.....	64
12.2. Kaštel u Malom Lošinju	67
12.2.1. Bombardiranje kaštela	68
13. Ilirske pokrajine.....	69
13.1. Stanje na otocima	70
13.2. Administracija.....	71
13.2.1. Cres	71
13.2.2. Lošinj.....	73
13.3. Civilno vjenčanje	74
13.4. Carine	77
13.5. Pobuna protiv francuske vlasti	77
13.6. Posljedice francuske vlasti	77
14. Pisma.....	79
15. Ostanak francuza na ovom području	83
16. Treća Austrijska vladavina.....	84
17. Zaključak	85
18. Izvori i literatura	87
19. Popis priloga.....	90
20. Sažetak.....	92
21. Summary	93

1. UVOD

Ovaj se diplomski rad u najvećoj mjeri temelji na podacima koji su prikupljeni istraživanjem raznovrsne literature koja govori o tom razdoblju. Za istraživanje se koristila i građa iz Arhiva Župe Veli Lošinj, kao i trinaest pisama iz toga razdoblja i ručno pisana kronologija Massima Ivancicha. Zadnja dva navedena izvora u privatnom su posjedu obitelji Giovannini te su bili ustupljeni za pisanje ovoga rada.

U ovom radu se govori o dijelu burne povijesti jedne male sredine. Otoci Cres i Lošinj smješteni su u Kvarnerskom zaljevu, a rad razmatra zbivanja koja su se dogodila od 1806., kada je francuska uprava preuzela ova područja, pa do njezinog odlaska 1813. U sedam godina francuske vladavine nad ovim otočjem dogodile su se mnoge promjene. Promijenila se uprava, administracija, zakoni koji su do tada bili dugoročni se mijenjaju, staleži bivaju ukinuti i uvedena je jednakost, ukinute su bratovštine, crkva proživljava reformu u kojoj joj se oduzimaju dobra i njezina desetina, porez se treba plaćati u novcu, a ne više u naturi. Sve te promjene za žitelje ovih krajeva bile su nagle. Mletačka vlast, ne želeći konkurenciju na Jadranu, sputavala je pomorstvo u velikoj mjeri, stoga otočani, zatvoreni u svoj mali svijet, nisu niti previše znali o zbivanjima u vanjskom svijetu. O Francuskoj revoluciji vjerojatno nisu ni čuli, a ako i jesu bila im je strana i nisu podržavali nikakve promjene, jer im je bilo dobro živjeti u svijetu u kojem su živjeli. Stoga napoleonske zakone i promjene koje se događaju, iako su na njihovu dobrobit, ne podržavaju. Ipak, francuska vlast na ovim otocima nije bila samo loša. Unatoč pomorskoj blokadi Jadrana i propadanju pomorstva, Francuzi su izgradili ceste za kočije, a općina Lošinj se konačno odvojila od stoljetnog osorskog podaništva. Francuska vlast, koliko god neželjena bila, ipak je uspjela napraviti nešto dobro za ovaj kraj.

U radu se najprije govori o povijesti otočja te će nakon toga biti riječi o mletačkoj vladavini koja je na ovim otocima postojala više stoljeća. Razumljivo je da su događaji nakon pada Mletačke Republike bili burni za cijelu Europu, a kako tek za područja koja nisu poznavala ništa osim Venecije. Razmatraju se promjene koje je prva austrijska vlast donijela u ovo područje. Objasnit će se kako i zašto Napoleon dolazi na vlast u Francuskoj te koji su bili njegovi ciljevi, kao i njegovo zauzimanje Dalmacije. Nakon toga bit će riječi o velikim promjenama koje je donijela francuska vlast i o ljudima koji su joj se protivili. Analizirat će se popis stanovništva u prvim

godinama dolaska francuske vlasti te i u kasnijim. Bit će riječi o Dandolu i o stanju koje je pronašao u ovim krajevima.

Dolaskom francuske vlasti, otoci su bili uklopljeni u Kraljevinu Italiju. Biti će riječi o sudstvu, porezima, kao i o obrazovanju u sklopu nove vlasti. Govorit će se pojedinačno o otocima Cresu i Lošinju u novoj situaciji u kojoj su se našli. Analizirat će se creski mentalitet, koji se nadao da će francuska vlast funkcionirati na isti način poput mletačke. Bit će riječi o stanju na otoku Cresu tijekom francuske vladavine, kao i o pitanju osnivanja škole u Cresu za koje se Dandolo borio, a koja se zbog suprotstavljanja nije utemeljila. Govorit će se i o ekonomskom stanju Cresa, kao i o inspektoru Scalamaru koji je bio svećenik u službi francuske vlade, otvorenog uma, sa zadaćom da uvede u praksu nove zakone koji su bili određeni.

Nakon Cresa analizirat će se i otok Lošinj, koji je u doba francuske vladavine bio odcjepljen od osorske općine, te je napokon stekao dugo željenu samostalnost u administrativnom uređenju. Lošinjani nisu bili zadovoljni što ih je njihov prvi gradonačelnik zanemarivao, nakon što je dobio višu funkciju, stoga su se pobunili protiv Capponija te izglasali neke promjene za svoju dobrobit. Nedugo poslije, dva grada su se odvojila u dvije samostalne općine, stoga je otok Lošinj kratko vrijeme imao dvije općine, Mali i Veli Lošinj. Govorit će se i o vojnoj obvezi koja je postojala u novom sustavu te o Narodnoj straži koja je bila organizirana u gradovima, kao i o njihovoj obrani.

Bitno poglavlje kojemu je potrebno dati veći značaj je blokada Jadrana koju su provodili ruski, austrijski i engleski brodovi. Engleske krstarice su bile daleko nadmoćnije u toj blokadi te su gospodarile Jadranom. Tako će biti navedeni pomorski propisi, kao i broj brodova koji su postojali na otocima u vrijeme dolaska nove vlasti. Biti će riječi i o gusarenju, gusarskim akcijama i svim nezgodama i zgodama koje su se događale pomorcima na moru prilikom susreta s gusarima, kao i događaji na otocima, posebice na Lošinju i u malološinjskoj luci u kojoj su se engleske fregate znale sidriti te ostajati neko vrijeme u njoj. Biti će riječi i o pomorcima koji su unatoč svim preprekama znali ploviti u druge luke. Analizirat će se posljedice koje je engleska blokada Jadrana ostavila ovim otocima. Također će biti riječi o Napoleonovom pismu Marmontu u kojemu iznosi nezadovoljstvo okupacijom Velog Lošinja.

Poznato je da su Francuzi tijekom svoje vladavine gradili ceste, tako će biti riječi i o otočnim cestama koje su sagradili. Crkva je bila u ovom kraju od velike važnosti, stoga se i njoj posvećuje jedan dio rada u kojemu će biti riječi o bratovštinama, crkvama na ovim otocima, kao i o svećenicima koji su djelovali u tom razdoblju.

Kratki prekid francuske vlasti, od šest mjeseci, dogodio se jer je Austrija prepoznala Napoleonovu krizu na vojnom polju, te je to iskoristila osvajajući Kvarnerske otoke. Cresani su austrijsku vlast dočekali veseleći joj se te su je primili dragovoljno, dok se Lošinj borio 24 sata, ne previše opirući se, nakon čega se predao. Ovaj događaj će biti analiziran iz perspektive nekih žitelja te će se ponešto reći i o Kaštelu u Malom Lošinju koji je bio bombardiran od Engleza, prilikom dolaska austrijske vlasti.

U drugom dijelu francuske vladavine otoci bivaju prvi put u povijesti odvojeni od Zadra kao središta i usmjereni su na Rijeku, to jest na Karlovac kao glavni grad u Ilirskoj Pokrajini. U tom sastavu su tvorili pokrajinu u kojoj je bilo prisutno više narodnosti, što se dobro uklopilo u savršenu Napoleonovu ideju da iz te pokrajine dobije vojnike za ratište. Bit će analizirana njezina nova administracija, kao i događaji na Lošinju i Cresu tijekom ove promjene. Govori se i o civilnom vjenčanju koje je bilo uvedeno za vrijeme francuske vladavine, a naposljetku se analiziraju posljedice francuske vlasti u ovim krajevima.

Posebno poglavlje je dano pismima koja nam opisuju stanje iz toga vremena u Malom Lošinju. Naposljetku se govori o austrijskoj vladavini i o slučaju koji je zabilježen - da je francuski vojnik ostao živjeti na ovom otočju.

2. POVIJEST OTOČJA

Otoci Cres i Lošinj smješteni su u Kvarnerskom zaljevu. Budući da svako mjesto ima svoju legendu, tako su ovi otoci svoje postojanje potkrijepili legendom o Argonautima. Iako danas znamo da Argonauti nisu plovili Jadranskim morem, a pogotovo ne Kvarnerom, ipak je prvotno ime koje se i danas koristi bilo Apsyrtides. U

kratkim crtama legenda ide ovako: kralj Eta iz Kolhide je posjedovao zlatno runo, hrabar momak Jason je uz pomoć kraljeve kćeri Medeje, koja je bila čarobnica i koja se zaljubila u Jasona, ukrao zlatno runo te je zajedno s Medejom pobjegao sa svojim drugovima Argonautima. Kraljev sin Apsirt krenuo je s brodom u potjeru, Medeja je prijevarom namamila svojega brata na pregovore, nakon čega ga je Jason ubio, Medeja je rasjekla bratovo tijelo te ga je bacila u more, a od njegovoga rasječenoga tijela nastali su otoci Apsyrtides.¹ Život na ovim otocima bilježi se još od paleolitika, a najviše dokaza se moglo pronaći u spilji Jami na Sredi, u kojoj su osim kostiju pronađeni i ostaci keramike *impresso* kulture, kao i morskih puževa. Ova špilja nalazi se na otoku Cresu. Tijekom brončanog i željeznog doba, čovjek prelazi iz špilje živjeti na otvorenom te gradi gradine, koje također možemo pronaći na otoku. Većina gradina se formirala na središnjem djelu otoka Cresa, gdje je za njihovu gradnju bilo najznačajnije područje u okolici Vranskoga jezera, koje predstavlja život, a mjesta koja su se razvila iz gradina su Beli, Lubenice i Osor. *U plovidbi uz istočnu obalu Jadrana Grci su, i prije osnivanja svojih kolonija na našoj obali, morali imati uporišta i luke u koje su mogli zalaziti bez bojazni da će ih domaće stanovništvo napasti.*² Osor je bio poznata postaja na Jantarnom putu. Pretpostavka je da su Grci odvojili dva otoka probijajući Kavanelu kako bi si olakšali putovanje. Ima puno dokaza koji su ostali, a dokazuju njihovu prisutnost na ovome području, od grčkog novca, nakita do amfora, a zasigurno najveći dokaz je statua Apoksiomena koja je pronađena u okolici otoka Lošinja, iako se smatra da je u rimsko vrijeme otpremljena iz Grčke prema Italiji.

Nakon Grka, ovim područjem su vladali Rimljani, po nekim pretpostavkama čak dugih pet stoljeća, do pada Zapadnog Rimskog Carstva, a njegovom uspostavom započinje i oblikovanje rimskog upravnog i gospodarskoga sustava. Da su i Rimljani bili prisutni na ovom području možemo vidjeti iz legende koja se veže za malološinsku uvalu, u kojoj su se često tijekom povijesti brodovi nastanjivali za lošega vremena. Ta uvala od davnina nosi naziv Augustova uvala (*Valle di Augusto*). Legenda govori kako je rimski car August zimu proveo u već spomenutoj uvali sa svojom mnogobrojnom flotom u vrijeme kada je vodio rat s Ilirima, kako bi počistio

¹ Fučić, Branko, *Apsyrtides*, Mali Lošinj, 1995., str. 6.

² Stražičić, Nikola, „Otok Cres: prilog poznavanju geografije naših otoka“, *Otočki ljetopis Cres – Lošinj* 4, Mali Lošinj, 1981., str. 113.

Jadransko more od pirata.³

Nakon rimske vladavine, kratko vrijeme su nad ovim otocima vladali Ostrogoti, zatim otoci spadaju u sklop Bizantske Dalmacije, a u 6. i 7. stoljeću se naseljavaju Slaveni. *U doba kneza Branimira (879 – 892) Hrvati već gospodare cijelim otokom, uključujući i naselja Beli, Cres i Lubenice.*⁴ Jedino je grad Osor bio pod bizantskom vlašću. U 10. stoljeću na Cresu postoje četiri općine, a to su Beli, Cres, Lubenice i Osor. Potonji je i dalje bio uključen pod bizantskom vlašću, a Stražičić navodi kako papa Ivan X. u svojem pismu spominje da se u bogoslovlju upotrebljava hrvatski jezik te zaključuje kako je to znak velikog broja hrvatskog stanovništva.⁵ Nakon promjene hrvatskog vladara i nesigurnosti koje su se stvorile, kao i bizantske zaokupljenosti drugim ratovima, Osorani mole Mlečane za njihovu zaštitu, kako bi si osigurali sigurnost.

2.1. Mletačka vladavina u ovim krajevima

Mlečani su ovim krajevima vladali u dva perioda. Prvi period bio je od 1000. godine, kada nakon smrti hrvatskog kralja Stjepana Držislava u Hrvatskoj nastaju borbe za prijestolje. Budući da je i Bizant u to vrijeme bio zauzet svojim ratovanjima, hrvatska obala je ostala bez zaštitnika. Tada se Osor obratio Veneciji, tražeći njezinu zaštitu. Dužd Pietro Orseolo je u ovoj zamolbi prepoznao velike dobrobiti za Veneciju te je dana 9. svibnja 1000. godine s mletačkim brodovljem krenuo u Osor, gdje mu se grad predao bez kolebanja. Prva venecijanska vladavina na ovim otocima nije dugo potrajala, već oko 1024. hrvatski kraljevi odlučili su vratiti izgubljene otoke. U isto vrijeme je i bizantski car vidio priliku, jer je u Veneciji došlo do nemira, te je poslao vojsku u Dalmaciju. Tako su otoci Cres i Lošinj ponovno došli pod bizantsku vlast.⁶

Druga mletačka vladavina na ovom području započinje 1409. i traje do pada Mletačke Republike 1797. Tada Venecija na ovim otocima formira zatvoreni sustav vladanja, to jest izolirala je otoke. Sustavno je uništavala pomorsku trgovinu, od koje su mještani ovih otoka živjeli, uspostavljajući brojna ograničenja. Oduzeta im je autonomnost u vladanju, jer je Venecija birala osorskoga kneza, iako su im bili

³ Nicholich, Matteo, *Storia documentata dei Lussini*, Tipo-litog. Istriana di Antonio Coana, Rovinj, 1871., str. 23.

⁴ Stražičić, „Otok Cres: prilog poznavanju“, str. 120.

⁵ Isto, str. 121.

⁶ Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Otočki vjesnik, Mali Lošinj, 1987., str. 18.-21.

ostavljeni svi statuti i povlastice koji su uživali u prošlosti. Malo pomalo, svi autonomni poslovi ovih otoka bili su negirani, a Venecija je iz svojega sjedišta dirigirala njihovim sudbinama. Život se na ovom području vodio po normama kojima su već godinama postojale, tako su neke od njih poticale još iz rimskog razdoblja vladanja ovim krajevima.⁷ Ovime možemo vidjeti kako je Mletačka Republika od svojih početaka pa sve do kraja nje govala istu politiku, bez njezinog pretjeranoga mijenjanja. Svaka moguća konkurencija na moru, što je bila glavna mletačka vrlina, bila je ukinuta, stanovništvu je bio nametnut porez kako im se pomorstvo ne bi isplatilo, ribolov se u velikoj mjeri sprječavao, a prirodna bogatstva iskorištavala.

3. PROMJENE NA KARTI EUROPE

Ekonomska i društveno-politička previranja u Evropi dovela su krajem XVIII. st., između ostalog, do sve lošijih odnosa između Francuske i Austrije, što uzrokuje da je 20. travnja 1792. god. francuska zakonodavna skupština navijestila austrijskom caru rat, koji traje pet godina.⁸ Iako je austrijska vojska pobjeđivala francusku, njezini saveznici su je napustili. Godine 1796. zapovjedništvo preuzima tada mladi general Napoleon, nakon čega se stanje mijenja te francuska vojska napreduje u ratu uspješnim pobjedama. U Gössu u okolici Leobena 18. travnja 1797. god. donose se javni i tajni ugovori budućega mira.⁹ Maštrović nastavlja navodeći da su se tajni ugovori odnosili na naše krajeve te je već unaprijed bilo dogovoreno da Istra, Kvarnerski otoci, Dalmacija i Boka kotorska pripadnu Austriji.¹⁰

3.1. Pad Republike Venecije

Napoleonovim osvajanjem 1797. srušena je Mletačka Republika, koja je više stoljeća imala vlast nad otocima Cresom i Lošinjem. Pad Mletačke Republike treba gledati kao niz mnogih događaja koji su se zbili neposredno prije „konačnog ukidanja“ Mletačke Republike. Dana 18. travnja 1797. Bonaparte je s Austrijom

⁷ Isto, str. 65.-66.

⁸ Maštrović, Vjekoslav, „Upravni položaj Lošinja i Cresa iza pada Mletačke Republike i stanje njihova brodarstva nakon toga“, *Acta Instituti Academiae jugoslavicae scientiarum et artium in Zadar*, sv. 20, Zadar, 1973., str. 248.

⁹ Na istom mjestu.

¹⁰ Na istom mjestu.

potpisao primirje i dogovorio prethodne uvjete mira, što on kao general-zapovjednik nije mogao napraviti. Već tada se Napoleon prikazivao vladajućima kao njihov vođa, a ne kao jedan od generala. Sam je, na svoju inicijativu, nakon što je Austriji obećao posjede Mletačke Republike, ušao u Veneciju. U dijelovima Italije, kao u Veroni, narod se bunio protiv francuskih vojnika koji su djelovali na tom području. U toj pobuni umiješala se i mletačka vlast, koja je bila podijeljena, dio je bio protiv Napoleona, a dio je bio za, na koncu je prevladala jakobinska strana koja je podignula pobunu i ukinula posljednjeg mletačkoga dužda. Nekoliko dana kasnije, nakon što je jakobinska strana mletačke vlade promijenila zakone na temelju tadašnjih francuskih, 16. svibnja 1797. Napoleonova vojska ulazi u grad, a nekoliko mjeseci kasnije sklopljen je mirovni ugovor u Campoformiju, čime je Mletačka Republika definitivno ukinuta.¹¹ *Slom Venecije je bez sumnje predstavljao jedan od najvažnijih povijesnih događaja u ovom dijelu Evrope, jer je njezina nazadna i vremenski prevaziđena uprava kočila društveni razvoj svih zemalja koje je silom držala pod svojom vlašću.*¹²

*Građani su u Cresu, Osoru i Malom i Velom Lošinju, pažljivo, kao i u ostalim dalmatinskim gradovima, pratili događaje i vijesti u vezi s padom Mletačke Republike.*¹³ Iako se na zadnjim dvjema mletačkim sjednicama, koje su zasjedale u Osoru i u Cresu, nije govorilo o velikim političkim promjenama, već su na dnevnom redu bila raspravljena lokalna pitanja, vijest o padu Mletačke Republike prihvaćena je s velikim iznenađenjem i uzbuđenjem zbog skorašnjih događaja. Određeni stanovnici, koji su bili naklonjeni mletačkoj vladavini, nisu mogli povjerovati toj vijesti, dok su se drugi veselili razmišljajući o skidanju stoljetnog jarma. Zbog stanja, veze s Venecijom su prekinute, ne znajući cjelovitu priču, otokom su krenule razne nepotkrijepljene priče, a mudri su se držali oprezno, očekujući sijedeći događaj.¹⁴ Ovaj je događaj u svakom slučaju mnogo značio za mještane ovih krajeva. Jedna stranica duge povijesti bila je zatvorena i otvarala se nova, nepoznata, stoga se jasno može shvatiti zbunjenost, veselje, tuga i panika građana. Ipak je velika stoljetna velesila, koja je pružala sigurnost ovim krajevima, bila srušena.

¹¹ Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba – XVI. – XIX. stoljeće, s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil, Zagreb, 2004., str. 182.

¹² Imamović, *nav. dj.*, str. 155.

¹³ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 248.

¹⁴ Imamović, *nav. dj.*, str. 155.

3.2. Prva austrijska vladavina nad otocima Cresom i Lošinjem

Dana 17. listopada 1797. Francuska i Austrija potpisale su Campoformijski mirovni ugovor. *Austrija je dobila Istru, Dalmaciju s Bokom kotorskom, otoke u Jadranu, mletačko područje između rijeke Po, Adige i starih austrijskih zemlja te samu Veneciju (...).*¹⁵ Austrija je, dolaskom na vlast u primorske krajeve koji su nekada bili najbogatiji u Hrvatskoj, zatekla teško ekonomsko stanje, koje je francuska kasnije naslijedila. Djelomično je teško stanje otoka bilo posljedica položaja ovih krajeva unutar Mletačke Republike, koja nije znala iskoristiti postojeće dobrobiti.¹⁶ Prva austrijska vladavina traje od 1797. do 1804. Nova vlast na otocima Cresu i Lošinju ne mijenja zatečeno stanje, osim manjih reforma koje su provedene u školstvu i sudstvu.¹⁷ Od dobrobiti za primorske krajeve, nova je vlast uspostavila slobodu plovidbe i trgovine, što je do tada Republika Venecija ograničavala.¹⁸ Prepustivši ove krajeve Austriji, Napoleon nije odbacio svoje planove koje je imao za ovo područje.

3.3. Dolazak Napoleona na vlast

Godine 1799. Francuska napreduje na vojnom polju, tako što je uspjela postići značajne pobjede. Iako joj je krenulo na ratnom polju, njezina republika je bila pri raspadu. Oslabljena država je dobila ideju da ne može dalje bez revolucionarne diktature, mnogi su mislili da će ponovno do izražaja doći jakobinska diktatura, ali vrijeme više nije bilo na njezinoj strani, građanstvo je dobilo prevlast koje se zalagalo za svoju diktaturu. Sieyès je dobio u cijeloj situaciji dominantnu ulogu, te je pripremao građansku urotu. Nedostajao mu je prikladna osoba koja će povesti revoluciju. Odluka je pala na Napoleona koji je napustio vojsku u Egiptu, a svi žitelji su u njemu vidjeli pravu osobu koja će spasiti Francusku. Dana 9. studenoga, dogodio se državni udar kojim je bila osigurana buržoazijska vlast.¹⁹

¹⁵ Bertoša, *nav. dj.*, str. 185.

¹⁶ Goldstein, Ivo, *Povijest 21, Hrvatska povijest*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2003., str. 228.-229.

¹⁷ Ćus-Rukonić, Jasminka, „Grb Velog Lošinja“, *Pril. Inst. Arheol.*, 27, Zagreb, 2011., str. 267.

¹⁸ Goldstein, *nav. dj.*, str. 229.

¹⁹ Bertoša, *nav. dj.*, str. 189.-190.

3.4. Napoleon zauzima Dalmaciju

Nakon ponovnog rata Austrije protiv Francuza te dominacije Napoleona na bojištima, Požunskim mirom, 26. prosinca 1805., car Franjo II. bio je prisiljen odreći se posjeda koje je Austrija stekla Campoformijskim mirom, to jest mletačke Istre, mletačkih jadranskih otoka i Boke kotorske, a te je posjede Napoleon uvrstio u sastav Kraljevine Italije. Svojem je posinku, Eugèneu de Beauharnaisu, dodijelio titulu potkralja Italije te mu je bila dana vlast nad Istrom i mletačkim pokrajinama u Italiji.²⁰ Dalmacija se za vrijeme austrijske vladavine dijelila na gornju i donju, a takvu su podjelu preuzeli i Francuzi. Donjoj Dalmaciji pripadale su Boka kotorska i Dubrovačka Republika s pelješkim područjem, dok je gornju Dalmaciju činilo ostalo područje s Kvarnerskim otocima, to jest s Krkom, Cresom i Lošinjem.²¹

4. DOLAZAK FRANCUZA U OVE KRAJEVE

Napoleona su revolucionarna obećanja o slobodi i jednakosti predstavljala kao razarača tradicije, običaja, nošnje i prava koja su trajala stoljećima. Narod koji je živio na ovim otocima bio je uskogrudnog mišljenja, konzervativan, religiozan, nije ga mamio niti ga je zavodio glas o nacionalnom preporodu. U narodu je živjela glasina da su Francuzi ubili princa, proganjali crkvu, uništavali vlasništvo, da su pod lažnim nastupima zagovornici tiranije i bezboštva. Mali broj prosvijećenih duša, koje su se uzdignule iznad populacijske prosječnosti, sa zadovoljstvom je dočekao francuski dolazak, dok su svi ostali čekali s nepovjerenjem, u strahu, srdžbi, hranjeni ljutnjom i misleći da će biti odbačeni kao trgovački teret od jednog vlasnika do drugog.²²

Krajem 18. stoljeća pomorska trgovina na Lošinju se razvija, pa je nekoliko obitelji na otoku posjedovalo brodove za vanjsku plovidbu po svim lukama na Sredozemlju. Događaji koji su se zbili od pada Republike Venecije do dolaska druge austrijske vlasti u našim krajevima potresali su cijelu Europu, a posljedice rata su se

²⁰ Antoljak, Stjepan, „Predaja Dalmacije Francuzima (1806)“, *RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 4, Zagreb, 1952., str. 167.-168., preuzeto sa: <http://dizbi.hazu.hr/object/10859> (4. svibnja 2017.); Hrvatska enciklopedija, preuzeto sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49908> (6. lipnja 2017.)

²¹ Maštrović, Vjekoslav, „Brodarstvo Dalmacije u doba Francuske vladavine (1806.-1813.)“, *Adriatica marittima*, sv. II, Zadar, 1978., str. 65.

²² Mitis, Silvio, *La signoria francese nell'isola di Cherso*, Tipografia Gaetano Coana, Poreč, 1900., str. 3.-4.

osjećale i na ovim otocima. Ratovi koji su buknuili nakon campoformijskog mirovnog ugovora kao posljedicu su donijeli zaustavljanje razvoja pomorskoga prometa, a pridodajući tome monetarnu krizu, prisutnost vojnika i gusarsku blokadu Jadrana, cijela ova slika daje nam viziju tužnih uvjeta koji su vladali u ovom periodu. Od Požunskoga mira, to jest od 26. prosinca 1805. do 1813. otoci Cres i Lošinj pripadali su Francuskom Carstvu, najprije ujedinjeni u sklopu Kraljevine Italije, zatim od 1809. u sklopu Ilirskih provincija.²³

U Zadar su do srpnja 1806. stigla dva dužnosnika koji su trebali okončati privremenu vladu provincije i osigurati mir i blagostanje. Vincenzo Dandolo bio je postavljen kao načelnik civilne administracije, s titulom generalnog providura, dok je na čelu vojske stajao general Auguste Marmont, koji je bio njezin upravitelj. Ne slaganje ove dvojice dužnosnika odrazit će se na narod i na opću administraciju u kojoj će biti vidljiva averzija između vojnika i naroda, između francuske policije i one lokalne i tako dalje.²⁴ Prema Maštroviću, u tim godinama treba razlikovati dva razdoblja. Prvo je ono u kojemu je Dalmacija pripala Talijanskom Kraljevstvu sa sjedištem u Milanu, od 1806. do 1809. Ovo razdoblje Maštrović naziva Dandolovim razdobljem i dijeli ga na dvije faze: prva traje do pada Dubrovačke Republike (31. siječnja 1808.), a druga do kraja razdoblja, to jest još iduću godinu.²⁵ *U prvom razdoblju (...), Dalmacija ima četiri okruga: zadarski, šibenski, splitski i makarski s ukupno 19 kotareva (vice-delegacija), u kojima je 25 općina.*²⁶ Otoci Cres i Lošinj su u prvom razdoblju spadali pod Zadarski kanton, a imali su dvije općine, Cres i Osor.²⁷ Nakon osamostaljenja Lošinja od Osorske općine, Cres i Lošinj su bile dvije općine na ovim otocima. Drugo razdoblje započinje 1809., kada Napoleon donosi odluku o novoj upravnoj podjeli te ovi krajevi bivaju smješteni u pokrajinu nazvanu Ilirija. Ovo razdoblje bitno je za otoke Cres i Lošinj, jer spomenutom promjenom oni više ne spadaju u okvire Dalmacije, već ulaze u sastav Građanske Hrvatske čije je sjedište u Karlovcu, dok je sjedište Ilirskih pokrajina u Ljubljani.²⁸

Kvarnerske otoke su Francuzi okupirali krajem veljače 1806. Mitis govori kako je vjerojatno tu okupaciju odradila osamdesetprva pukovnija pod zapovjedništvom

²³ *Nel cinquantesimo anniversario dell'istituzione della I. R. Scuola Nautica di Lussinpiccolo*, Editrice L'I. R. scuola nautica, Mali Lošinj, 1905., str. 20.

²⁴ Mitis, Silvio, *La signoria francese*, str. 8.-9.

²⁵ Maštrović, Vjekoslav, „Brodarstvo Dalmacije u doba Francuske vladavine (1806.-1813.)“, *Adriatica maritima*, sv. II, Zadar, 1978., str. 65.

²⁶ Isto, str. 66.

²⁷ Mitis, Silvio, *Note storiche sull'isola di Cherso*, Stab. Tip. Di s. Artale, Zadar, 1899., str. 29.

²⁸ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 65.

generala Serrasa. Molitor je bio vrhovni vođa napoleonske snage u Dalmaciji i privremeni namjesnik cijele provincije, dana su mu sva prava za vladanje, a uz sebe je imao sedam savjetnika, odnosno kasnije osam tajnika. Upravno vijeće na čijem je čelu bio Molitor, od svojeg prvog konstituiranja, bilo je potlačeno brojnim primjerima, peticijama, pitanjima i pritužbama. Svećenici su se predavali radi straha da ne bi izgubili svoja dobra, iz istih su razloga bratovštine i laičke škole zadržavale svoje radnike, gradovi su se predavali i obećavali vjernost samo kako im se pridošla vlast ne bi upletala u njihova priznata prava, dok su se plemići ljutili jer su gubili svoje privilegije te su im sva prava, koja im je titula donosila, bila u potpunosti ukinuta. Dana 12. ožujka 1806. *Superiorità* objavljuje da je generalni zapovjednik naredio inspekciju simbola u svim javnim ustanovama, koji trebaju biti zamijenjeni simbolima nove vlasti, ali kako navodi Mitis, *Superiorità* nije znala kojim su se simbolima trebali služiti razni odjeli. Cresanima je više od simbola nove vlasti bilo stalo do njihovih privilegija i imuniteta koji im je iznenada nestao i činilo se da će zauvijek biti izgubljen. Stoga se dana 3. svibnja 1806. općinsko vijeće okupilo u dvorani za sjednice kako bi izložilo vlastite glasove, prava i kako bi kod vicekralja Italije tražilo sankcije. Zapisnik ove sjednice ima posebno povijesno značenje, jer odražava posljednje utjecaje mletačkog ili srednjovjekovnoga načina života, koji je više godina formirao karakter creskih žitelja. Vijeće se i dalje okupljalo po uobičajenim formalnostima, to jest još uvijek plemići prikazuju svoje plemstvo u većini i imaju dva sudca i savjetnika, a plebejci još uvijek na zasjedanjima vijeća interveniraju s dva predstavnika.²⁹ Peticija je vjerojatno bila neispunjena, u kontrastu s vladajućim sustavom koji je Napoleon provodio bez oklijevanja u svim mjestima gdje je zavladao. Novi sustav je predstavljao centralizaciju, civilni napredak, asimilaciju i ravnomjernost, nije koristio običaje, nošnje, tradicije, vjerovanja, prava i slobodu. Dana 21. ožujka *Superiorità* se uputila u Zadar kako bi se žalili jer se ne obavljaju sudski procesi, a da su optuženici neposlušni. Iste molbi bilo je nadodano da je u svibnju osnovna škola, koja je osnovana 1799., ostala bez nastavnika, radi otkaza koji je podnio Andrea Rossi. Općinsko vijeće uputilo se u Zadar te je tvrdilo kako od časa kada plemstvo počinje propadati, na otoku vlada nered, zbnjenost i nezadovoljstvo podanika. Mitis zaključuje kako ne vide da ovo zlo proizlazi iz općinskih institucija koje su loše vođene, već smatraju krivim lijenost i neprikladno

²⁹ Mitis, Silvio, *La signoria francese*, str. 4.-5.

vladanje onih koji oblikuju općinsko vijeće. Suci Bonaventura i Giacomo Andrea de' Petris, kao i savjetnik Stefano Giacomo de' Petris, kao načelnici općine u prigovoru koji su podnijeli provincijskoj vladi, dana 7. svibnja 1806., puni naivnosti i nezainteresiranosti, smatraju da će promjena navedenih stvari napokon rasvijetliti pravdu i odbačene zakone. Građanska provincijska administracija, iako je bila postavljena privremeno, nije bila jasna, dok je vojna do 24. ožujka imala formiran udarnički i trajan sustav. Cres je pripadao prvoj jedinici, imao je jaku posadu te je bio sjedište zapovjedništva za četiri kvarnerska otoka. Vojnici su bili loše smješteni, a općina, zbog nedostatka novaca, nije mogla zadovoljiti njihove potrebe, a još manje one generala Gillya, koji nije imao ni privatni smještaj. Na Iloviku (*S. Pietro de' Nemb*) su bile smještene dvije posade 79. linijske pukovnije, s ciljem osiguranja toga mjesta koji je bio od velike strateške važnosti. Francuski dužnosnici su radi zabave i umjetnosti bili organizatori domjenaka, blagdana, izleta, potičući glasine kojima bi postali omiljeni u društvu i potičući novu odjeću koja je bila u potpunosti drugačija od tradicionalne. Loši primjeri dolazili su s vrha vlasti, točnije iz glavnoga grada.³⁰

Francuska vlast na ovim otocima donosi prve inovacije u tradicionalnom otočnom gospodarstvu. Dandolo je imao važnu ulogu u poticanju napretka gospodarstva, on je podržavao razvoj seoske ekonomije i nastojao je poboljšati životni standard stanovništva. Stoga se osnivaju rasadnici te se seljacima besplatno daju sadnice voćaka, a potiče se uzgoj krumpira i drugog povrća. Započinje se plansko pošumljavanje golih područja, a na koze se uvodi porez, kako bi se spriječilo uništavanje tek posađenog. Nastojalo se unaprijediti i stočarstvo. Posebna komisija je bila organizirana, a njezina zadaća je bila kontrola močvarnih područja, to jest njihovo isušivanje i uređenje zapuštenih lokava koje su bile izvor malarije i drugih bolesti. Potiče se uređenje kuća. Gradi se cesta koja povezuje otočna mjesta.³¹ Dandoloovu želju za poticanjem gospodarskoga napretka ovih otoka možemo vidjeti iz njegovoga pisma koje 1807. upućuje Napoleonu, a u kojemu se žali na loše očuvanje šuma. Naime na Cresu su općinske šume puštene u propast, a navedeno je da su privatne šume bile izrazito pažene, a njihova su se drva koristila za gradnju, kao

³⁰ Isto, str. 5.-7.

³¹ Stražičić, Nikola, „Pomorstvo otoka Cresa“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj*, Mali Lošinj, 1980., str. 195.

primjer dobro očuvane šume navodi se da je dovoljno vidjeti creske privatne šume.³² Vicedomin donosi tablični prikaz presađenih sadnica od studenog 1806. do kraja 1807. te za Lošinj i Cres stoji podatak od 719 presađenih sadnica.³³ Iz ovoga možemo vidjeti kako je Dandolu bilo stalo do napretka ovih krajeva. No nažalost ideja napretka bila je zaustavljena pomorskom blokadom koja je vladala na Jadranu.

4.1. Teško prihvaćanje promjena

Prilikom dolaska francuske vlasti na ovo područje naišli su na probleme, htjeli su uvesti nove zakone, ali su mletački zakoni još bili na snazi. Stanovništvo nije bilo otvoreno za prihvaćanje promjena, a posebice je teško bilo preko noći promijeniti mentalitet. Stoljetni mentalitet i usko držanje tradicije novoj vlasti je donijelo velike probleme u uvođenju novih zakona. Uvođenje Napoleonskih zakona stvarao je velike poteškoće, pogotovo odredbe o braku, koja je prilikom ženidbe htjela zamijeniti crkveni obred s državnim. Reforma kaznenih zakona je također bila teška, znajući da je mletački knez imao ulogu sudske policije, ispitivanje i sudca. Tijekom austrijske vladavine stari se zakoni nisu previše mijenjali. Godine 1798. uveden je Leopoldov kodeks koji je uveo blaže kazne, primjerice umjesto odsijecanje glave uvedeno je vješanje. Također je ovaj zakon tražio da sve provedene kazne budu evidentirane na talijanskome jeziku, iako, kako zaključuje Bommarco, ovaj zakon nije bio od velike pomoći jer je većina ljudi bila nepismena i koristila se slavenskim jezikom.³⁴

Dana 4. rujna 1806. proglašena su četiri dekreta s ciljem uređenja regije, koji su uspostavili ukidanje, zamjenu i prijenos plemićkih dobara. Ukidanjem Grimanijevih zakona produljena je primjena civilnog zakona, uz iznimku koja se tiče obitelji i nasljedstva. Ovaj dekret je prouzročio velike nemire u Dalmaciji, plemićka udruženja su bila ukinuta, kao i razlike između plemića i pučana, a seljaci nisu razumjeli dobrobiti ovog dekreta te su izražavali svoje nezadovoljstvo promjenama. Crkveni krugovi su bili uzrujani zbog smanjenja biskupskih sjedišta i zbog oduzimanja njihovih dobara. Kašnjenje primjene novih civilnih zakona ostavljalo je mnogo zakonodavnih

³² Vicidomini, Leonardo, *Vincenzo Dandolo e la Dalmazia durante l'eta' Napoleonica*, objavljeno na web-stranici ISSUU, 2011., preuzeto sa: https://issuu.com/leonardo.vicidomini/docs/vincenzo_dandolo_e_l_eta_napoleonica (25. srpnja 2017.), str. 160.-161.

³³ Isto, str. 125.

³⁴ Bommarco, Tarcisio, *L'isola di Cherso la presenza veneziana e le diverse dinastie popolane*, Del Bianco editore, Udine, 2012., str. 223.-224.

problema neriješenim, dok se one koji su htjeli biti riješeni osporavalo.³⁵

Došavši pod francusku vladavinu ukinute su bratovštine, trgovina je nastradala od rata, brodovi su bili zaplijenjeni ili uništeni, brzo je bilo vidljivo pomanjkanje žitelja, a kler je bio primoran s narodom dijeliti svoj kapital, na ovaj način Bonicelli opisuje francusku vladavinu u ovim krajevima.³⁶

4.2. Popis stanovništva

Dolaskom francuske vlasti u ove krajeve izvršen je prvi popis stanovništva koji je bio organiziran od strane civilne vlasti. Po prvom izvoru na otocima Cresu i Lošinju tada je bilo 10.687 stanovnika. Samo na području Creskog kantona bilo je 7.426 stanovnika. Nažalost iz ovih podataka se ne može jasno iščitati koliko je stanovnika živjelo na otoku Lošinju, a koliko na Cresu, budući da je Creski kanton uključivao i Osorsku općinu.³⁷ Može se zaključiti da je općina Lošinj imala 3.261 žitelja. Vicidomini, kao drugi izvor, navodi kako u općinu Cres spadaju gradovi Cres i Osor sa svim selima uključenim u otok Cres, a u istom spisu se donosi i popis stanovništva iz 1806.: za Cres je to 7.426 stanovnika, dok pod općinu Lošinj spadaju dva Lošinja s otokom Uniје, ukupno 4.360 žitelja.³⁸ Iz iste godine imamo zapisanu populaciju s brojem vijećnika, za Cres je 6.756 žitelja s jednim vijećnikom, a za Lošinj 4.360 žitelja s jednim vijećnikom.³⁹ Možemo sa sigurnošću zaključiti da je općina Cres 1806. imala 7.426 stanovnika, dok za općinu Lošinj ne znamo točan broj stanovništva. Sljedeće pitanje koje se nameće je zašto se u općinu Lošinj ubraja otok Uniје, a otoci Ilovik i Susak se ne ubrajaju? Ako Vicidomini u prvom podatku donosi broj žitelja općina, a u drugom isti taj broj zajedno s brojem vijećnika, zašto se broj za Cres uvelike razlikuje? Lošinjani u svojem spisu koji upućuju generalnom-providuru u Zadar, tražeći odcjepljenje od Osora, navode kako dva Lošinja imaju 5.500 žitelja.⁴⁰ Vjerojatno su Lošinjani ovaj podatak preuveličali, ali mogli bismo reći da je u tom periodu na otoku Lošinju bilo oko 4.500 žitelja.

³⁵ Isto, str. 224.

³⁶ Bonicelli, Gaspare, *Storia dell'isola dei Lossini*, Tipografia Weis, Trst, 1869., str. 67.-68.

³⁷ Stražičić, Nikola, „Otok Cres: prilog poznavanju“, str. 148.

³⁸ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 141.

³⁹ Isto, str. 142.

⁴⁰ *Nel cinquantesimo anniversario*, str. 21.

Vicidomini, nadalje, donosi tablice iz kojih je vidljiv broj žitelja u Dalmaciji dana 1. listopada 1807. Iz njih može se iščitati da je tada Cres bilježio 4.699 stanovnika, zatim se dogodio porast od 65 osoba te dana 30. rujna 1808. bilježi 4.764 stanovnika. Dok Lošinj bilježi dana 1. listopada 1807. 6.764 stanovnika, na ovom otoku se dogodio porast od 84 žitelja te dana 30. rujna 1808. ima 6.848 stanovnika.⁴¹ Uspoređujući ove podatke s prošlima, na umu moramo imati kako je Osorska općina bila ukinuta te je njezin broj stanovnika bio ubrojen u Lošinjsku općinu. Zbog toga se može vidjeti veliki porast populacije u broju za otok Lošinj.

Iz tabličnog prikaza koji donosi popis rođenih, umrlih i vjenčanih u Dalmaciji 1808. može se iščitati da je u Cresu rođeno 174 djece, umrlo 109 osoba te se vjenčalo 52 para, dok je u Lošinj rođeno 251 djece, umrlo 167, a vjenčalo 58 osoba.⁴² Iz ovih podataka možemo zaključiti da je ipak Lošinj imao veću populaciju od Cresa u to vrijeme te da je stopa nataliteta, kao i ona mortaliteta, bila viša na Lošinj.

4.3. Dandolovo izvješće

Dandolo, došavši na vlast, izvješćuje da u javnoj administraciji vlada kaos zbog nebrige mletačke i austrijske vlasti. Naime, u Cresu je palača bila u ruševnom stanju, tijela javne vlasti su svoj posao obavljala u ustanovi koja je bila u najmu, u Osoru je postojao mali javni prostor, dok ga u Lošinj javna vlast nije imala.⁴³ Francuska vlada je imala namjeru modernizirati način života u Dalmaciji te je srednjovjekovni mentalitet, koji je još uvijek bio prisutan na tom području, preko noći htjela promijeniti u moderan, a do takvih je poteškoća došlo i na Cresu. Žitelji Cresa su u slučajevima velikih promjena pokazivali kako su vezani za tradiciju i stare običaje.⁴⁴

⁴¹ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 122.

⁴² Isto, str. 126.

⁴³ Isto, str.128.

⁴⁴ Bommarco, *nav. dj.*, str. 225.

5. OTOCI U SKLOPU KRALJEVINE ITALIJE

Područje otoka Lošinja i Cresa je za vrijeme prve austrijske vladavine bilo u sklopu pokrajine Dalmacije. Pojedini stanovnici nadali su se da će dolaskom austrijske vojske nastupiti velike promjene, što se nije dogodilo, čak su i promjene koje su se dogodile u prošlosti vraćene na „početno“ stanje. Svi službenici, to jest svi nositelji organa upravljanja, bili su pozvani ostati ili vratiti se na svoja stara radna mjesta. Glavna uprava bila je organizirana u Zadru, ne čelu s komesarom. Na čelu gradske vlasti bio je sudac-upravitelj, a uz njega je stajalo odgovarajuće osoblje, to jest upravna vlast koja još uvijek nije bila odvojena od sudske.⁴⁵

Dolaskom francuske vlasti u ove krajeve Dalmacija je u teritorijalnom-administrativnom uređenju bila podijeljena na okružja. To su bila najveća teritorijalna tijela, unutar kojih su se nalazili kotari. Još manje administrativne jedinice od kotara bile su općine, a najmanja su bila sela. Dalmacija je bila podijeljena na četiri okružja; jedno od njih je bilo zadarsko koje se dijelilo na šest kotara.⁴⁶ Za otoke Cres i Lošinj glavna je pokrajinska uprava bila upravo u Zadru, a središte kotara bio je u Cresu. S obzirom da je sjedište kotara bilo udaljeno od ostalih većih gradova, pomirbeni sudovi osnovani su u Osoru, Velom i Malom Lošinju. Suci koji su bili na dužnosti bili su Šime Budinić u Velom Lošinju i Mario Tarabocchia u Malom Lošinju. Zanimljivost je da su oba suca po zanimanju bili zapovjednici, što mnogo govori o tome koja je veličina pomorstva bila na tom otoku. Osor i Cres su imali savjet iz plemićke i građanske zajednice, dok je Mali Lošinj imao pučku zajednicu; ovim možemo vidjeti da je i pučanima dana značajna uloga u administrativnom sustavu.⁴⁷ Iz ovih kratkih crta možemo zapaziti kako su od početka Francuzi željeli sve klase ujednačiti, stoga je pučanima u Malom Lošinju bilo dano pravo sudjelovanja u općinskoj djelatnosti.

Po novoj administrativnoj podjeli, koja je reorganizirana nakon odcjepljenja Malog i Velog Lošinja od Osora, cresko-lošinjsko otočje podijeljeno je u dva kantona, sa sjedištem u Cresu i Malom Lošinju, a koja su ulazila u okvir Zadarskog distrikta.⁴⁸ U Creski kanton ulazile su općine Cres i Osor, što znači da je obuhvaćao i dio otoka Lošinja, točnije i mjesto Nerezine, dok je ostatak otoka pripadalo Lošinjskom

⁴⁵ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 249.

⁴⁶ Oršolić, Tado, „Teritorijalne snage za francuske uprave u Dalmaciji (1806.-1809.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45., Zadar, 2003., str. 273.-274.

⁴⁷ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 253.

⁴⁸ Stražičić, „Otok Cres prilog poznavanju“, str. 148.

kantonu. Na čelu općine bio je načelnik, s vijećem čiji su se članovi birali bez obzira na socijalno podrijetlo.⁴⁹

Kao znak da cijela situacija nije bila savršena, te da Francuzi svojim dolaskom nisu pronašli mir i blagostanje, može se navesti „pobuna“ velološinjskog suca Simonea Budinicha, koji je, kako bi izrazio svoje nezadovoljstvo novom vlašću, podnio ostavku.⁵⁰

5.1. Sudstvo

Francuska je vlast imala zadaću poboljšati zatvore, naime, 1807. Dandolo u svojem izvješću Napoleonu govori kako su po Dalmaciji zatvori nesigurni. Spominje i creski zatvor za koji kaže da nema nikakve sigurnosti.⁵¹ Zanimljiv je tablični prikaz koji nam donosi Vicidomini, iz kojeg možemo iščitati rezultate pravosudnih postupaka od 15. prosinca 1807. do 15. prosinca 1808. Za Lošinj možemo vidjeti da je bilo 5 presuda za koje nisu imali pravo na žalbu, 20 presuda s pravom na žalbu, 129 pomirbenih slučajeva, a niti jedna kriminalna inkvizicija, dok su bila izvršena tri policijska procesa. Za Cres je bilo 77 presuda bez prava na žalbu, 16 presuda s pravom na žalbu, 76 pomirbenih slučajeva, niti jedna kriminalna inkvizicija i 6 policijskih procesa.⁵² Iz idućih podataka mogu se iščitati rezultati za mirovno pravosuđe koji su se dogodili od 16. prosinca 1808. do 15. lipnja 1809. U tom periodu na Cresu je bilo 11 presuda s mogućnošću žalbe, 30 pomirbenih slučajeva, jedna kriminalna inkvizicija i jedan policijski proces, dok je u Lošinj u bilo 20 presuda s mogućnošću žalbe, 68 pomirbenih slučajeva, dvije kriminalne inkvizicije i 6 policijskih procesa, s time da zbog okupacije neprijateljske vojske od travnja nedostaju podaci za neka mjesta, kao i za Cres i Lošinj.⁵³

5.2. Porezi

Kako bi se općina osigurala, po primjeru drugih gradova koji su pripadali Talijanskom Kraljevstvu, uveden je porez na potrošnju (*dazio di consumo*), poznat

⁴⁹ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 253.

⁵⁰ Ivancich, *Cronologia dei Lussini*, ručno pisano, spis u posjedu obitelji Giovannini (nota: Budinich, str. 56), str. 98.

⁵¹ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 166.

⁵² Isto, str. 187.

⁵³ Isto, str. 189.-190.

pod imenom *d'Octroi*, čiji je prihod bio namijenjen izravno općinskim potrebama. Kako je prihod ovoga poreza bio ograničen, a troškovi rata sve viši, općinska blagajna je nakon nekog vremena bila prazna do te mjere da se nisu mogla osigurati financijska sredstva ni za najhitnije stvari. Vicedelegat i gradonačelnik Capponi zatražili su od općinskoga vijeća da se što hitnije osiguraju sredstva i to dvanaest tisuća mletačkih lira. Razni su bili prijedlozi, prevladala je najlakša zamisao, a ta je bila da se sva luksuzna srebrnina koja je pripadala župnoj crkvi u Velom Lošinju i koju su već prethodno građani namijenili za potrebe općine, proda za ne manju cijenu od one za koju je procjenjuju dvojica svećenika. Bilo je to 19. listopada 1806. Kako bi se osiguralo financijsko stanje općine, početkom 1807. uveden je novi porez na vino te na desetinu ulova sardela. Ovime si je općina osigurala otprilike četiri tisuće lira, a ti novci su bili namijenjeni za plaću općinskih djelatnika.⁵⁴

5.3. Obrazovanje

Što se tiče obrazovanja, francuska vlast je i ovdje pronašla poteškoće i izazove. Naime, u Lošinju su bile aktivne dvije dobre privatne škole koje su bile osnovane 1784. i 1803., a subvencionirali su ih žitelji, dok na Cresu nije bila aktivna ni jedna škola. Dandolo je imao interes za reformu školstva, stoga je u četiri kotara Kvarnerskih otoka u roku od tri godine bilo osnovano sedam škola s 300 učenika.⁵⁵ Škola za djecu u Velome Lošinju se održala tijekom francuske vladavine, iako nije bila financirana od vlasti, već je trebala sama pronaći svoj način dolaska do potrebnih sredstva.⁵⁶ Godine 1811. dolazi do ukidanja laičkih škola, koje su se nazivale bratovštinama (*confraterne*).⁵⁷

6. CRES

Dolaskom francuske vlasti na otok Cres, krajem 1806. nastavile su s djelovanjem sve austrijske službe s istim lokalnim namjesnicima. Glavni sudac bio je Giovanni Antoniazio de Bocchina, a ocjenitelj Francesco Lion. Uskoro je nova vlast

⁵⁴ Nicolich, *nav. dj.*, str. 159.-161.

⁵⁵ Bommarco, *nav. dj.*, str. 225.

⁵⁶ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 62), str. 98.

⁵⁷ Isto (nota: Budinich, str. 61.), str. 108.

izmijenila administrativnu službu, bez ispravljanja postojećih manjkavosti, stoga su na vidjelo došle iste greške, nestabilnosti i slabosti administrativnih ustanova. Također se iskazivala averzija iritiranog naroda za obveznim vojnim služenjem i poreznim opterećenjem, neprijateljstvo plemića zbog nameta njihovoj klasi i okovanosti zastarjelim običajima i zakonima, otvorena pobuna klera koji je mrzio nereligioznu vladu koja je ukinula bratovštine, uvela civilno vjenčanje i nove zakone. Velika bijeda izazvana blokadom Jadrana i neprijateljskim racijama u svim lukama, uobičajene svađe, promjene i nesposobnost osoba koje su bile postavljene da vladaju otokom, ovako Mitis opisuje stanje za vrijeme francuske vladavine na otoku Cresu.⁵⁸

6.1. Creski zahtjevi

Bommarco zaključuje kako gledajući na zahtjeve Cresana, prilikom dolaska nove vlasti, može se dobiti dojam kao da se za žitelje ovoga kraja ništa nije promijenilo te da se prošlost koja je odavno prošla može ponoviti.⁵⁹ Što se može vidjeti iz daljnjih njihovih zahtjeva? Naime, predstavnici općine Cres dana 2. svibnja 1806. glasovali su, dobivši prolazne glasove od dvadeset jednog prisutnog vijećnika, te je odlučeno da će predstaviti svojih sedamnaest točaka namjesniku koje će kasnije biti proslijeđene kralju Italije na potvrdu. Njihove točke traže da grad bude proglašen glavnim gradom za sve Kvarnerske otoke te da bude sjedište građanskog, sudskog, političkog i ekonomskog života, da otočna pukovnija bude povjerena stranim osobama i koliko je moguće poštenima. Da trgovina s obalom bude slobodna, vezujući se za slobodu trgovine iz 1452., koju im je Venecija potvrdila više puta tijekom godina, da se ukine porez za izvoz ulja koji je austrijska vlast uvela te da bude slobodan izvoz tkanine, slobodan uvoz žitarica i sloboda organiziranja sajma sukladno povlasticama koje im je Venecija podarila u 15. i 16. st., da plaćanje tridesetine poreza bude ponovno uspostavljeno i propisano u ime „posvete bivšoj mletačkoj vladi“. Da budu izuzeti od tereta vojne službe, da se ukinu sve iznude koje su bile od bivših mletačkih predstavnika odobrene zakonom mletačke vlade. Da bude vraćena u funkciju topnička škola i da budu oslobođeni unajmljivanja vojne posade te da prilikom konstituiranja Opće vlade Provincije Dalmacije budu dane otoku „iste povlastice i počasti“ kao drugim gradovima te traže također potvrdu Općinskog

⁵⁸ Mitis, *Note storiche*, str. 27.

⁵⁹ Bommarco, *nav. dj.*, str. 225.

statuta, uz mogućnost ispravaka i tiskanja „prije odobrenja ispravaka“ od strane „suverene vlasti“, kao i slobodu od strane Vijeća da se mogu iznajmiti općinska dobra za dulji period od tri ili pet godina, uvijek s pristankom vlasti kao što je bilo izvršeno pod mletačkom vladom. Da bude zabranjen ribolov žiteljima Chioggie, te naposljetku slijedi zamolba za ustanovljenjem javnih škola s prihodom Opatije svetog Petra i Blažene Djevice Marije od Anđela i opstanak redovničkog samostana za odgoj „građanskih kćeri“ i fratarskoga samostana.⁶⁰ Creski popis zahtjeva može se usporediti s politikom koju je započeo Dandolo, a koju vlast u Cresu još nije shvatila. Po ovim zahtjevima može se vidjeti različitost dvaju svjetova ili gledišta, onog otočnog i onog gradskog, otočnog kao zatvorenog u svojoj sredini i gradskog kao modernog i svjesnog svih promjena koje se događaju. Navedene zahtjeve bi se moglo sagledati i kao bijeg od stvarnosti i povratak u sigurnije vrijeme, to jest u vrijeme kada su znali točno kako mletačka vlada funkcionira i što točno mogu tražiti od nje. Creski plemići pokušali su promijeniti stanje koje je bilo nepromjenjivo, jedina prava promjena bila je u njima samima i u spremnosti na promjene, kao i na otvaranje mentaliteta. Kao što se moglo i očekivati, Cresani nisu dobili odgovor na svoje pismo.⁶¹

6.2. Stanje u Cresu

Mitis katastrofalnim opisuje financijsko stanje općine i građana općenito, jer je Vlada isušivala sve blagajne, posebice kako bi se financirala vojska. Dana 3. svibnja 1806. domoljubni savjet prelazio je na imenovanje povjerenika kojima je zadaća bila pronaći gdje bi mogao biti smješten guverner Gillj, koji je obitavao u Cresu, kao i voditi brigu da vojnom predsjedniku ništa ne nedostaje, kao ni vojnoj bolnici koja je bila smještena u samostanu.⁶² Komesari nisu više pronalazili novac, a kada bi počeli trošiti dio svojega, a ne bi imali nekoga tko će im ga nadoknaditi, tada su odustali od službe. Kada je općina ostajala bez novca, pitala bi generalnog providura u Zadru odobrenje za hipoteku za općinske fondove. Na zasjedanju općine, koje se dogodilo 21. rujna 1806., bilo je rečeno kako Napoleonova vojska puno financija oduzima općini. Vijeće nije ni približno imalo prava kao i mletačko. Giovanni Antoniazzo de

⁶⁰ Bommarco, *nav. dj.*, str. 226.

⁶¹ Isto, str. 227.

⁶² Mitis, *Note storiche*, str. 27.-28.

Bocchina nastavio je obnašati dužnost glavnog suca i namjesnika, dok su Bonaventura Petris i Giacomo Antonio Petris bili suci, a Stefano Giacomo Petris zastupnik. Vijeće su još uvijek činili plemići, a rijetko su primali i jednog pučanina, uz pristanak namjesnika. Raslo je nezadovoljstvo mještana, kao i velika smrtnost stoke, decentralizacija ilirskog seminara iz Zadra s fondovima opatije Svetog Petra, novačenje vojske i ukidanje plemićke vlasti u potpunost. Čak je i pukovnik Danese, koji je od Francuza bio osuđen u odsutnosti na strijeljanje, u tajnosti posjetio Cres, kako bi poticao stanovništvo na ustanak pod zastavom Svetoga Marka. Giorgio Lemesich ga je ugostio u kući. Mitis govori kako je mali broj prosvijetljenih duša volio ovu vlast koja je promicala socijalno i političko izjednačavanje, kao i građanski napredak. Čak ni novi zakon koji je bio izdan za Dalmaciju od generalnog providura Dandola nije uspio poboljšao bijedne otočne uvjete. Otok je spadao pod Zadarski kanton, ali je imao dvije općine, Cres i Osor, svaka je imala svojega gradonačelnika koji je presjedao vijećem, a bio je biran bez obzira na socijalno stanje. Gradonačelnik je u svojem savjetništvu imao starješine koje su s njim dijelile moć. Vicedelegat je bio Carlo de Riva, gradonačelnik Cresa bio je Matteo Vernas, mirovni sudac Giovanni Sintich, koji je zatim postao privremeni vicedelegat. Prvi Mudri (*Savi*) bili su Biagio Malabottich i Antonio Giacomo de Petris, dok je tajnik vicedelegata bio Giacomo Colombis. Da su žitelji pokazivali malo interesa, moglo se vidjeti iz sastanaka općinskoga vijeća na kojima je bilo prisutno malo ljudi.⁶³

Kler je bio povrijeđen što su mu bile oduzete povlastice i imunitet, plemići su bili iritirani ukidanjem privilegija, titula, grbova te su poticali osvetu. Uzaludno je creska vlast podsjećala vlast u Zadru da ni jedna prethodna vlada nije nametnula vojnu obvezu, uzaludno su se 16. listopada 1806. Antonio i Cosimo Petris odrekli biti članovima vojne komisije, jer je odgovor vlade bio da se ne može odreći dužnosti te da trebaju uzeti svoj zadatak koji im je povjeren. Na Kvarnerskim otocima novačenje nije dovelo do većih rezultata, jer je više novaka pobjeglo u Austrijsko primorje. Dok je vojska rješavala svoje vojničke probleme koji su postajali veći svakim danom, civilni problemi su nalazili rješenja zahvaljujući Dandolu kojem se ne može zamjeriti dobrota namjere i aktivnost kojom je želio osigurati provinciji pravednu i profitabilnu administraciju te želja za unapređenjem javnog dobra. Creski kanton bio je formiran od 7.426 stanovnika, a ovisio je o Zadarskom distriktu i bio je sastavljen od dva

⁶³ Isto, str. 28.-29.

grada, Cresa i Osora. *Consiglio generale* je zasjedao u Zadru, a bio je sastavljen od predstavnika cijele provincije, njegova zadaća bila je promicanje interesa provincije, izabranih članova bilo je 48 i oni su se najviše isticali u svojem mjestu. Ovaj odbor koji je okupljao najučenije ljude iz svojeg područja sastao se samo jedanput kako bi poslao predstavnika u Milano. Creski kanton je imao izbora poslati u Vijeće jednog svojeg predstavnika, kako bi nekoga izglasali, a dana 16. listopada 1806. sazvani su na skupštinu mjesni oci. Mitis govori kako se iz dokumenta koji je tog dana sastavljen mogu vidjeti razne novosti, te se uočava da se stanje u gradu mijenja, a nova pravila se još ne provode već se narušavaju sve više starim zakonima. Na ovoj sjednici za creskog predstavnika u Zadru bio je izabran liječnik Bernardino de Petris.⁶⁴

6.3. Pitanje osnivanja škole

Pitanje obrazovanja povezano je Cresane s generalnim providurom. Obje strane su se zalagale za obrazovanje mladih, koje je u više navrata i zbog više razloga bio zanemareno. Ovaj put se nije radilo o uvođenju škole koju bi pohađala nekolicina djece, već o realizaciji škole koja bi bila javna. Osnivanje gimnazije u Cresu koja bi konkurirala Krku bio je cilj kojemu se težilo. Financiranje takve ustanove išlo bi iz sredstava koja su bila oduzeta bratovštinama. Dana 10. kolovoza 1807. gradonačelnik Matteo Verbas pisao je Dandolu izražavajući svoju želju za pokretanjem nove gimnazije. Osnivanjem nove škole privremeno poučavanje bilo bi povjereno gradonačelniku Verbasu za matematiku, don Paolu Valentinu za latinsku i talijansku gramatiku, a kao treći nastavnik bio je predložen don Giovanni Novacich. Svi su se uključili u ovu inicijativu, bilo je objavljeno da će se ustanova inaugurirati 1809. te je sam generalni providur isticao da mu je ova želja izrazito pri srcu, ali iznenadne prepreke nisu dopustile da se ona ostvari. Naime, određeno je bilo da dio fratarskoga samostana služi potrebama gimnazije, ali fratri su se bunili. Provincijal samostana Lodovico Baicich, pišući Dandolu, naveo je neke od prigovora tome naumu: da je samostan previše udaljen od centra da bi služio toj ulozi, zatim da je generalni providur samo administrator, a ne vlasnik samostanskog teritorija te da si ne može uzimati takve odgovornosti, kao i da su fratri samostan ocijenili neadekvatnim da bi se u njemu održavala nastava, a predlaže da se unajmi ili kupi

⁶⁴ Mitis, *La signoria francese*, str. 9.-12.

zgrada ili da se renovira *palazzo pubblico* u kojem bi se mogla održavati nastava.⁶⁵ Dandolo je na ovaj prigovor odgovorio dana 8. lipnja 1808., odbacujući sve žalbe i govoreći kako bi samostan trebao biti na usluzi gradu i njegovim potrebama te da u slučaju formiranja gimnazije redovnici trebaju biti na usluzi vlasti. Otac Lodovico Baicich se nastavljao suprotstavljati izvlačeći nove razloge, ovaj put bojeći se za zdravlje fratara koji su trebali biti smješteni u „zaražene“ prostorije koje su jedno vrijeme služile kao bolnica austrijskim i francuskim vojnicima. Kada je generalni providur vidio da je opozicija toliko uporna i ne osjećajući dovoljnu potporu grada u prepriči s redovnicima, odustao je od prijedloga, te je projekt ponovno predložio Krku, gdje se on i proveo te je 1809. tamo bila otvorena škola. Neslaganje konventualaca bilo je ideološkog karaktera, nije bio problem u rješavanju praktičnih zadataka, koliko u neprijateljstvu koje su osjećali prema Francuzima i njihovom obrazovanju koje je branilo religijsko obrazovanje u školama.⁶⁶

6.4. Ekonomsko stanje

U obrazovanju su postojali problemi, a nije ni u ekonomskom i trgovačkom sektoru bilo bolje. Tijekom cijele prve faze francuske vladavine otok je bio pod engleskom blokadom Jadrana. Englezi nisu dopuštali francuskim brodovima nikakvu komunikaciju s kopnom, ni otoka s otokom. Prisutni su bili na Kvarneru, a svoju su bazu imali na Iloviku, s kojega su pružali čvrstu blokadu obalnoj plovidbi. Stanovnici nisu bili oslobođeni ni gusarskih direktnih iskrcavanja na otočno tlo, s kojima su si gusari osiguravali namirnice. Scalmar je u listopadu 1808. obavijestio providura o lošem stanju u kojem se otok nalazi bez hrane i bez mogućnosti trgovine, te svoje pismo završava riječima: *Iddio ci protegga* (Bog nam pomogao).⁶⁷

6.4.1. Inspektor Scalmar

Na dužnost inspektora u Creskom kantonu, imenovan je bio kanonik Scalmar, a njegova zadaća bila je staviti na snagu nove zakone, sukobljavajući se s religijom te s interesima i praznovjerjem mnogih osoba. Scalmar 5. svibnja 1807. zahvaljuje

⁶⁵ Isto, str. 14.

⁶⁶ Bommarco, *nav. dj.*, str. 227.-228

⁶⁷ Isto, str. 228.-229.

vlasti što ga je stavila u neugodan položaj, Mitis zaključuje kako se ova zamisao nije mogla drugačije realizirati jer je bio veliki broj otočnih bratovština, a Sclamar je bio jedini svećenik kojemu pravila novog doba nisu bila strana. Sama Župa Cres imala je dobit od 4.700 lira, a bila je sastavljena od jednog župnika, deset kanonika, šest misionara, dvadeset i četiri svećenika. Župnik i njegovi kanonici imali su prihod od 518 lira po osobi, misionari su imali pola tog prihoda, ne brojeći lemozinu. Osim novih francuskih zakona, odsustvo biskupa koji je iz Velog Lošinja slao blagoslove, kao posljedicu je imalo nedisciplinirani kler. Mitis navodi idući dokument iz kojega se može vidjeti da je Sclamar u pravu kada opisuje da je kler nediscipliniran, a pučanstvo neodgojeno. Naime, mirovni sudac u svojem dokumentu, dana 8. listopada 1807., govori o neredima, o nepoštovanju, o krivcima koje se ne može uhititi, na kraju i sam navodi kako nema nikakve moći i kako ne može poduzeti ništa nego pustiti zločine da se događaju. Dandolo je obećavao da će se u najbržem mogućem roku organizirati nacionalna garda u Cresu koja će smiriti nemire, ali to je ostvareno tek sredinom prosinca 1808. Iako je namjera bila dobra, organiziranje ovakve garde donijelo je suprotan efekt od onog očekivanoga. Prije svega osobe koje su bile zadužene za čuvanje reda nisu imale autoritet kako bi smirile nered, jer su bile dio istog naroda, te su se one ujedinili s buntovnicima i zajedno s njima su nastavile stvarati nemire u gradu.⁶⁸

6.5. Nezadovoljstvo i pobune

Tijekom 1809. u nekim mjestima započinju pobune protiv francuske vlasti. Tako su se i Cresani u drugoj polovici ožujka 1809. pobunili protiv Francuza podižući vesla na teretnim brodovima koji su nosili namirnice za vojsku, a bili su usmjereni prema Zadru.⁶⁹

7. LOŠINJ

U vrijeme kada je francuska preuzimala vlast nad ovim otocima, Mali Lošinj je imao sedam osiguravajućih društva, školu i malo brodogradilište, stoga je kao

⁶⁸ Mitis, *La signoria francese*, str. 16.-17.

⁶⁹ Bommarco, *nav. dj.*, str. 229.

najrazvijenije mjesto u ovim krajevima bio proglašeno, nakon kratkoga vremena, centrom kantona te je pod svojom vlašću imao otoke Lošinj, Cres i Krk.⁷⁰ Godine 1806. bila je dekretom ukinuta općina Osor. Njezin teritorij bio je podijeljen na dva dijela, onaj od Cavanelle prema jugu pripao je općini Lošinj, a od Cavanelle prema sjeveru općini Cres.⁷¹ Raspadom općine Osor, Capponi je zatražio da arhiv bude prenesen u Lošinj.⁷²

7.1. Osnivanje općine Lošinj

Zahvaljujući pomorstvu na otoku Lošinju razvijaju se dva grada, koji za vrijeme Mletačke Republike nisu imali samostalni komunalni status, stoga nisu imali ni takvo političko uređenje, dok na otoku Cresu u isto vrijeme postojala dva grada, to jest Cres i Osor, koji su imali samostalni status, ali su privredno bili manje značajni od Malog i Velog Lošinja.⁷³ Mjesta Mali i Veli Lošinj, koja su pripadala Osoru, više puta su tražila od Mlečana da se politički osamostale te da im se prizna status grada, ali Mlečani su konstantno odbijali taj zahtjev. Austrijska vlast nije mijenjala nađeno stanje na ovim otocima, samo je ujedinila oba otoka u jedno područje sa središtem u gradu Cresu.

Dolaskom nove francuske vlasti, Mali i Veli Lošinj ponovno upućuju svoj zahtjev koja im biva odobren. Žitelji otoka Lošinja u svojem pismu upućenom generalnom providuru u Zadru, žudeći za odcjepljenjem od Osorske općine, navode: *...due Lussini hanno una popolazione unita di 5500 abitanti, dei quali 1500 abilissimi marinai con 300 bastimenti grossi, dei quali 140 sono navi o brigantini, con 7 Compagnie di assicurazione, una scuola di nautica, il più bel porto dell'Adriatico, un cantiere unico per le varature*⁷⁴ (...dva Lošinja imaju ukupnu populaciju od 5.500 ljudi, od kojih je 1.500 sposobnih pomoraca s 300 velikih lađa, od kojih su 140 nava ili brigantina, sa 7 osiguravajućih društva, jednom nautičkom školom, najljepšom lukom na Jadranu i s jedinim brodogradilištem za popravke). Generalni providur Dandolo, dekretom od 24. kolovoza 1806., osniva općinsko vijeće⁷⁵, čime Mali i Veli Lošinj bivaju osamostaljeni u jednu općinu, ali najvažnije je da bivaju odvojeni od

⁷⁰ Gerolami, Giovanni, „Tri pionira Lošinjskog pomorstva“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 9, Pomorstvo Lošinja i Cresa III*, Tiskara „Lošinj“, Mali Lošinj, 1995., str. 117.

⁷¹ Pozzo-Balbi, Lamberto, *L'isola di Cherso*, A. R. E., Rim, 1934., str. 87.

⁷² Mitis, *La signoria francese*, str. 12.

⁷³ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 251.

⁷⁴ *Nel cinquantesimo anniversario*, str. 21.

⁷⁵ Nicolich, *nav. dj.*, str. 158.

Osorske općine.

Gradsko vijeće tvorilo je osamnaest članova, to jest građana Malog i Velog Lošinja. Od već navedenih osamnaest članova, deset članova su bili građani Malog Lošinja, a osam Velog Lošinja. Istim dekretom osnovana je općinska uprava, koja je bila sastavljena od pet članova, od kojih je za gradonačelnika bio imenovan Bernardo Capponi. Ostala četiri člana imala su titulu *Savi*, poput starješina, od kojih su dvojica bili žitelji Malog, i druga dvojica Velog Lošinja. Ovom prilikom izdana je uputa za gradsko vijeće i upravu, podijeljena na tri poglavlja, a sadržala je trideset i šest članaka. Iste godine generalni providur u Zadru Dandolo imenovao je članove Komisije za zdravstvo (*Commissione di Sanità*), Trgovačkog suda (*Tribunale di Commercio*) i Mirovnog suda (*Giustizia di Pace*). Gradonačelnik dvaju Lošinja imao je zadatak pokrenuti rad Komisije za zdravstvo te uputiti svakog člana u njegove radne zadatke, stoga je ova komisija bila sastavljena od voditelja, zamjenika i liječnika iz općine. Ovim novim stanjem stvari osiguravala se nezavisnost u administraciji općinskih poslova, kao i opća sigurnost.⁷⁶ Ivancich u svojoj kronologiji navodi i neke događaje kojih se sam sjeća ili koje mu je netko prepričao, tako navodi datum 31. siječnja 1808. kada je osnovan prvi socijalni statut za otvaranje lokala ili Kasina u Malom Lošinj, koji su služili za okupljanje Društva prijatelja (*Società d'Amici*). Ovo društvo služilo je za dnevna i večernja okupljanja, kao i za ugodne razgovore, za sklapanje poslova i za uživanje u nezabranjenim igrama. Društvo je bilo sastavljeno od četrdeset i jednoga člana iz raznih obitelji.⁷⁷

Gradska uprava je gledala na dobrobit javnog zdravstva, stoga je na zasjedanju 9. veljače 1808. uvela plaće za osoblje medicinske pomoći; godišnje je bilo osigurano 600 dukata po liječniku, a 300 dukata po kirurgu. Budući da općina nije mogla osigurati te novce, na istoj sjednici bilo je odlučeno da će se porezi povećati i to tri dinara za svaku kvadratnu stopu nadležnima koji iznajmljuju prostor, za svaku posudu pšenice se morao općini plaćati dodatni porez, za svako ulje, bilo uvozno ili domaće, plaćao se porez na potrošnju te su svi drugi plaćali polovinu poreza za porez potrošnje. Osim toga bili su napravljeni i cjenici za nametnute kazne i potražnje u korist Općine, kao i porez na potražnju. Sav trud općine za uvađanjem novih poreza i povećanjem svoje blagajne se nije isplatio; uza sve kontrole i nametanje novih poreza, općinska blagajna je imala manjak od deset tisuća lira. Na

⁷⁶ Isto, str. 159.

⁷⁷ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Ivancich), str. 103.

koncu je gradonačelnik Martinolich predložio da se napravi popis svih obitelji po njihovom bogatstvu te da se izostave one najsiromašnije, kako bi se popunila suma od deset tisuća lira. Ovom je zakonu trebalo odobrenje generalnog providura, koje nisu dobili, stoga su žitelji Lošinja bili podijeljeni u tri klase, na čija je leđa palo plaćanje ovoga poreza.⁷⁸

Proglašenjem kopnene blokade od strane Napoleona, suprotstavljeni Englezi su blokirali Jadran, te su onemogućavali bilo kakvu komunikaciju. *Otok Lošinj je vojno zauzet od strane Engleza u svrhu protiv blokade, ali novi gospodari nisu ulazili u unutarnje uređenje općinske administracije.*⁷⁹ Godine 1808. Englezi su napustili otok Lošinj, koji su držali okupiran skoro dvije godine. Neposredno nakon toga, vratili su se Francuzi koji su započeli utvrđivati otok, graditi ceste i postavljati topovske barijere. Bivšu školu, sjemenište, prenamijenili su pretvorivši je u kulu, te su je okružili zidovima. Iduće godine je ponovno započeo rat, te je dana 9. svibnja 1809. engleska fregata „Spartan“ ušla u malološinjsku luku, a bombardirajući sjemenište prisilila je francusku vojsku na predaju. Idućih nekoliko mjeseci vlast nad otocima nije bila jasna, naime nije se znalo tko je stvarni vladar na otocima, a takvo stanje trajalo je do priključenja Kvarnerskih otoka Ilirskim pokrajinama pod nastavkom francuske vlasti.⁸⁰

7.2. Administracija

Novim općinskim redom bila je uvedena institucija pravosuđa, koje je za nekoliko godina bilo povjereno odvjetniku u Malom Lošinju, Andrei Steflichu, rodnom iz Osora. On se zadržao na toj dužnosti do pada Talijanskoga Kraljevstva i uvođenja Ilirskih provincija, 1810., kada se Capponi odrekao svoje političke karijere, stoga je na njegovo mjesto vicedelegatom imenovan Steflich. Glavnim nadređenim Zdravstvene komisije, već određenim od generalnog providura Dandola, imenovan je Matteo Baldini, a u njegovim zadacima pomagao mu je Ottavio Viviani, kao i drugi članovi Komisije. Osoba na čelu komisije nosila je titulu poslanika zdravstva (*Deputato di Sanità*), a bili su mu podređeni svi ostali otoci Kvarnera. Isto se stanje održalo pod vladavinom Ilirskih provincija, stoga su preostala dva otoka ovisila o izaslanstvu iz Malog Lošinja, koji je zatim direktno odgovarao Zdravstvenom

⁷⁸ Nicolich, *nav dj.*, str. 163.-164.

⁷⁹ Gerolami, „Tri pionira lošinjskog pomorstva“, str. 117.

⁸⁰ Isto, str. 118.

središnjem odboru u Trstu. S takvim predstavničkim sustavom dva Lošinja su sebi osiguravala vlastite potrebe, te su sređivala vlastite stvari ujedinjeno u jedno općinsko vijeće. Neko je vrijeme tada dužnost načelnika vijeća obnašao Giovanni Crelich iz Velog Lošinja. Općinska uprava bila je zakržljala, jer je općina bila lišena svakog svojeg prihoda, a troškovi rata su bili znatni, dok su rijetka bila sredstva iskorištena za potrebe naselja. Ljubav za domovinom i sloga upravitelja osigurali su najbolje što se moglo. Lošem je stanju pridonijela konstantna izmjena gradonačelnika u kratko vrijeme. Nicolich smatra da su ovi gradonačelnici vrijedni spomena: Bernardo Capponi, koji je bio prvi gradonačelnik Lošinja, Matteo Martinolich, Rocco Zatti i Antonio Premuda, koji je bio imenovan na toj dužnosti 1810.⁸¹ Više od jedne godine, od 13. veljače 1812. do povratka pod austrijsku vladavinu, gradonačelnik (*Maire*) bio je Giovanni Crelich iz Velog Lošinja.⁸²

Javni mir se stjecao prikladnim mjerama. Kako bi si općina Mali Lošinj olakšala rad, grad je bio podijeljen na četiri četvrti, a svaka je na svojem čelu imala zapovjednika koji je štitio javni mir. Kako bi se olakšalo obavljanje javnih poslova, administratori su, pod nadzorom gradonačelnika, preuzeli razne poslove javne uprave. Tako je sam gradonačelnik na sebe uzeo obvezu brinuti o vojnim skladištima, poticati kontakte s višim vlastima, brinuti se o kućama, porezima, dodatnim carinama, kaznama i policiji. Od četvorice starješina, jedan je imao dužnost baviti se vojarnama, drugi je bio zadužen za vojne bolnice i ostale vojne uprave, dok je treći vodio brigu o organizaciji javne opskrbe, cestama, trgu i rivama, a četvrti je bio zadužen za osobne poslove, poštu i štafete.⁸³

7.3. Pobuna protiv gradonačelnika Capponija

Gradonačelnik Capponi, bio je postavljen za vicedelegata, dok je njegovu prijašnju funkciju gradonačelnika preuzeo Pietro Vittore Rizzetti. Capponijeva nova dužnost tražila je od njega veću lojalnost vlasti, te je u narodu, koji ga je do tada cijenio, izbilo neprijateljstvo koje je 1807. buknulo u otvorenu pobunu. Ova je situacija cijelu populaciju razdrmala, stoga je 11. lipnja 1807. zvonima označen početak sastanka glava obitelji, kao i župnika Martinolicha, u prisutnosti Mattea Baldinija u

⁸¹ Nicolich, *nav. dj.*, str. 165.-166.

⁸² Ivancich *nav. dj.* (nota: Budinich str. 57.), str.109.

⁸³ Nicolich, *nav. dj.*, str. 164.-165.

dvorani *seminaria*. Zanimljivo je da se na poziv odazvalo 195 glava obitelji, a od toga 15 zapovjednika, 45 vlasnika brodova; ostali broj činili su mornari i poljoprivrednici, a u broj okupljenih ubrajalo se i osam svećenika. Baldini u svojem govoru ocrnjuje pokvarenost i nezahvalnost, za što se krivilo narod, te je predložio iskreno iskupljenje kako bi omekšali bijes vlasti dajući tri prijedloga koja su išla na glasanje. Prvi prijedlog bio je prihvaćen jednoglasno, sa 195 glasova za, a u njemu se molilo gospodina Capponija da bude posrednik između svojega stanovništva i vlade. Drugi prijedlog govorio je o tome da dvojica svećenika odu s njim u Zadar kao pratitelji, kako bi se tim činom vlasti pokazalo poniženje i pokajanje, kao i mržnja nad učinjenim zlom; ovaj je prijedlog izglasan s 193 glasa za i s dva protivna. U trećem prijedlogu govorilo se o poboljšanju sigurnosti, te je traženo da bude postavljeno na dužnost dvadeset pojedinaca koji će biti određeni od predsjednika ili od stranke, a njihova dužnost će biti čuvati red i mir te spriječiti nered, kao i uhititi, na svaku zapovijed vladajućih, one koji izazivaju nered; ovaj prijedlog bio je izglasan sa 170 glasova za i 25 protivnih. Bilo je izabrano dvadeset ljudi među izglasanim osobama brodovlasnika i zapovjednika koji su štitili javni mir. Izbor dvojice svećenika koji su kao pratnja trebali krenuti za Zadar pao je na župnika don Martina Martinolicha i na don Martina Nicholicha za Mali Lošinj, a za Veli Lošinj bili su odabrani kapelan don Marco Antoncich i don Bonaventura Botterini. Ovo izaslanstvo na čelu s vicedelegatom Capponijem stiglo je dana 16. lipnja 1807. u Zadar u ured za Zdravlje (*Sanità*), od kojeg su uputili pismo generalnom providuru Dandolu, u kojemu mole za milost i oprost za sramotno nedjelo. Generalni providur svojim pismom⁸⁴ od 18. lipnja izražava svoje iznenađenje neaktivnošću klera, te delegaciju šalje kući, navodeći da predstavnik vlasti, tj. Capponi, ima sve njegovo povjerenje. Godine 1808. Capponi ostaje na dužnosti kao vicedelegat, na mjesto predsjednika dolazi Matteo Nicolich, dok su u vijeću Mudrih (*Savi*) bili Angelo Dabalà, Martino Nicolich, Giovanni Suttora i Antonio Rodossich.⁸⁵

7.4. Osnivanje općine Veli Lošinj

Nedugo nakon osamostaljenja dvaju Lošinja od Osora, osamostalili su se i

⁸⁴ Pismo koje u Lošinjani uputili generalnom providuru Dandolu i njegov odgovor može se pronaći kod Nicolich, *nav. dj.*, str. 245.-247.

⁸⁵ Nicolich, *nav. dj.*, str. 159.-162.

jedan od drugoga. Tako se 11. veljače 1808. općina Veli Lošinj osamostalila od Maloga Lošinja.⁸⁶ *Tu svoju dugo željenu političku i ekonomsku samostalnost od Osorske općine, pa vrlo kratko i od Malo Lošinjske općine, žitelji Velog sela označili su štandarcom (zastavnim stupom) na kojem je uklesana godina osamostaljenja 1808., te uporabom općinskog grba.*⁸⁷ Vjerojatno su i općina Mali i Veli Lošinj, odmah nakon osamostaljenja od općine Osor, osmislile svoj vlastiti grb, ali na žalost ti grbovi nisu poznati do početka 20. stoljeća, stoga ne možemo govoriti o općinskim grbovima za vrijeme francuske vladavine.⁸⁸

Upravno vijeće Veloga i Maloga Lošinja se nije povoljno razvijalo, najviše zbog slabih i otežanog puta za komunikaciju. Stoga je generalni providur Dandolo prema želji žitelja Velog Lošinja 1808. odlučio da u Velom Lošinju osnuje Gradsko vijeće s vlastitom administracijom u kojoj je Simon Budinich bio imenovan gradonačelnikom. Budinich je zbog svoje poodmakle dobi odbio tu dužnost, te je stoga u listopadu iste godine odabran novi gradonačelnik, po prijedlogu dvojice Mudrih (*Savii*) te je prvi gradonačelnik Velog Lošinja postao Biagio Stuparich.⁸⁹ Godine 1808. gradonačelnik Velog Lošinja šalje izvješće francuskoj vladi u kojem navodi da su mnogi pojedinci otišli iz grada kako bi drugdje pronašli bolje životne uvjete, nadalje govori kako je devet osoba bilo dnevno zaposleno po smjeni u komunalnim poslovima bez da se obaziralo na prekovremeni rad, kao na primjer pri osnivanju bataljuna u malološinjskoj luci.⁹⁰

Francuska vladavina je uvela porez za sve muškarce od petnaest do šezdeset godina, s iznimkom siromašnih građana, u kojem je svaki pojedinac trebao uplaćivati pet lira koje su išle u gradsku blagajnu. Gradsko vijeće Velog Lošinja oslobodio je svoje građane ovog osobnog poreza.⁹¹ Za troškove pri ulazu francuske vojske, osiguranje vojnog smještaja i administraciju vojnih trupa, našlo se u dugovima, stoga je 1808., potvrdilo odluku iz 1806. da se stave u prodaju tri srebrna svijećnjaka iz župne crkve.⁹² U rujnu godine 1810. bila je obavljena prodaja triju srebrnih svijećnjaka župne crkve Velog Lošinja i dobiveno je 2.930 lira.⁹³ Godine 1809.

⁸⁶ Čus-Rukonić, „Grb Velog Lošinja“, str. 268.

⁸⁷ Isto, str. 268.-269.

⁸⁸ Čus-Rukonić, Jasminka, *Grbovi lošinjskog otočja i južnog dijela otoka Cresa*, prefiks d.o.o., Mali Lošinj, 2003., str. 15.

⁸⁹ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich str. 56.), str. 104.

⁹⁰ Isto (nota: Budinich, str. 58.), str. 104.-105.

⁹¹ Isto (nota: Budinich, str. 57.), str. 104.

⁹² Isto (nota: Budinich, str. 58.), str. 104.

⁹³ Isto (nota: Budinich, str. 58.), str. 107.

gradska uprava Velog Lošinja se našla u situaciji u kojoj je bilo potrebno nametnuti svojim žiteljima doprinos od 5.100 lira.⁹⁴ Dekretom od 25. prosinca 1809. bio je uspostavljen novi novčani doprinos na bazi čistog prihoda za Veli Lošinj za 1.200 franaka.⁹⁵ Kada je velološinska komunalna blagajna 1810. bila potpuno iscrpljena, prisegnula je za skladištem kukuruza kojemu je bio nametnut zajam od 300 lira.⁹⁶ Godine 1810. ukupan komunalni dug Velog Lošinja prelazio je 13.000 lira⁹⁷, dok je 1811. francuska vlada ukinula desetinu.⁹⁸ Dug Velog Lošinja je u lipnju 1812. porastao na 20.000 lira.⁹⁹ U Velom Lošinju je 1808. osnovana dobrotvorna ustanova, a privremenim članovima uprave bili su imenovani Giovanni R. Pizzetti i Antonio M. Budinich.¹⁰⁰

8. VOJNA OBVEZA

Napoleon je dekretom iz Sant Clouda, dana 30. svibnja 1806., propisao da se u provinciji osnuje kraljevska legija koja će se sastojati od 2.700 vojnika. U svakome gradu se trebao sastaviti popis muških osoba od 18 do 30 godina i tako je stvorena vojna obveza koja je za vrijeme mira trajala pet godina, a u ratu do kada je bila potreba. Otoci Cres i Lošinj, s populacijom od 10.687 osoba, trebali su priskrbiti 112 vojnika, a kasnije su one, kao i ostali otoci davali osobe za carsku flotu. Mitis govori kako je isti narod, koji je bio spreman uploviti u Mletačku lagunu kako bi Republiku branio od propasti, odbijao poslušati naredbe francuskog vladara i nositi njegovu uniformu; radije su se upuštali u dezerterstvo i patili sve teškoće koje je donosilo progonstvo.¹⁰¹ Godine 1808. uvedeno je služenje u mornarici, stoga je Lošinj trebao davati pet momaka u dobi od dvadeset do trideset godina, a trebali su biti jaki, čvrsti i iskusni u pomorskim poslovima.¹⁰² Godine 1809. u Malom i Velom Lošinju uvedena je vojna obveza u neproporcionalnom slučaju. Prigovor općinske vlasti iz srpnja

⁹⁴ Isto (nota: Budinich, str. 57.), str. 106.

⁹⁵ Isto (nota: Budinich, str. 60.), str. 107.

⁹⁶ Isto (nota: Budinich, str. 57.), str. 107.

⁹⁷ Isto (nota: Budinich, str. 58.), str. 107.

⁹⁸ Isto (nota: Budinich, str. 15.), str. 108.

⁹⁹ Isto (nota: Budinich, str. 58.), str. 108.

¹⁰⁰ Isto (nota: Budinich, str. 62.), str. 105.

¹⁰¹ Mitis, *La signoria francese*, str. 8.-9.

¹⁰² Nicolich, *nav dj.*, str. 163.-164.

1810. nije postigao ništa te je stanje ostalo isto.¹⁰³ U rujnu 1810. bili su pozvani novi novaci, neženje od 18 do 36 godina, koji su trebali biti odmah poslani u Rijeku. Popisi su brojali 110 osoba, od kojih je samo 41 bilo prisutno, a od njih je 12 bilo dobrovoljaca, a preostalih 24 su uhvaćeni u patrolama na terenu. Budinich zaključuje da se može zamisliti kakvi su problemi opstanka privatnih obitelji postojali.¹⁰⁴ Očito je da brojevi nisu usklađeni, ali iz ovoga može se vidjeti koliko je malo osoba dobrovoljno pristupalo vojnoj obvezi, dok su drugi bili prisiljeni na tu službu.

Dana 31. prosinca 1807. Dandolo šalje Napoleonu izvješće o vojnim snagama na području Dalmacije, a pojednostavljena tablica tog izvješća može se pronaći u knjizi *Vincenzo Dandolo e la Dalmazia durante l'eta' Napoleonica*, u kojoj je zanimljivo vidjeti da je Cres tada imao šest, a Lošinj sedamnaest lokalnih vojnih snaga.¹⁰⁵

Problem je postojao i u lošim odnosima između francuskih kopnenih i mornaričkih vojnika, naime, jedni su drugima preotimali članove. Stanovnicima u primorju draže je bilo služiti kao mornar nego kao vojnik kopnene vojske, stoga su radije pristajali služiti mornarici. Dezerterstvo u tim godinama nije bila rijetka pojava. Marinci koji su bježali, ako bi bili uhvaćeni od kopnene vojske, tada bi bili prisiljeni služiti u njoj, ako nisu bili uhvaćeni nisu imali nikakvu kaznu.¹⁰⁶ Godine 1808., kao što možemo pronaći kod Budinicha, bila je osigurana Narodna straža u oba Lošinja.¹⁰⁷

8.1. Obrana grada

Kako bi osigurali obranu općine Lošinj, osim područne policije, osnovala su se dva bataljuna na ulazu u luku te su bila naoružana dva broda za njezino noćno nadgledavanje. Stoga je bila organizirana izvidnica mještana i bile su dogovorene građanske smjene s posebnim signalima na prikladnim i brdovitim mjestima. Tako je narod bio obaviješten o eventualnoj pobuni i obrana općine je mogla biti na vrijeme organizirana. Ova dužnost se obavljala po ustaljenom redu, od glave do glave obitelji.¹⁰⁸

¹⁰³ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 60.), str. 108.

¹⁰⁴ Isto (nota: Budinich, str. 60.), str. 108.

¹⁰⁵ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 68.

¹⁰⁶ Maštrović, Vjekoslav, *Posljednji gusari na Jadranskom moru*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 69.-72.

¹⁰⁷ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 60.), str. 105.

¹⁰⁸ Nicolich, *nav. dj.*, str. 165.

8.2. Prolazak francuske vojske

U svibnju i lipnju 1808. preko otoka je prolazila brojna francuska policija, koja je dolazeći iz Labina pristajala u Krušćici, a bili su usmjereni prema Lošinju. Na Cres je došao i general Dombrowsky s oko pedeset i pet časnika i s vojnom hvalisavošću je izdavao naredbe, a od de Rive je tražio da ga informira o svim novostima koje bi ga mogle zanimati. Hrana na otoku je bila planirana kako će se trošiti te dolazak vojnika i njihova opskrba nije bila uključena u taj plan, brodovlasnici su se pokazali škrtima da bi opskrbili vojnike, novac nije dolazio kako su željeli pa je sva krivnja pala na de Rivu, koji nije samo bio okrivljen za manjak revnosti, već je bio osumnjičen pred vojnim sudom u Milanu, a providur je bio dužan poslati izvješće o njegovom radu. Dandolo je u svojem izvješću de Rivu pohvalio govoreći o njegovoj poštenosti, poštovanju, ali i o njegovoj hladnoj umnosti pri donošenju odluka. Sanfermo, izvanredan delegat Kvarnerskih otoka, imao je dužnost promatrati rad de Rive, koji je naposljetku, kao posljedica ovih događanja, razriješen dužnosti te je privremeno njegovu dužnost preuzeo sudac Giovanni Sintich, nećak krčkog biskupa. Pod njegovom administracijom promjene su se čak i ubrzale, naime svaka je kočnica bila uklonjena u dozvolama i u sudstvu, stoga su se dezerteri pukovnija iz kontinentalne Istre sklanjali na ovim otocima, sigurni da neće biti kažnjeni.¹⁰⁹

Savjetnik vlade de Rossi smatrao je da će se stanje poboljšati kada vicedelegat bude promijenjen, stoga dana 25. travnja 1809. piše Dandolu kako neredi koji se događaju u Creskom kantonu traže hitnost imenovanja vicedelegata koji će imati sve potrebne kvalitete kako bi mogao riješiti situaciju. Dandolo na ovo pismo odgovara riječima da to ima na umu, samo da ga je strah da okolnosti nisu povoljne. Dana 26. travnja austrijska policija predvođena Stoissevichem, prelazi granicu te ulazi u Dalmaciju, vjerujući da će ih narod spasiti. Rat u Španjolskoj potaknuo je Austriju i Englesku da zajedničkim snagama osvoje Kvarner. Početkom mjeseca svibnja otoci Krk, Cres i Lošinj bili su zauzeti pod zapovjedništvom potporučnika Peharnika, a vlast nad Kvarnerskim otocima bila je povjerena Suppèu.¹¹⁰

¹⁰⁹ Mitis, *La signoria francese*, str. 18.-21.

¹¹⁰ Isto, str. 21.-24.

9. BLOKADA JADRANA

U prvoj godini francuske vladavine nije se odmah pokazala kriza u pomorstvu, stanje od samog početka nije bilo sjajno, ali nije ni bilo toliko strašno. Tijekom francuske vladavine vidljivo je konstantno opadanje broja brodova u Dalmaciji.¹¹¹

9.1. Pomorstvo

*Pomorstvo je životno i usko vezano za gospodarski razvoj hrvatskih pokrajina Dalmacije i Istre, na istočnoj obali Jadrana, u svim dobima, pa tako i u XIX. st., koje nosi, napose u početku, razne političke, vojne i državno-pravne promjene.*¹¹² Godine 1803. velološinski brodovlasnici u posjedu imaju 33 broda, od toga pet nava, osamnaest brigantina, jednu galetu i devet peliga.¹¹³ Iz 1803. navedeni su creski zapovjednici, a neki od njih su bili i brodovlasnici: Ivan Keršić, Ljudevit Bon, Zakarije i Franjo Dunković, Ljudevit Bajčić, Josip i Zvone Filinić, Ivan Koljevina, Mate Fornarić, Franjo Petranić, Mate Salković, Josip Velčić, Frane Sigović itd. Stražičić navodi kako nakon ove godine nema novih podataka o pomorstvu otoka Cresa, do 1850.¹¹⁴

9.1.1. Pomorski propisi

*Francuske su vlasti od početka svoga upravljanja Dalmacijom posvećivale pažnju pomorskim propisima, koji se odnose ne samo na pomorsku upravu i brodarstvo nego i na ribarstvo.*¹¹⁵ Pažnja se pridavala pomorskoj upravi i brodarstvu jer to su bili važni faktori za osiguravanje pomorskoga prometa, dok je ribarstvo bilo potrebno za prehranu stanovnika otoka i priobalnih mjesta, ali kako znamo za uspješno ribarenje pomorski promet mora biti siguran i osiguran.¹¹⁶ Stoga su već 1806., prije svojega dolaska, zatražili da se popiše stanje brodova u Dalmaciji.¹¹⁷

Francuzi su od Austrijanaca, to jest od prethodne vlade, preuzeli sustav lučkih ureda ili kapetanija. Lučki kapetani su bili odgovorni mjesnim vlastima. Najvažnije

¹¹¹ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 76.

¹¹² Isto str. 72.

¹¹³ Crnković Nikola - Velčić Franjo - Sokolić Julijano - Ivanišević Goran, *725 godina Veloga Lošinja*, Zagreb, 2005., str. 102.-103.

¹¹⁴ Stražičić, „Pomorstvo otoka Cresa“, str. 222.

¹¹⁵ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 66.

¹¹⁶ Isto, str. 67.

¹¹⁷ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 64.

pomorske propise donosile su središnje vlasti u Milanu i Veneciji.¹¹⁸ U vrijeme kada su Cres i Lošinj spadali pod gornju Dalmaciju te kada je cijeli Jadran bio uklopljen u Kraljevinu Italiju, za pomorstvo je bio nadležan Ministar ratne mornarice koji je boravio u Milanu. Naredbom potkralja Eugena, 27. veljače 1806. određuje se da brod koji želi ploviti mora imati „patent“ koji je izdavao car i kralj. Takav patent je trajao od šest do dvadeset četiri mjeseca, nakon čega se trebao obnoviti. Ista naredba propisuje i momčad, to jest članove posade, zanimljivo je da je dvije trećine posade moralo biti domaće, a ostali su mogli biti inozemni pomorci, dok na brodovima treba vladati vojnička disciplina.¹¹⁹ Vojnička disciplina nije vrijedila samo zbog održavanja mira i reda na brodovima, već i jer su tada gusari okupirali Jadransko more te je posada trebala biti spremna za borbu, dođe li do nje.¹²⁰ Ista naredba sadržavala je propise o gusarenju na moru, tako je ona određivala da „domaći“ brodovi, to jest, francuski, talijanski i hrvatski, mogu zarobiti brod državnih neprijatelja. Ta je naredba i propisivala postupak pri zarobljavanju gusarskog broda te kako se dijele zaplijenjene stvari. Radi malobrojne francuske ratne flote, Francuzi su poticali naoružavanje trgovačkih brodova, također su opremili svoje gusarske brodove koji su osim protiv gusarskih akcija redovito i gusarili. Te gusarske akcije nerijetko su pljačkale i domaće stanovništvo, kao i domaće brodove te umjesto da štite i donose red na ovim područjima, oni su pridonosili neredu na Jadranu.¹²¹

Dana 22. lipnja 1808. potkralj Eugen izdaje naredbu kojom Jadran dijeli na šest sindikata. U prvi sindikat Dalmacije spadaju Kvarnerski otoci, to jest Krk, Cres i Lošinj s drugim manjim otocima, kao i otoci Molat i Vir, a sjedište tog sindikata nalazilo se na Krku. Zadaća sindikata bila je voditi popis osoba dužnih služiti u mornarici, kao i popis mornara i radnika koji plove; njima je bio počinjen lučki kapetan, a imenovani su bili od strane ministra rata i mornarice. Iako je stanje na Jadranu tražilo da se imenuju sindikati što prije, to imenovanje je tek došlo krajem 1808.¹²² *Glavni komesar Općeg ureda pomorskog upisnika («Ufficio generale dell'iscrizione marittima») Gabriel u Mlecima naredbom od 6. ožujka odlučio je da od 10. ožujka ni jedan brod bilo koje vrste neće dobiti zdravstveni list («Fede di sanità») bez kojeg ne može isploviti iz luke, ako se ne snabdije s dva dokumenta: jedan se*

¹¹⁸ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 67.

¹¹⁹ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 185.-187.

¹²⁰ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 67.

¹²¹ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 65.

¹²² Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 67.-71.

odnosi na otpremu (»Spedizioni«), a drugi na imenik; popis (»Ruolo«).¹²³ Pravila su se postrojila, jer kako bi pomorci mogli biti na tom popisu morali su biti upisani u svom mjesnom sindikatu, zatim su trebali predati potvrdu o tome, kao i odobrenje za plovidbu. Također da bi popis posade bio odobren, brod je trebao biti registriran („matricolato“); naravno da je taj dokument trebao biti valjan, a trajao je svega šest mjeseci. Za ribarske brodove bili su pripisani drugačiji propisi, brodovlasnik je trebao imati više od 40 godina života, ako ne bio je upisivan kao mornar; takvi brodovi su trebali imati najmanje 5 članova posade te se na brod nisu smjeli primati putnici koji nisu bili upisani u popis posade.¹²⁴

U Malom Lošinju su brodograditelji bili iz obitelji Katarinić. *Imamo podatak iz 1806. god. da zapovjednik ratne mornarice u Dalmaciji Constanzi moli providura u Zadru da odredi neka se iz Lošinja upute na rad za popravak i gradnju brodova pet brodograditelja, pet drvodjelaca i dva pilara.*¹²⁵

9.2. Broj brodova na otocima

Iz izvješća 1803., koje donosi Maštrović, može se pronaći¹²⁶:

VRSTA BRODA	Nava	Brigantin	Pulaka	Palandura	Goleta	Pelig	Trabakul	Bracera	UKUPNO
Cres						23	1	1	25
Mali Lošinj	12	24	2	1	2	17	96		154
Veli Lošinj	5	18			1	9			33
UKUPNO	17	42	2	1	3	49	97	1	212

Tablica 1: Stanje brodova na Cresu i Lošinju

Sudac prizivnog sudišta i savjetnik komesarske uprave Vincenzo Ismaelli je potkraj 1806. sastavio popis statističkih podataka o trgovačkoj mornarici u Dalmaciji.

¹²³ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 66.

¹²⁴ Isto, str. 66.-67.

¹²⁵ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 256.

¹²⁶ Tablica sastavljena po podacima koje donosi: Maštrović, V., *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 256.

Iako se njegov popis odnosi na stanje brodova u 1804., on smatra da je došlo do povećanja toga broja. Njegov se popis odnosi na stanje gornje Dalmacije, to jest za Zadar, Šibenik, Trogir, Split, Makarsku, Rab, Pag, Krk, Cres, Lošinj, Hvar, Vis, Korčulu i Brač. Ismaelli posebno navodi brodove s patentom i one bez njega. Oni brodovi koji su posjedovali patent bili su za velike obalne plovidbe, to jest oni koji su mogli isploviti iz Jadrana, dok su oni bez patenta bili namijenjeni samo obalnoj plovidbi. Patent ili pomorska povelja trebala je sadržati potpis vladara, a uz njega išao je i *scontrino* koji je sadržavao potpis ministra vanjskih poslova, koji je imao funkciju, možemo reći, međunarodnog priznavanja broda. Naime, prijateljske zemlje su brodove s navedenim dokumentima priznavale i dopuštale su njihovu plovidbu u svojim morima. Podaci Ismaellova izvješća Francuzima su bili važni pokazatelji o stanju brodarstva na Jadranu, to jest s tim podacima mogli su vidjeti na koliko brodova mogu računati.¹²⁷ Iz njegovoga izvješća može se vidjeti da Cres i Lošinj spadaju u značajne luke u doba jedrenjaka, te da posjeduju 111 brodova duge i velike obalne plovidbe i 101 brodova bez patenta, to jest brodova za obalnu plovidbu.¹²⁸ Iz ovoga možemo zaključiti da su Cres i Lošinj prije dolaska francuske vlasti već baratali s velikim brojem brodova te da su bili već tada poznati moreplovci diljem Jadranskoga mora.

Iz Maštrovićevoga priloga može se iščitati da su Cres i Lošinj 1804. posjedovali ove brodove:

1. Brodovi s patentom: *vašel* 17, *pulaka* 2, *goleta* 3, *brik i brigantin* 42, *trabakul* 37, što sve zajedno daje 111 brodova.
2. Brodovi bez patenta: *pelig i trabakul* 100 i *bracera* 1, što ukupno daje 101.¹²⁹

Godine 1806., s dolaskom francuske vlasti, otoci Cres i Lošinj imaju 256 brodova.¹³⁰ S lakoćom se može zaključiti kako je broj brodova rastao iz godine u godinu. Mogli bi reći, da nije bilo Engleske blokade Jadrana i da su uvjeti na Jadranu bili bolji, da bi lošinjski pomorci i brodograditelji već za vrijeme francuske vladavine mogli proslaviti ove otoke. Godine 1808. generalni providur iz Zadra traži od lučke kapetanije da mu se popišu brodovi velike obalne plovidbe, na što dobiva savjet neka se obrati kotarskim poglavarima jer se u tim lukama nalazi veći broj takvih brodova. Ovaj

¹²⁷ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 74.-75.

¹²⁸ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 185.-187.

¹²⁹ Isto, str. 99.

¹³⁰ Maštrović, *Upravni položaj Lošinja i Cresa*, str. 257.

zahtjev je zanimljiv, jer jedna od navedenih luka je ona lošinjska.¹³¹ Godine 1808., Mali Lošinj je posjedovao oko 60 brodova namijenjeni dugoj plovidbi. U ovim je godinama propadala pomorska trgovina radi pirata koji su vladali Jadranom, bilo na strani Engleske, kao i na strani Francuske, a te su posljedice osjećali i Lošinjani.¹³²

Kod Maštrovića, mogu se pronaći podatci Lučke kapetanije iz Zadra iz 1809., koji donose popise vlasnika brodova, među kojima se navodi da je vlasnik *manzera* Marko Tarabochia iz Lošinja. Također autor u istom izvješću zapaža kako je porastao broj manjih brodova, u vrijeme francuske vladavine, a taj podatak nije začuđujući znajući kakvi su uvjeti u to vrijeme bili na Jadranu. Treći Maštrovićev prilog donosi podatke iz 1809. u kojem se navode brodovi male i velike obalne plovidbe za gornju Dalmaciju. Taj prilog je napravljen na temelju podataka koje donosi Bellafuse, kapetan u Zadru, prema podacima koje su mu dostavili lučki kapetani, a iz kojega možemo iščitati da Lošinj i Cres posjeduju:

1. Cres: *trabakul* 2, *pelig* 15, *bracera* 7, *leut* 7, *gajeta* 80, sveukupno ispod 110 tona 111 brodova.
2. Lošinj: *nava* 14, *pulaka* 4, *brigantin* 45, *goleta* 1, *trabakul* 3, *goleta* 1, *pelig* 55, *bracera* 100, *gajeta* 2, sveukupno iznad 100 tona 67 brodova, a ispod 100 tona 158 brodova.¹³³

Također Maštrović donosi podatak kako su na Lošinju postojali razni brodovi poput: nave, brigantini, pulake i peligi, koji su djelomično bili zaplijenjeni, dok je dio njih bio zaplijenjen zbog političkih pitanja. Nadalje objašnjava da je taj slučaj vezan za pelige koji su nekada bili brodovi duge plovidbe, a u to vrijeme su bili korišteni za malu obalnu plovidbu.¹³⁴ Broj brodova za veliku plovidbu je od dolaska Francuza opadao, nije bolje stanje bilo ni u brodogradnji, koja nije mogla zbog stanja nadoknaditi svoje gubitke, kao i zbog pomanjkanja materijala i radnika. Maštrović zaključuje kako je uzrok smanjenju broja brodova na Jadranu *pljenidba, potapanje, nasukavanje i napuštanje broda* kao i *sudjelovanje u borbama protiv gusara*.¹³⁵ Ako zbrojimo brodove male i velike plovidbe, od podataka iz 1804. i onih iz 1809. dobijemo rezultate koji govore da Cres i Lošinj 1804. posjeduju 212 brodova male i velike obalne plovidbe, a 1809. čak 336 brodova. Gledajući samo taj broj ne možemo

¹³¹ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 95.

¹³² Ivancich, *nav. dj.* (nota: Vidulich, str. 14.), str. 105.

¹³³ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 101.

¹³⁴ Maštrović, *Brodarstvo Dalmacije*, str. 79.-81.

¹³⁵ Isto, str. 82.

se složiti s Maštrovićevim zaključkom da od 1806. nadalje stanje brodova na Jadranu opada, ali znajući uvjete koji su vladali, kao i gledajući podatak koji Maštrović donosi, a koji kaže da su razni brodovi na Lošinju bili zaplijenjeni, možemo zaključiti da podatak iz 1809. donosi i brodove koji su bili privezani u lošinjskoj luci iz sigurnosnih razloga, a vlasnici nisu morali biti Lošinjani.

9.3. Gusarenje

Za vrijeme austrijske uprave, Francuzi su gusarili po Jadranskom moru, jer tada nisu imali obalu u posjedu. Kada se stanje promijenilo, to jest kada su osvojili obalu, tada im sigurnost plovidbe Jadranom postaje najvažniji zadatak.¹³⁶ *Uspješno gusarenje utjecalo je ne samo na smanjenje brodova duge i velike obalne plovidbe, kao i onemogućavanje plovidbe tih brodova po Jadranskom moru, nego je znatno umanjilo nekad dosta brojnu flotu brodova male obalne plovidbe.*¹³⁷ Maštrović u svojoj knjizi *Posljednji gusari na Jadranskom moru*, prije svega ističe razliku između pirata i gusara. *Pirati imaju samo jedan cilj i zadatak, a to je, da se protupravno, protuzakonito i silom domognu tuđeg dobra, imetka, blaga i sve to odvezu u svoja skloništa.*¹³⁸ *Gusari imaju određenu vojno-pomorsku osnovu svog postojanja, izvjesnu pravnu zaštitu barem jedne strane zaraćenih zemalja, a ponekad i oboje.*¹³⁹ Nadalje Maštrović navodi *da je i gusarstvo i piraterija zapravo vršenje nasilja i na moru, tj. na brodovima, i u primorskim mjestima.*¹⁴⁰ Kako sam zaključuje, razlika među njima je što gusari za takav čin imaju dozvole i zapovijedi, te su i u novije vrijeme zakonima vezani, dok pirati nemaju takva ovlaštenja. *Zbog stranih gusara i pirata naši su trgovački brodovi u XVII. i XVIII. st. bili dobro naoružani, a mornari vješti ne samo plovidbi nego i oružanoj borbi.*¹⁴¹ Da su incidenti s piratima postojali i prije dolaska francuske vlasti na ova područja, možemo vidjeti kod Maštrovića, kako piše u travnju 1686., jedna je piratska galiota pljačkala po sjevernom djelu Jadrana. Stradala su neka naselja, a Maštrović spominje Unije, gdje su pirati zarobili mjesnog župnika, a zahvaljujući nevremenu, zarobljenici su se uspjeli spasiti. Godine 1604.

¹³⁶ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 64.

¹³⁷ Isto, str. 69.

¹³⁸ Isto, str. 8.

¹³⁹ Na istom mjestu.

¹⁴⁰ Isto, str. 11.

¹⁴¹ Isto, str. 30.

uskoci su zarobili mletačku fregatu kod Osora i s njom 40.000 dukata.¹⁴²

Nakon pada Mletačke Republike (1797.) dolazi do velike promjene na ovim otocima. Naime, austrijske snage zauzimaju jadransku obalu i otoke, od Krka, Cresa i Lošinja do Boke kotorske. U šest godina austrijske vladavine na ovim otocima, može se vidjeti napredak u brodarstvu. Maštrović donosi podatke iz 1797.; tada Dalmacija ima 464 broda duge i velike plovidbe, taj se broj povisuje do 1803./1804. na 616 velikih brodova, da bi do 1805. iznosio 1.000 brodova.¹⁴³

Dolaskom francuske vlasti na ovo područje (1806.) nastupa stagnacija u razvoju brodarstva. *Glavni je razlog što se brodarstvo u Dalmaciji nije razvijalo u tome, što je nastala opća nesigurnost u pomorskom prometu na Jadranskom moru, kao posljedica međunarodnih i ratnih odnosa.*¹⁴⁴ Svoju vlast na Jadranu Napoleon je htio ojačati, ali tome su se protivile Rusija i Engleska. *Sredstvo u borbi i jedne i druge strane bila je blokada – bilo kopnena, bilo pomorska.*¹⁴⁵ Da bi se što uspješnije borili protiv Francuza, organizirali su akcije gusarskih brodova koje su nanosile više štete od akcija ratnih brodova. *Uz gusarstvo obilno se stalo širiti krijumčarenje*¹⁴⁶ i to kao posljedica neimaštine koja je nastala zbog uspješne blokade pomorskih putova. Kako su i Francuzi odgovarali protiv gusarskih akcija, time se pogoršala već teška situacija na Jadranu, a pomorski promet se teško održavao uz velike žrtve. *A ipak morao se održavati, jer je more bilo najpogodniji način za snabdijevanje francuskih trupa i primorskih mjesta.*¹⁴⁷ Maštrović u svojem djelu citira Pavla Butorca koji govori kako su gusari pod ruskom zastavom očistili Jadransko more od neprijatelja, te da su dominirali morem do Lošinja, dok su Francuzi dominirali kopnom.¹⁴⁸

*Kako je i na Jadranu već odavna postojala živa izmjena engleske kolonijalne robe i tvorničkih prerađevina koje su uvožene ne samo na jadransku obalu, nego i u Austriju i u jadranske zemlje, francuski su brodovi taj promet sprječavali, što je prinudilo Englesku da poduzme potrebne mjere da u tom moru zaštiti svoje interese.*¹⁴⁹ Stoga je Jadransko more bilo izrazito bitno Englezima, koji su kao odgovor na francusku blokadu kopna uspostavili blokadu obiju obala Jadrana. Tako

¹⁴² Isto, str. 29.-38.

¹⁴³ Isto, str. 43.

¹⁴⁴ Isto, str. 48.

¹⁴⁵ Isto, str. 48.

¹⁴⁶ Isto, str. 49.

¹⁴⁷ Na istom mjestu.

¹⁴⁸ Isto, str. 53.-54.

¹⁴⁹ Novak, Grga, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća II.*, Marjan tisak, Split, 2004., str. 128.-129.

su Englezi sprječavali ne samo komunikaciju Jadrana s Mediteranom, već i otoka s kopnom ili jedne obale Jadrana s drugom. Englezi, koji još nisu imali ni komadić teritorija na Jadranu, postali su njegovi stvarni gospodari.¹⁵⁰

9.3.1. Gusarske akcije

Maštrović navodi kako su 14. lipnja 1806. u luku Rogoznice uplovila tri broda. Nama je najzanimljivija druga bracara, koja je bila pod zapovjedništvom Zvane Raganjina iz Veloga Lošinja, s teretom drva. Kako nadalje Maštrović navodi, nakon ulaska trećega broda, za njime je ušao i neoznačeni naoružani brod koji ga je opljačkao i potopio, zatim su gusari zarobili i brod velološinjskog zapovjednika. Kako navodi Maštrović, bilo je i slučajeva u kojima su se napadali brodovi koji nisu imali veze s ruskim gusarskim brodovima, a nadalje govori kako su to bili slučajevi osamljene piraterije.¹⁵¹ Jedan od takvih slučajeva je ovaj: *petorica austrijskih dezertera na manjem brodu, naoružani, napali su brod paruna Josipa Valčića iz Cresa i opljačkali ga odnesavši razne robe i 300 zlatnih cekina.*¹⁵² Ovaj događaj je bio razriješen tako da je vicedelegat iz Malog Lošinja naoružao brod i poslao ga u potjeru za pljačkašima, koji su se sakrili na otok Cres. Tamo su uhvaćeni te su otpremljeni za Zadar gdje su osuđeni kao pirati, to jest na smrtnu kaznu.¹⁵³ U sljedećem izvješću navode se imena osoba i vrsta broda koji su ruski gusari zaplijenili. Iz Cresa: Petar Bon, pelig; Petar Bragatela, pelig; Justo Tornerić, trabakul. Iz Lošinja: Ivan Nikolić, pelig; Ante Zazavić, pelig; Dominik Favrović, pelig; Mate Škopinić, pelig; Ivan Sutora, bracara; Ante Kraljetic, pelig; Ante Slinac, pelig; Nikola Kožulić, bracara; Šimun Mica, pelig; Ivan Stalić, pelig; Ante Stasić, pelig.¹⁵⁴

*U travnju 1807. godine Britanci su otkrili daleko povoljnije sidrište [prije su se sidrili u okolici Umaga] i bazu za svoje operacije u dugačkoj i pogodnoj luci Malog Lošinja na kvarnerskom otoku Lošinju, južno od Istre.*¹⁵⁵ Pozitivna strana otoka Lošinja je ta da se s lakoćom otoku može pristupiti s istarskog kopna. Francuzi nisu mogli za stalno utvrditi bojni brod u toj luci, niti dovoljan broj kopnenih snaga koje bi

¹⁵⁰ Isto, str. 129.

¹⁵¹ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 54.-58.

¹⁵² Na istom mjestu.

¹⁵³ Na istom mjestu.

¹⁵⁴ Isto, str. 61.-62.

¹⁵⁵ Hardy, Malcolm Scott, *Velika Britanija i Vis na Jadranu 1805.-18015.*, Književni krug, Split, 2006., str. 22.

je branile, stoga plan im je bio osvajanje u razdobljima pojedinačnih navrata britanske flote. Hardy, nadalje navodi kako je talijanska fregata krenula iz Venecije s planom zauzimanja Lošinja kako bi spriječila da Britanci iskoriste ovo otočje. Britanski brod *Unité* je neko vrijeme provodio na Lošinju, to saznajemo kod Hardyja koji navodi kako je britanski brod *Ministrel* ostavio već spomenuti brod 13. svibnja na Lošinju, kako bi mogli plijen odvesti na Maltu, a tek su se 10. srpnja dva broda ponovno sreli kod Visa. *Tada je Wilson zabilježio da je za vrijeme dok je Unité odvodio plijen na Maltu, 500 neprijateljskih vojnika zauzelo Lošinj i počelo ga utvrđivati.*¹⁵⁶

Događalo se da je središnja vlast u Zadru, nakon završenog postupka, platila dio štete koju je vlasnik broda pretrpio u gusarskom napadu. Jedan od takvih slučajeva je onaj vlasnika Ante Sutore iz Lošinja, njegov trabakul „Centurione“ bio je zaplijenjen. Naime brod je s teretom soli plovio iz Pirana prema Dalmaciji, na tom putu opljačkao ga je engleski gusar u okolici Istre. Dana 3. lipnja 1808. posada je svjedočila pred javnim bilježnikom u Lošinju. Utvrđena je šteta od 14.283,19 mletačkih lira, a vlasnik broda je tražio od države da mu ona nadoknadi. Naime generalni providur mu je poslao u ime naknade štete iznos od 4.000 mletačkih lira.¹⁵⁷ Tijekom 1808. više se gusarskih akcija dogodilo u okolici ovih otoka, a Maštrović donosi neke od njih: brod „Rondinella“, pod talijanskom zastavom i pod zapovjedništvom Špira Ilića iz Boke kotorske, plovio je iz Trsta u već spomenutu luku s teretom žita, dvopeka i tkanine. *Kod otoka Suska u zasjedi ga dočeka engleski brod i odnese mu sav teret, kao i brodske isprave.*¹⁵⁸ Ovaj događaj razriješio se tako da posadu nisu zarobili jer su platili otkupninu, a lučki kapetan u Lošinju izdao im je nove brodske isprave. *Na osnovi podataka koje je primio iz Malog Lošinja, generalni providur Dandolo iz Zadra izvještava Ministarstvo rata i mornarice u Milanu o engleskoj okupaciji Lošinja do mjeseca kolovoza.*¹⁵⁹ Engleski gusari su u veljači zaplijenili dva broda, jedan veći bio je pod papinskom zastavom, a zapovjednik je bio iz Riminija, drugi manji je bio pod talijanskom zastavom, a zapovjednik je bio iz Coze¹⁶⁰; posada ovih brodova bila je iskrcana, a brodovi i teret zaplijenjeni.¹⁶¹

¹⁵⁶ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 215.

¹⁵⁷ Maštrović, Vjekoslav, „Francuski postupak o vršenju prava primorskog plijena u Dalmaciji (1806.-1813.)“, *Adriatica Maritima*, sv. III, Zadar, 1979., str. 162.-163.

¹⁵⁸ Maštrović, V. *Posljednji gusari*, str. 96.

¹⁵⁹ Na istom mjestu.

¹⁶⁰ Vjerojatno se misli na talijansko mjesto Chioggia, u blizini Venecije.

¹⁶¹ Maštrović, V. *Posljednji gusari*, str. 96.-97.

Zanimljivost je ta da su gusarima vjerojatno smetali zaplijenjeni brodovi, te su ih predali nekom Lošinjanu, dok su robu ostavili na obali, a taj Lošinjan je obavijestio organe vlasti, koji su pronašli robu prodali, te su novac predali vlasnicima otetih brodova.¹⁶²

Zanimljiva je priča Špira Banovića iz Boke kotorske: *On dolazi u zadarsku lučku kapetanije s molbom da mu izdaju nove brodske isprave, jer ga je u Lošinju opljačkao početkom ožujka engleski gusar.*¹⁶³ Taj gusar je nesretniku odnio sav teret i brodske isprave, a brod mu je vratio nakon što je otkupnina bila isplaćena. *U gotovo isto vrijeme još gore prolaze trojica iz Malog Lošinja: Antun Šuturi, Dinko Karulić i Marko Dobrilović.*¹⁶⁴ Njih su Englezi porobili te su im uništili brodove, prvom je brod bio zaplijenjen, a drugoj dvojici potopljen, a od vlade u Zadru molili su pomoć kako bi se mogli vratiti kući, u Mali Lošinj.

Gusari su znali kršiti i međunarodne propise, tako što su na svoj brod vješali tuđe zastave kako bi napadnute doveli u zabludu, a takvi postupci su više bili nalik piratima nego gusarima. Zanimljiva je iduća anegdota kodu donosi Maštrović: engleski su brodovi oko istarske obale zaustavili brodove Josipa Martinolića, Ivana Sutore, Mate Škopinića, udovice Nikolić¹⁶⁵ i Andrije Marisella; ovi su vlasnici platili otkupninu te su im gusari pustili brodove.¹⁶⁶ Nakon što su dobili brodove natrag, otplovili su do Maloga Lošinja, gdje im se dogodila druga neprilika, naime, zapovjednik francuske vojne posade naredio je da se ti brodovi oduzmu vlasnicima. Od ovoga trenutka kreće velika birokratska zavrzlama koja je trajala četiri mjeseca, a za to vrijeme su brodovi bili neupotrebljavani, zaključuje Maštrović i ističe da je to bio čudan postupak lošinjskog zapovjednika u vrijeme kada je svaki brod bio od velike važnosti.¹⁶⁷ *Terenski upravno-politički organi, napose delegati i vice-delegati, dužni su bili za svaki slučaj gusarenja izvijestiti glavnu upravu (generalnog providura) u Zadru.*¹⁶⁸ Nerijetko se događalo da je na području jednoga kotara bilo više slučajeva gusarskih napada ili pljački, stoga je vice-delegat slao skupno izvješće generalnom providuru.

Dana 29. svibnja 1808. vlada u Zadru je obaviještena o vijesti koja dolazi iz

¹⁶² Isto, str. 97.

¹⁶³ Na istom mjestu.

¹⁶⁴ Na istom mjestu.

¹⁶⁵ Četiri prezimena koja se i danas mogu pronaći na lošinjskom otočju, stoga se može zaključiti da su bili podrijetlom Lošinjani, iako Maštrović to ne navodi.

¹⁶⁶ Maštrović, V., *Posljednji gusari*, str. 98.-99.

¹⁶⁷ Isto, str. 99.-100.

¹⁶⁸ Isto, str. 101.

kaštela Lubenice, a kaže da su vidjeli englesku fregatu kako se sidri na otoku Levrera / Leporaria¹⁶⁹ te kako je iskrcala u Grabrovicama odijeljene vojnika koji su kasnije po opskrbu išli u Pernat. Dana 18. srpnja Giovanni Battista Petris, providur za zdravstvo, šalje pismo u kojem navodi da uz istarsku obalu prelazi engleska fregata. Kako bi nadgledali neprijatelja te kako bi upozoravali brodove u blizini u opasnosti i kako bi se uspostavio ponovni kontakt s kopnom, bile su raspodijeljene straže diljem otočne obale. Na poseban način bili su uključeni i fratri iz Martinšćice i Porozine kao i načelnik (*capo-anziano*) iz Lubenica da budu na oprezu. Kako su mjeseci prolazili, stanje na otoku bilo je sve gore, a engleskim momcima su se priključivali gusari.

*Vojnički garnizon u Lošinju zarobio je 11. prosinca 1808. austrijski brigantin »L'Amico« koji je plovio Jadranskim morem u engleskom konvoju iz Malte s teretom kolonijalne robe, ali su ga uhvatili kod Lošinja.*¹⁷⁰ Godine 1809. dogodila se prepirka između okružnog delegata u Zadru i vicedelegata u Malom Lošinju oko pripadnosti zaplijenjenog broda. Naime lošinjski vicedelegat smatrao je da plijen pripada državi, to jest lučkom kapetanu u Malom Lošinju, dok je okružni delegat smatrao da plijen pripada vojsci. Ministarstvo je stalo na kraj ovom nesporazumu tako da je naredilo da taj slučaj riješi okružni delegat u Zadru. Kraj ovoga slučaja je bio ovakav: kod vicedelegata je ostao novac koji je pripadao državi, na što je generalni providur Dandolo naredio vicedelegatu da mu pošalje novac, koji mu je potreban za utvrde. Na to mu je lošinjski vicedelegat odgovorio da je potrošio znatan dio te da mu šalje ostatak, to jest iznos os 36.000 mletačkih lira.¹⁷¹

Godine 1810. predstavnici vlasti Lošinja, zajedno sa Šibenikom, Rabom, Pagom, Krkom, Korčulom i drugima žale se da je more pokriveno engleskim gusarima. *Iako je stanje bilo vrlo teško ploviti se moralo, jer je to tada bio najbolji način prometa.*¹⁷² Godine 1810., dana 9. svibnja, pomirbeni sudac iz Cresa svjedočio je kako neprijateljski brod plovi po moru te sa sobom vodi šest ili sedam zarobljenih brodova, a Maštrović zaključuje kako se moglo raditi o gusarskom brodu koji je bio stacioniran na Rabu. Nadalje svjedočanstvo kaže kako je prije polaska oslobodio one brodove koji su platili otkupninu, a ostale je poveo sa sobom. Kod Cresa su gusari u srpnju iste godine zarobili ljekarnika Petra Bonu te ga nisu pustili na slobodu dokle

¹⁶⁹ Radi se o otoku Zeča.

¹⁷⁰ Isto, str. 198.

¹⁷¹ Maštrović, Vjekoslav, *Francuski postupak*, str. 165.-166.

¹⁷² Maštrović, Vjekoslav, „Neke posljedice pomorske blokade Dalmacije u doba francuske vladavine s posebnim osvrtom na upravno uređenje i naredbu iz 1809. g. o nađenim predmetima s brodova“, *Adriatica Maritima*, sv. IV, Zadar, 1985., str. 20.

god nije bila plaćena otkupnina. Iste godine se ribari iz Cresa žale vlastima da ne mogu ribariti, niti izlaziti iz luke zbog opasnosti od gusara. Pravi primjer toga se dogodio krajem srpnja, kada su creski ribari bili prisiljeni pobjeći pred gusarima i ostaviti im sve što su posjedovali toga trena – brodove, mreže i ulov, iako su gusari jednog od njih uhvatili i odveli sa sobom.¹⁷³

*Stanovnici Malog Lošinja godinama trpe velike štete od gusara, pa mole da mogu sami organizirati obranu, jer drugih snaga nema da im pomognu.*¹⁷⁴ Taj zahtjev im nije dozvoljen, naime, lučki kapetan Bellafusa iz Zadra smatrao je da nije dobro upuštati se u borbu s jačim neprijateljem. Maštrović donosi izvješće pomirbenog suca koji obavlja dužnost vicedelegata u Malom Lošnju, a koje glasi: *Moj kanton mnogo je uznemiravan od velikog broja gusara svih vrsta koji ne dopuštaju udaljiti se od obale. (Izvješće od 18. srpnja 1810.).*¹⁷⁵ (...) *pomirbeni sudac iz Paga, 22. srpnja, javlja intendantu u Zadar da postoji samo jedna vijest koju treba javiti, a ta je: kako je nesigurno i pogibeljno pomorsko putovanje između Paga i Lošinja jer gusari sve više ugrožavaju to područje.*¹⁷⁶

Francuski gusari su znali prodavati i svoj plijen, takav je slučaj prodaje zarobljenog šebeka kod Lošinja.¹⁷⁷ Naime, u listopadu 1811. Nikola Bradičić kupio je od Ivana Rubinića iz Zadra šebek. Rubinić je taj brod kupio u dražbenom postupku, jer su ga gusari zarobili kod Lošinja te je od Bradičića za brod tražio istu cijenu za koju ju je kupio, a to je bilo 4.000 mletačkih lira. Nadalje Bradičić moli 3. travnja 1812. intendanturu da mu izda potvrdu o legitimnosti pljenidbe broda, kao i da je kupoprodajni ugovor valjan. Ovu zamolbu je uputio s razlogom da bi mogao mirno ploviti i kako bi bio zaštićen od prodavatelja.¹⁷⁸ Maštrović donosi i svjedočanstvo Ivana Raguzina iz Lošinja koji opisuje što je prošao od kada je počeo ploviti. Naime svoju je plovidbu započeo na austrijskom brodu s kojim je bio zarobljen od arbanaškog gusara i odveden na Maltu. Odande je stupio najprije na turski, a zatim na engleski brod s kojim je stigao u Vis, nakon čega je zajedno s kolegom sa Silbe ostao bez posla. Obojica su odlučila krenuti kući, ali na putu im dođe nova nevolja te ih zarobe francuski gusari koji su ih predali u Zadru u zatvor.¹⁷⁹

¹⁷³ Maštrović, V., *Posljednji gusari*, str. 108.-118.

¹⁷⁴ Isto, str. 132.

¹⁷⁵ Isto, str. 133.

¹⁷⁶ Isto, str. 145.

¹⁷⁷ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 214.

¹⁷⁸ Maštrović, *Francuski postupak*, str. 166.

¹⁷⁹ Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 215.

Iz ovoga se može zaključiti kako su zapovjednici, ali i pomorci s ovih otoka plovili duž jadranske obale. Gusarskih napada je bilo, kako na ovom otočju, tako i po cijeloj Jadranskoj obali. Vjerojatno je i bilo i slučajeva u kojima je brod kretao na određite i vraćao se bez ikakvih poteškoća, ali ih Maštrović ne navodi, jer su se u spisima pisale optužbe na gusarenje Jadranskim morem.

9.4. Događaji na otocima

Sam grad Cres nikada nije bio napadnut od gusara. Možda je razlog bio taj što je bio veći grad i što je bio dobro utvrđen te je imao planiranu obranu. Dok su Ustrine na otoku Cresu često bile napadnute, a njihova luka je služila kao sklonište gusarskim brodovima.¹⁸⁰

Godine 1806. stradala je fortica koja se nalazi na otoku Sv. Petru, nasuprot otoka Ilovika. Tu kulu je dala sagraditi Republika Venecija pod providurom Pasqualigom 1597., a 1806. stradala je od engleskih napadača.¹⁸¹

Na otocima je situacija bila loša. Osim blokade Jadrana, gusari su pljačkali i sela koja su posve osiromašila. Nadalje, otoci su trebali imati kontakt s primorskim mjestima kako bi mogli nabavljati namirnice za prehranu, a gusari su otežavali tu povezanost, čak je i priječili i potrudili su se da veze s otocima budu slabe i nikakve. Opljačkanu robu su gusari odnosili na Vis, a ponekad su je i preprodavali usput ili osobama koje su opljačkali. U tim situacijama, oštećene osobe su nerijetko davale i svoje posljednje novce, samo kako bi si osigurali malo hrane ili kako bi spasili svoj brod. Vlasti su organizirale Narodnu stražu koja je na otocima odrađivala inspekciju po kućama, ako bi našli neki predmet koji su smatrali da su nabavili od gusara zaplijenili bi ga. Nije pomagalo ni kada su osobe govorile da su ga kupile od gusara. Događalo se da je Narodna straža zaplijenila predmete koje je obitelj posjedovala otprije, to jest iz vremena kada je plovidba morem bila lakša. Treba imati na umu da su pomorci često sa svojih putovanja nosili „luksuznu“ robu kući, a na otocima je većina obitelji bila tog podrijetla. Može se zaključiti kako je u to doba bilo opasno posjedovati bilo što s obzirom na način stjecanja, a i u tim vremenima nije bilo poželjno da se smatra da neka obitelj ima veze s gusarima. Otočani su znali i spasiti

¹⁸⁰ Isto, str. 198.

¹⁸¹ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 24.), str. 100.

posadu, brod ili imovinu koju su gusari zarobili, te su o tome obavijestili vlasti, ali umjesto nagrade znali su biti optuživani.¹⁸²

9.5. Otočni brodovi u tuđim lukama

Luetić zapisuje kako je zadnjeg dana veljače 1806. u dubrovačku luku stigao brik „Il Geremia“, pod zapovjedništvom Josipa Jerolimića, ali ne zna se kakve je poslove gospodin obavljao u pridošloj luci. Tako donosi zapis kako je dubrovački pelig „Madonna del Rosario“, pod zapovjedništvom Mihovila Rusića, 1809. boravio u Lošinju. Dubrovčani i Lošinjani su tijekom povijesti održavali veze jedni s drugima, tako Luetić navodi kako su Lošinjani u Dubrovniku, a Dubrovčani u Lošinju sklapali ugovore o plaćanju osiguranja tereta i brodova. Iz godine 1806. autor navodi nekoliko lošinjskih zapovjednika, imena brodova i rute za koje su bile uplaćivana osiguranja. Ovaj primjer je samo nekoliko imena jednog osiguravajućeg društva. Smatramo da Luetićev tablični prikaz ovih podataka trebamo prenijeti.¹⁸³

Ime zapovjednika broda ili trgovca-osiguranika	Ime i tip broda	Putovanje - teret
Kap. Petar Kozulić	<i>Ben intenzionao</i> brigantin	Dubrovnik – Rijeka (ili Trst) – Dubrovnik
Kap. Mato Vidulić	<i>Filantropo</i> brigantin	- Mali Lošinj – Dubrovnik – Rijeka – Mali Lošinj
Kap. Ivan Nikolić uplaćuje Tarabocchia	<i>Pratico</i> pelig	Samos – Dubrovnik teret vina
Kap. Ivan Premuda	<i>Pacificatore</i> brigantin	Dubrovnik – Messina – Dubrovnik
Kap. Franjo Padovan uplaćuje Tarabocchia	<i>Pensiero</i> brigantin	Dubrovnik – Krf – Venecija

¹⁸² Maštrović, *Posljednji gusari*, str. 148.-149.

¹⁸³ Luetić, Josip, „Veze naših pomoraca i prilog brodarstvu Cresa i Lošinja pomorstvu Dubrovačke Republike XVIII i XIX stoljeća“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 257.

Kap. B. Petrović uplaćuje Tarabocchia	<i>Aprile</i> brigantin	Za plovidbu po Levantu
Kap. Marko Tarabocchia	<i>Prudenza</i> punokrižnjak- nava	Havana-Trst

Tablica 2: Popis lošinjskih zapovjednika koji su sklapali ugovore o osiguranju broda ili tereta u Dubrovniku

Od creskih i lošinjskih pomoraca koji su od 1796. do 1808. plovili na dubrovačkim brodovima bili su: s Cresa Josip Benedetti, Antun Mavro, Ivan Dunković, Juraj Sović; s Lošinja: Luka Busanić, Luka Laventa, Ivan Pulita, Matija Raguzin, Frano Supranić, Petar Valentko, Ivan Večerina, Nikola Dobrilović, Antun Nezza, Marko Raguzin, Vicko Stepić, Ivan Valenta, Antun Vezija i Matija Vidulić.¹⁸⁴

9.6. Posljedice blokade

Sudbina pomorstva bila je tužna, Napoleonova blokada kopna i engleska blokada Jadrana kočile su svaku prometnu povezanost dok je na otoku Lošinju bilo malo sposobnih brodova za plovidbu. Mnogi su bili oštećeni, neki su bili spaljeni, a neki su svoju propast dočekali tako što su potonuli zbog neuporabe. Nekoliko njih je svoju sretnu luku pronašlo pod hrvatskom obalom, posebice u Kraljevici, dok su se neki, uzevši tuđu zastavu, spasili otišavši na Maltu. Francuska zabrana kupovanja i uvoza engleske robe pojedincima je donijela veliku dobit. Posao je bio iznimno opasan, no bio je izvor prihoda snalažljivim i spretnim mornarima s malim i brzim brodicama. Sva je populacija patili od nepodnošljivog bremena te je gradsko vijeće više puta trebalo pronaći izvanredna sredstva. Tako je *maire* Malog i Velog Lošinja 19. ožujka 1812., u jednom svojem pismu vicedelegatu u Rijeci, napisao da će za nekoliko dana stanovnici zbog nestašice pšenice patiti od gladi. Gusari su bili neumorni u blokadi Jadrana, stoga su bili rijetki slučajevi u kojima bi im barka uspjela pobjeći i dohvatiti se kopna, a i u takvim slučajevima broдика se trebala vratiti prazna jer joj je bio zabranjen uvoz pšenice. Vjerojatno je ponovno 2. travnja *maire* u Rijeku poslao pritužbu jer je uvoz bio dopušten.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Isto, str. 260.-261.

¹⁸⁵ *Nel cinquantesimo anniversario*, str. 21.-22.

9.7. Engleska okupacija ovih krajeva

U proljeće 1807. Englezi su vladali Kvarnerom, naime okupirali su Ilovik i Mali Lošinj, hvatali su brodove, djelovali su po otocima, te je more, koje je otočanima bilo jedini izvor života i bogatstva, postao nedostupno. Dandolo se 21. ožujka 1807. osvrće na stanje na otocima, govoreći da blokada svakim danom postaje sve jača, te da je većina istočnih Kvarnerskih otoka okupirana od neprijatelja, dok su zapadni skoro zaboravljeni, a nadalje navodi kako civilne vlasti trpe sramotu i sve se više boje neprijatelja. Englezi su koristili tu situaciju, prisjećajući puk na doba kada su Mlečani vladali, te su im dijelili zastave sv. Marka i poticali ih na pobunu protiv Francuza. Nakon mira u Tilsitu 8. srpnja 1807., koji je potpisan između Francuske i Rusije, Engleska je sama nastavila blokadu Jadrana.

Godine 1811. Napoleonu je glavni cilj bio zauzeti Vis, koji su Englezi okupirali, s tom namjerom potkralju Italije Eugene Beauharaisu šalje pismo. Potkralj, shvativši da nema smisla suprotstavljati se Napoleonu, moli ga da se, uz akciju zauzimanja Visa, uspostave jake baze na Cresu, Lošinju, Molatu, Hvaru, Koričuli i Lastovu.¹⁸⁶

9.8. Napoleonovo pismo

Dana 20. ožujka 1808. Napoleon piše generalu Marmontu pismo: *Gospodine generale Marmont, ražalostio me događaj od 24. veljače na Velikom Lošinju. Shvaćam da je taj otok odviše udaljen da bi se tamo postavili Francuzi. Ali, zašto ne biste postavili tamo osamdeset do stotinu Dalmatinaca koji bi spriječili ratne brodove i fregate da iskrcavaju trupe i zlostavljaju stanovništvo? Potrebno je da Francuzi i pravi Talijani uvijek budu na okupu, ali Dalmatinci mogu biti rasuti po otocima. Pošaljite tamo pušaka neka se naoruža narodna straža koja će podržavati Dalmatince, te dva željezna topa od šest, to naoružanje bit će dovoljno da se ovi otoci zaštite od napada.*¹⁸⁷

Ne znamo točno koji je bio povod ovog Napoleonovog pisma, ali znamo kako se britanska flota znala zadržavati na Lošinju. Nažalost, Napoleon ne navodi točan događaj o kojemu se govori. Možemo samo zaključiti kako je bio nezadovoljan

¹⁸⁶ Tucak, Iva, *Francuska eskadra u Viškoj bitci 1811. godine*, Hrvatski povijesni portal 1. lipnja 2008; preuzeto sa: povijest.net/francuska-eskadra-u-viskoj-bitci-1811-godine/ (6. lipnja 2017.)

¹⁸⁷ Marmont, Auguste Frederic Louis Viesse de, *Maršal Marmont: memoari*, Losog, Split, 1984., str. 122.

britanskom okupacijom Lošinja.

Tijekom 1808. Francuzi su okupirali luku Mali Lošinj, stoga je Britancima bila potrebna nova luka za skupljanje svoga plijena.¹⁸⁸ Nakon Schönbrunnskoga mirovnog sporazuma (14. listopada 1809.), britanska je flota bila značajno jača radi pružanja podrške Austrijancima; pomogla im je u osvajanju Kvarnerskih otoka, kao i Lošinja koji je ponovno postao prigodna luka za britanske brodove.¹⁸⁹

10. CESTE

Budući da je Jadransko more bilo pod engleskom blokadom, otočani su započeli graditi putove između gradova kako bi se povezali. Tako je Lošinj tražio da se povežu gradovi Mali i Veli Lošinj.¹⁹⁰ Francuska uprava je na Cresu, kao u drugim mjestima, gradila ceste radi bolje prometne povezanosti, jer je na moru vladala blokada Jadrana od strane ruske, engleske i austrijske flote. Kao i u drugim mjestima, padom Republike Venecije, francuska vlast započinje rušiti bedeme koji su branili grad, te tako i na Cresu gradske zidine bivaju razrušene.¹⁹¹ *Prva cesta od Cresa do Osora na otoku izgrađena je za kratkotrajne francuske vladavine od 1804. do 1815. godine, a u Vrani i Osoru bile su postaje za promjenu konja za potrebe poštanskih saobraćaja.*¹⁹² Nadalje Čus-Rukonić govori kako je rekonstrukcija te ceste završena 1909. i to po trasi *francuske ceste*, osim s iznimkom koja je napravljena iznad Cresa, gdje je umjesto strmine iznad Piskela do Strana izvedena cesta istočnom padinom, koja je omogućila blaži pad.¹⁹³ Nicholich u svojem djelu govori kako je cesta koja Mali Lošinj povezuje s Osorom i dalje s Cresom napravljena zahvaljujući aktivnosti i pripravnosti Francuza koji su početkom njegovoga stoljeća vladali ovim krajevima.¹⁹⁴ Na prijelazu godine 1812. na 1813. konstruirana je nova cesta koja je spajala Mali s Velim Lošinjem, po zapovijedi francuske vlade, pod nadzorom dvaju zamjenika iz Malog i Velog Lošinja.¹⁹⁵ *Usporedno sa cestom od*

¹⁸⁸ Hardy, *nav. dj.*, str. 27.

¹⁸⁹ Isto, str. 29.

¹⁹⁰ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 158.

¹⁹¹ Čus-Rukonić, Jasminka, *Najnovija arheološka nalazišta u gradu Cresu*, Creski muzej, 2014., str. 47.

¹⁹² Isto, str. 48.

¹⁹³ Isto, str. 48.-50.

¹⁹⁴ Nicholich, *nav. dj.*, str. 23.

¹⁹⁵ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 63.), str. 109.

*Malog Lošinja do Velog Lošinja, nešto niže uz obalu, sagrađena staza kroz šumarke i gajeve.*¹⁹⁶ Iz ovih podataka, sa sigurnošću možemo zaključiti da su Francuzi izgradili šetnjicu iz Malog do Velog Lošinja, koja kreće iz uvale Valdarke, kao i cestu koja se i danas nalazi iznad ove šetnjice. Da su Francuzi izgradili prvu cestu koja je povezivala Cres i Osor ne možemo se složiti, jer iako su u prošlosti veze bile jače morskim putem, vjerojatno je bio probijen nekakav put kojim su stanovnici ovih krajeva hodali ili išli konjem. Mogli bi zaključiti da su Francuzi eventualno proširili postojeći put ili sagradili put koji je bolje povezivao Cres s Osorom.

Generalnom providuru Vincenzu Dandolo bila je pripisana zasluga, gradnje ceste za kočije koja je spajala Osor s Cresom, kao i staze koja vodi na sjeverni dio otoka, do Porozine. Dandolo je također htio pomoći u razvoju ruralne ekonomije, posebice šumarstva koje je otoku Cresu davalo veliki prihod. Bila je osnovana komisija koja je imala zadatak isušiti brojne lokve i bazene nezdrave vode, koje su pomagale razvitku opasnih ličinki. Svaki daljnji razvitak bio je nemoguć, ponajviše zbog blokade koja je izbila zbog neprijateljstva između Francuske i Engleske, engleski brodovi i njihovi gusari kružili su Kvarnerskim otocima.¹⁹⁷ Cesta za kočije koja povezuje Cres i Osor te nastavlja do Porozine završena je pod administracijom Vincenza Dandola, koji je također želio pošumiti neobrađene površine brdovitog kraja, poboljšati rasu ovce, proširiti uzgoj krumpira. Sve ovo su sigurni i djelotvorni standardi s kojima bi se povećala ruralna ekonomija. Mitis navodi kako je Dandolo bio onaj koji je htio pobijediti praznovjerje koje je vladalo u narodu zbog kojega su odbijali cijepljenja.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Crnković – Velčić – Sokolić – Ivanišević, *725 godina*, str. 102.

¹⁹⁷ Pozzo-Balbi, *L'isola di Cherso*, str. 87.

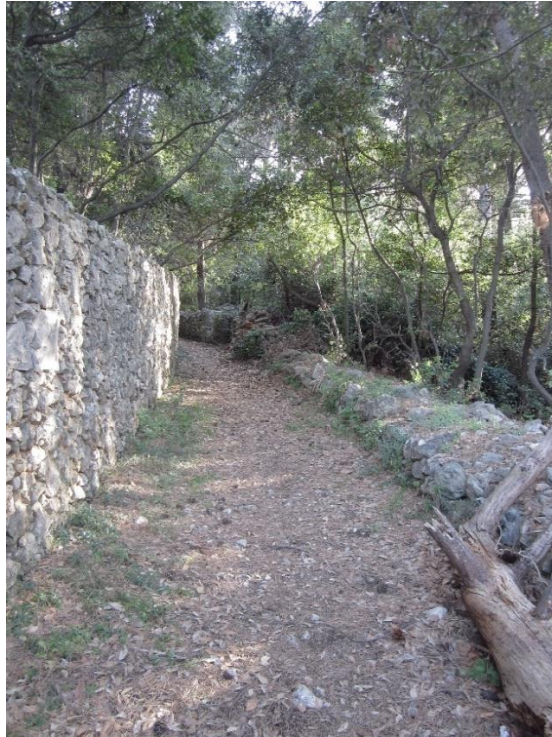
¹⁹⁸ Mitis, *La signoria francese*, str. 12.-13.

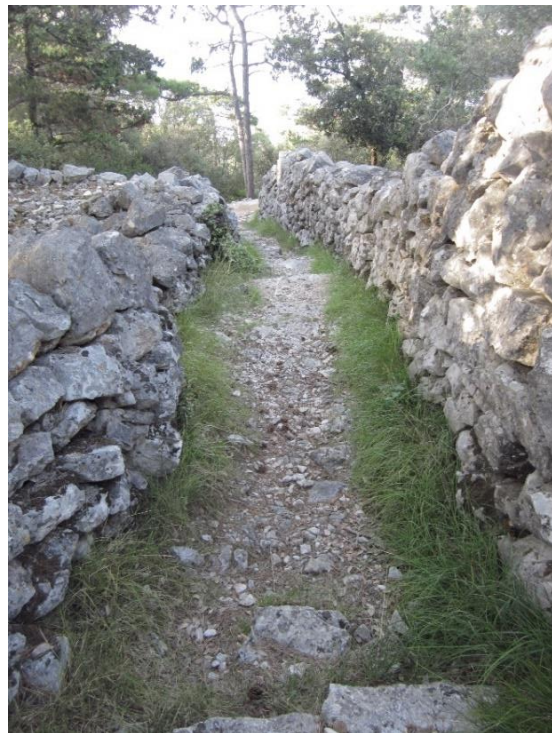
Karta 1: Napoleonski putovi na Lošinju, preuzeto s web stranice Turističke zajednice grada Malog Lošinja, 12. VII. 2017.¹⁹⁹

Kao što je već navedeno, Francuzi su sagradili cestu koja je spajala Mali i Veli Lošinj. Na karti se taj put može vidjeti označen plavom bojom i slovom A u uvali Valdarke, a slovom B na dolasku u mjesto Veli Lošinj. Osim ovoga puta, u usmenoj predaji postoje još dva puta u okolici Velog Lošinja koji se nazivaju Napoleonski putovi. Prvi put, na karti označen crvenom bojom i brojem 1, vodi iz uvale Valdarke u brdo koje se nalazi iznad Velog Lošinja. Drugi put, također označen crvenom bojom i brojem 2, vodi iz Velog Lošinja do malo ispod crkvice sv. Ivana. Prvi Napoleonski put malo iznad Valdarke ima raskrižje na kojemu možete birati želite li ići do Velog Lošinja ili se popeti na brdo, to jest ako se spuštate s brda može se izabrati želite li ići prema Velom ili Malom Lošinju; ovaj je put na karti označen brojem 3 i crvenom bojom. Prvi Napoleonski put u dijelovima ima ostatak staroga puta na kojemu se vidi da su kamenja slagana jedan kraj drugoga, u jednom je dijelu napravljeni čak i „mostić“ koji ostaje na visini prvobitnog puta, dok zemlja naglo pada u provaliju. Drugi put koji iz Velog Lošinja ide prema brdu sv. Ivana u manjoj mjeri je sačuvan, ali penjući se iz Velog Lošinja, na jednom dijelu ima se predivan pogled na luku Veli Lošinj.

¹⁹⁹ Karta preuzeta s web stranice Turističke zajednice grada Malog Lošinja: <http://visitlošinj.hr/resources/brochures/PromenadesAndFootpathsSouth2015.pdf> (preuzeto dana: 12. srpnja 2017.)

Slika 1: Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.

Slika 2: Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.

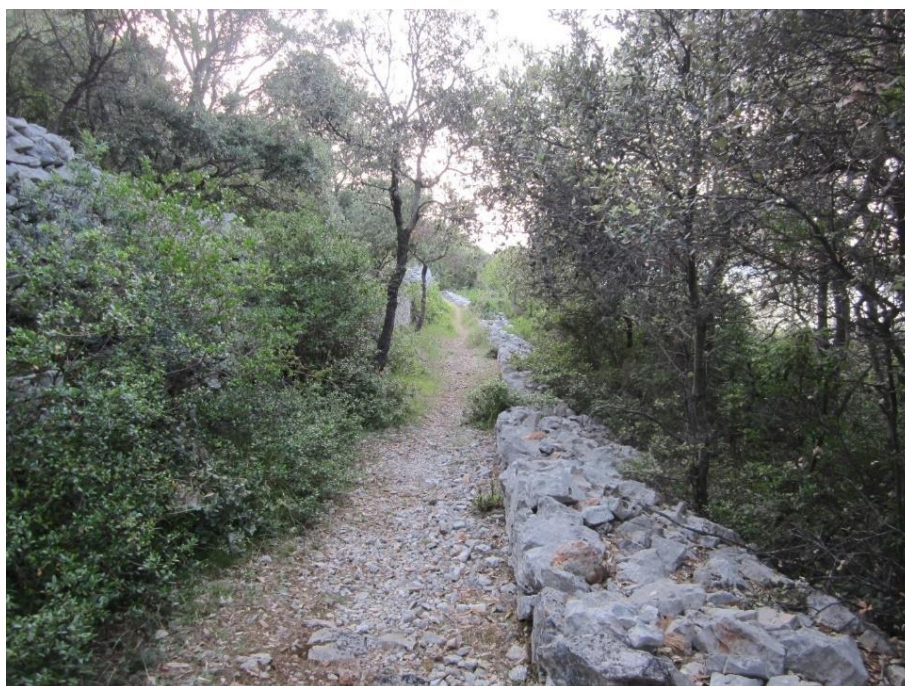
Slika 3: Pogled s Napoleonskoga puta iz Velog Lošinja prema brdu, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.

Slika 4: Oznaka za Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.

Slika 5: Oznaka za Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.

Slika 6: Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.

Slika 7: Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.

Francuski put na Cresu, kako je poznato, išao je po današnjoj cesti Osor – Cres, s iznimkom da se kraj Krčine spuštalo na Piskel. Budući da su pri obnovi ceste odabrali zaobići dio od Krčine do Piskela, danas je taj dio francuskoga puta sačuvan u velikoj mjeri te se mogu vidjeti kamenja naslagana jedan kraj drugoga.

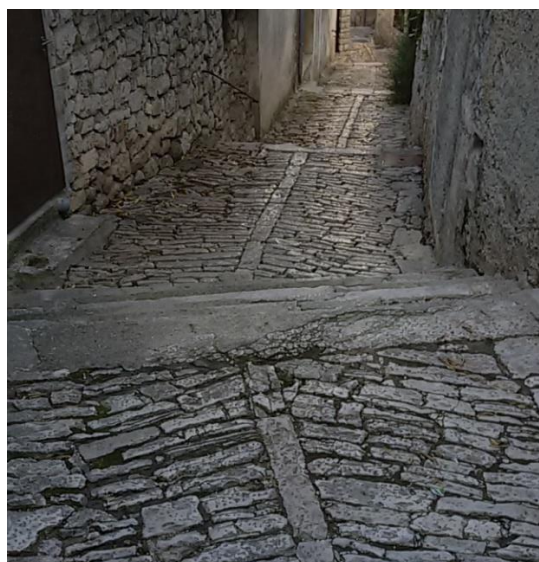

Slika 8: Napolenski put na Cresu, Giovanna Jerolimić, 7. VIII. 2016.

Gospođa Marici Stuparić je ispričala kako su ulicu Studenac u Malom Lošinjju sagradili Francuzi, a to je čula od starijih mještana kada je bila mlada. Ova ulica se nalazi u blizini centra grada Maloga Lošinja, a po njezinom nazivu možemo zaključiti kako se u okolici te ulice nalazio bunar.

Slika 9: Ulica Studenac, Giovanna Jerolimić, 12. VII. 2017.

Slika 10: Ulica Studenac, Giovanna Jerolimić, 12. VII. 2017.

11. CRKVA

Za vrijeme francuske uprave u Dalmaciji (1806.-1814.), Osor je imao titulu sufraganske biskupije, kao i Krk i Rab, a zajedno su spadali u Zadarsku nadbiskupiju.²⁰⁰ Znamo da su i danas župnici dužni odgovarati biskupu, a biskupi

²⁰⁰ Celić, Josip, „Svjetovno svećenstvo i redovništvo u Zadru po službenom iskazu iz 1811. godine“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 57/2015., str. 218.

papi, tih godina problem je bio u tome što je Kaptol bio pod austrijskom vlašću, dok su pojedine druge pokrajine pripadale Francuskoj, a u crkvenom smislu Austriji, stoga je dolazilo do uplitanja druge vlasti. Zbog ovoga je francuska vlast uvodila crkvene reforme, kako bi smanjila uplitanje Austrije u područje njezine vladavine. Jedan od primjera je taj da su Francuzi onaj dio Zagrebačke biskupije koji je bio pod njihovom vlašću htjeli premjestiti u Senj, zbog čega biskupu na Kaptolu nije bilo drago jer bi time izgubio i prihode koji su stizali iz tog dijela biskupije. Neke pokrajine su crkvene reforme prihvaćale raširenih ruku, dok je u drugim pokrajinama, posebice u Dalmaciji i na kvarnerskim otocima, stanje bilo drugačije, te je zahtijevao neprestani nadzor državnih vlasti. Kler se neprestano nadzirao i držao pod kontrolom.²⁰¹

Utjecaj Katoličke crkve u ovim krajevima je bio od velike važnosti, naime kler je bio brojan s velikim autoritetom nad nepismenim žiteljstvom. Francuska vlast si je prisvojila pravo birati kandidate za biskupa, te su željeli samo jednog biskupa za Kvarnerske otoke. Tako je osorski *seminario* bio je prenesen u Cres, a svećenici su bili podređeni Napoleonovoj politici.²⁰² Shodno tome, Dandolo je htio reformirati kler tako što bi smanjio broj biskupa, predlažući studijski plan seminara u kojima bi se više pažnje posvećivalo društvenim potrebama nego onim crkvenim, a nastavnici bi bili predloženi iz civilne vlasti. Prema Dandolovom prijedlogu svećenici bi bili zaduženi za neki zadatak, ali ne na temelju biskupovog odabira, već na temelju natječaja, a inspektor bogoslužja bi imao zadatak nadzirati njihovo ponašanje. Bratovštine su bile ukinute, a njihova davanja su bila namijenjena doprinosu društvenih potreba. Ovi prijedlozi su bili preradikalne promjene. Dandolo i Marmont su shvaćali važnost klera u dalmatinskom narodu te su stoga svoje namjere preusmjerili na to da najprije budu prihvaćeni kod biskupa i svećenika, kako bi ih i narod s lakoćom mogao prihvatiti. Bez obzira na sve, pogled je klera na novu vlast ostajao loš: na Francuze je kler gledao kao na razarače religije.²⁰³ Oduvijek je kler tražio zaštitnika među plemstvom, tako su i franjevci zatražili od Marmonta zaštitu, a zauzvrat bi bio pokopan u franjevačkom habitu. Marmont je prihvatio ovu čast te im je kao znak zahvalnosti poklonio Napoleonov portret. Marmont je shvaćao da je narodu draži postao zbog toga što je prihvatio biti zaštitnik franjevac, nego zbog svih svojih

²⁰¹ Kapitanoić, Vicko, „Hrvatska crkva pod francuskom vlašću“, *Croatica Christiana periodica*, vol. 18, no. 33, 1994., str. 152.-153., preuzeto s:

hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=121320

²⁰² Mitis, *La signoria francese*, str. 12.

²⁰³ Bommarco, *nav. dj.*, str. 224.

djelovanja i sve njegove vojske.²⁰⁴

Biskup koji je boravio na Cresu je za svoju godišnju plaću bio isplaćen s 8.600 talijanskih lira, dok je godišnji prihod za katedralu u Osoru iznosio 1.992 talijanskih lira. Za godinu 1807. prihod za katedralu u Osoru i za biskupov dvor (*Colegiata*) u Cresu iznosio je 6.500 talijanskih lira, a brojao je 12 kanonika.²⁰⁵ Osor je imao 3 velikodostojnika i 5 kanonika, dok je Cres imao 6 kanonika i 4 kapelana.²⁰⁶

U Velološinskom ljetopisu koji je napisao Goran Ivanišević, od 1801. do 1815. govori se o osorskom biskupu Franju Petru Rakamariću, koji je podrijetlom iz Paga, a prije službe u Osoru bio je na službi u Boki kotorskoj. Umro je u Velom Lošinju 1815. te je njegovo tijelo bilo preneseno u osorsku katedralu.²⁰⁷

11.1. Bratovštine

Dolaskom Napoleonove vladavine ukinut je rad svih velološinskih bratovština.²⁰⁸ U Malom i Velom Lošinju djelovalo je više bratovština, a svaka je nosila ime po svecu zaštitniku. Svaki se žitelj mogao upisati u bratovštinu po želji, osim bratovštine sv. Josipa u Velom Lošinju koja je bila zamišljena za pomorce i druge obrtnike i bratovština sv. Nikole u Malom Lošinju koja je bila namijenjena samo pomorcima. Ove bratovštine su sve ukinute Napoleonovim dekretom iz 1808., osim one Svete Euharistije.²⁰⁹

11.2. Crkve na otocima

Crkve su na otocima predstavljale važna mjesta, posebice na ovim otocima, gdje su žitelji bili pomorci, pa su iz svojih dugih putovanja znali ponijeti nešto za svoju župnu crkvu ili nekakvu zavjetnu stvar. U ovom periodu nisu bile izgrađene crkve na ovim otocima, ali za neke od njih su se dogodile važne stvari.

²⁰⁴ Isto, str. 225.

²⁰⁵ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 252.-254.

²⁰⁶ Isto, str. 256.-257.

²⁰⁷ Crnković – Velčić – Sokolić – Ivanišević, *nav. dj.*, str. 102.-103.

²⁰⁸ Isto, str. 102.-103.

²⁰⁹ Bonicelli, Gaspare, *Storia dell'isola dei Lossini*, Tipografia Weis, Trst, 1869., str. 78.

11.2.1. Crkva sv. Martina

Početak 19. stoljeća namjera je bila napokon obnoviti prijašnju župnu crkvu u Malome Lošinj, to jest crkvu sv. Martina koja se nalazi na današnjem groblju. Tri puta prije toga započeli su s tom namjerom, ali je nisu dovršili. Pri obnovi, crkva je konstantno bila otvorena te je nestala slika koja je krasila najukrašeniji oltar, koji je istodobno bio i glavni crkveni oltar. Slika je prikazivala svetog Martina na bijelom konju kako odsijeca dio svojega plašta dajući ga golom siromahu kako bi se pokrio. Glasine koje su kružile nakon nestanka slike bile su te da su sliku ukrali engleski krstaši. Više se pažnje pridavalo glavnoj crkvi Rođenja Marijina te su građani radili na tome da ona bude što ukrašenija i bogatija, dok je prvotna župna crkva pala u zaborav. Rekonstrukcija koja je započela početkom 19. stoljeća je uskoro i završila, zbog pomanjkanja sredstava, te je crkva ostavljena čekajući bolja vremena. Bolja vremena došla su sredinom ovoga stoljeća kada je rekonstrukcija napokon privedena kraju, što je bilo kobno za crkvu sv. Martina jer su joj prvotni izgled i bogatstvo u potpunosti promijenjeni. Crkva je prilagođena potrebi groblja te je njezina prvotna veličina i širina minimalizirana. Radi usporedbe, prvotna crkva imala je osam oltara.²¹⁰

11.2.2. Crkva sv. Antuna Opata

Kod Ivancicha nalazimo zapis da je godine 1807. župna crkva u Velom Lošinj dobila novi sjaj i uređenje. Donator, zapovjednik Gasparo Craglietto, kupio je u Veneciji pet oltara ukinute crkve Svetoga Križa na Giudecchi, zatražio je restauraciju slika i okvira, a to su obavili Francesco Hayer²¹¹ iz Milana za sliku koja predstavlja klanjanje Tri kralja, Sattarisio Gurena za sliku Svetog Ivana Krstitelja, Francesco Potensa za sliku Gospe od Karmela, Liberal Cozza za onu svetoga Grgura i Francesco Musolo za četrnaest slika koje prikazuju Križni put. Također je dao popraviti mramorni kip Djevice nepoznatog autora, kao i Djevicu autora Tizana, svetog Franju Asiškog umjetnika Strozija te Virozinijevu sliku koja prikazuje Blaženu Djevicu Mariju s nekoliko svetaca. Posljednja slika je bila cijenjena po njezinoj

²¹⁰ Bonicelli, *nav.dj.*, str. 62.-63.

²¹¹ Dvije varijante imena iste osobe: Francesco Hayez i Francesco Hauijez: Stefani-Steffich, Cornelio, *L'arte sacra nelle chiese di Lussingrande*, TIPSE Vittorio Veneto, Podenone, 2003., str. 22.

starosti jer je naslikana 1475. Craglietto je donirao i osam okruglih Tiepolovih slika, koje prikazuju događaje iz Evanđelja te koje su smještene u crkvu sv. Marije.²¹² Stavivši na mjesto nove oltare, župnu je crkvu biskup Raccamarich blagoslovio 1809.²¹³

Kod autora Stefanija-Stefficha može se vidjeti da Craglietto nije donirao sve slike. Za sliku Francesca Hayeza, Stefani-Steffich navodi kako je u registru zapisano da je autoru slike bilo plaćeno 300 talira i spontani dar od 12 dukata. Za sljedeće djelo, sv. Ivana Krstitelja, autor kaže kako je to djelo slikara Martinettija zvanog Chiesotto, iz Venecije. Ova slika je vjerojatno bila smještena na glavnom oltaru u crkvi na Giudecchi, a kupio ju je 1807. Latanzio Querabna za 3.444 mletačkih lira. Autor pretpostavlja da se kip Djevice nije mogao smjestiti na bolje mjesto, stoga je postavljen ispred ove slike, zbog svoje velike vrijednosti od 50.000 venetskih lira. Za kip se u početku krivo govorilo da je djelo autora Salvatija, naime to je djelo Michelangelove škole. Ovaj je kip 2. prosinca 1907. poklonio zapovjednik Giovanni Craglietto, te ga je smjestio na oltar sv. Ivana. Zapovjednik Giovanni, Maria i Irena su naknadno kupili srebrne svijećnjake i lumine ili kandile. Autor Stefani navodi da su svi posjetitelji crkve zastajali pred ovim oltarom i divili ste, te da su engleski posjetitelji bili spremni zlatom platiti da im se proda ovaj oltar.²¹⁴ Slika sv. Grgura svećenika i mučenika, autora Liberala Cosse iz 1811., po registru troškova Gaspara Craglietta, koji donosi autor, možemo vidjeti kako je ovo djelo stajalo 3.103 lira.²¹⁵ Pala koja predstavlja Svetu Djevicu Mariju od Karmela s dušama iz čistilišta je djelo Francesca Potenze. Na slici se nalazi i Arhandeo Mihael, koji je bio poseban zaštitnik obitelji Botterini, koja je bila donator i prvih dviju crkva koje su se nalazile na mjestu današnje župne crkve. Za ovaj oltar postoji spis koji autor donosi, a u kojem piše da su braća Botterini mjenicom platila oltar Gasparu Cragliettu 1809. Slika sv. Grgura djelo je autora Liberala Cosse iz 1811., a Craglietto je za njega autoru platio 3.103 lira. Djelo Bernarda Strozija, Svetog Franju Asiškoga, Gaspare Craglietto je kupio 27. srpnja 1838. za 1.800 malih lira. Za sliku Gospe sa svecima autor ne navodi detaljnije datume.²¹⁶ Gaspare Craglietto je u Veneciji 1838. kupio: sliku Djevice sa

²¹² Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 63.), str. 102.-103.

²¹³ Isto (nota: Budinich, str. 63.), str. 107.

²¹⁴ Stefani-Steffich, Cornelio, *L'arte sacra nelle chiese di Lussingrande*, TIPSE Vittorio Veneto, Podenone, 2003.

str. 24.

²¹⁵ Isto, str. 31.

²¹⁶ Isto, str. 34.

sv. Franja Asiškog autora Bernarda Strozija i Tizianovu Gospu žalosnu.²¹⁷ Četrnaest postaja Križnoga puta naslikao je Mlečanin Francesco Musolo, 21. travnja 1807., a naručio ih je Gasparo Craglietto. U crkvi sv. Marije se mogu pronaći Tiepolovih osam okruglih slika koje je Gasparo Craglietto kupio 1815. od Marca Rancana. Slike prikazuju u većini glavne ženske osobe iz Biblije: Preljubnicu, dvije različite slike Judite i Holoferna, Isusa među ljudima, Scenu iz Biblije, Nevinu Suzanu, Otmicu Sabljanki.²¹⁸

11.3. Svećenici

Svećenici koji su djelovali u ovim godinama na otocima Cresu i Lošinju poredani po mjestima koja idu od sjevera prema jugu. Na otoku Cresu u Belom je od 1797. do 1822. djelovao Dume Arničević koji je podrijetlom bio iz Belog. U Predošćici je od 1811. do 1839. djelovao kurat Anton Dujmović iz Cresa. Župa Cres bila je konkatedralom, jer se osorski biskup nastanio u Cresu od 15. stoljeća. Bozanić ne donosi konkretan popis svećenika koji su djelovali u napoleonsko vrijeme. U Valunu su u ovom periodu djelovala dvojica svećenika, Frane Maver od 1796. do 1805. i Andrija Kučić od 1805. do 1836. U Lubenicama je od 1789. do 1816. svećenik bio Martin Rodinis. U Orlecu je od 1785. do 1808. djelovao Ivan Kanerić, nakon njega do 1810. djeluje Dinko Jursić podrijetlom iz Orleca, a od 1810. do 1824. župnik je Ivan Colombis iz Cresa. U Vrani je od 1789. do 1811. svećenik bio Ivan Benvin, nakon njega bio je Dinko Kučić do 1813., a posljednji bio je Ivan Kamalić od 1813. do 1829. Na Beleju je od 1801. do 1804. svećenik bio Anton Dujmović, 1804. Josip Bravarić, od 1804. do 1808. Dinko Kučić, 1808. Ivan Colombis, 1808. do 1812. Dinko Kremenić i posljednji u ovim godinama, od 1812. do 1828. bio je Luka Krivičić. U Ustrinama je župnik bio Simeone Anelić od 1804. do 1824. U Osoru je bilo vjerojatno više svećenika, ali ih Bozanić ne spominje, znamo da je tada djelovao posljednji osorski biskup Franjo Petar Rakamarić koji je umro u Velom Lošinju 1815. Na otoku Lošinju u Župi Nerezine djelovao je Dinko Kremenić 1816. U Svetom Jakovu kurat Ivan Busanić djelovao je do 1778. do 1806. i Ivan Marinculić od 1806. do 1815. U Malom Lošinju djelovao je Martin Nikolić od 1799. do 1820. U Velom Lošinju župnik

²¹⁷ Isto, str. 43.-53.

²¹⁸ Isto, str. 122.-126.

je bio Ivan Fedrigo od 1785. do 1825. Na otoku Susku svećenik je bio od 1815. do 1825. Nikola Mirković. Na otoku Iloviku je prvi stalni kapelan od 1801., a to je bio Jerolim Raguzin.²¹⁹ Za neke od ovih župa, kao Mali Lošinj, Veli Lošinj i Cres može se pretpostaviti da su imali više svećenika koji su djelovali u ovom razdoblju, ali ih Bozanić u svojem djelu nije naveo.

12. KRATKI PREKID FRANCUSKE VLASTI I DRUGA AUSTRIJSKA VLADAVINA

U svibnju 1809. pukovnik Peharnik osvaja Krk te se njegove snage iskrcavaju na Cresu i Lošinju. Vođa pučkog ustanka na Kvarneru bio je Mascarelli, koji se hvalio titulom „vođa ustanka u Dalmaciji i Albaniji“, a poseban dojam je stvarao prosječnim seljacima i pomorcima. Austrijska međuvlada trajala je samo nekoliko mjeseci 1809., jer nakon poraza Austrije kod Wagrama i Schönbrunnskog mirovnog ugovora, Dalmacija se vratila po francusku vlast.²²⁰

U prvim danima svibnja 1809. izbila je peta kampanja protiv francuske vlasti. Naime, tog dana su Kvarnerske otoke zauzeli austrijski vojnici koji su bili pod vodstvom pukovnika Peharnika, iskrcavši se na Merag, nastavili su prema Cresu. Krčki biskup Sintich poticao je narod te su oni Austrijance dočekali veseleći im se, razbijajući i uništavajući francuske znakove, prijeteci malom broju takozvanih jakobinaca koji su bili u gradu. Nova austrijska vlast nije trajala ni šest mjeseci, što je bio odraz kaosa koji je vladao u carstvu, odražavajući se na razne poraze koje je Napoleon trpio na ratištima. Dekretom od 18. svibnja 1809. namjesnik iz Rijeke Klobusiczky ujedinio je sve otoke Kvarnera u Mađarsko priobalje te ih je povjerio intendantu Francescu de' Suppèu, koji je prebivalište ustalio u Malom Lošinju. Ovim činom je htio pridobiti barem malo poštovanja od žitelja i srediti lošu administraciju. Cres nije plaćao porez, a njegove prikupljače se vrijeđalo. Budući da se francuska vlast počela postrožavati, zabranili su bilo kakvu trgovinu s bliskim zemljama koje su bile podložne talijanskoj vladi, čitaju se i presreću tuđa sumnjiva pisma te stavljaju u okove krive osobe. Ne mogavši više vladati talijanskim institucijama, Suppè ih ukida te 16. kolovoza osniva u Cresu civilnog i političkog viceintendanta, civilno općinsko

²¹⁹ Bozanić, Anton, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije od 1900. godine do danas*, Krk, 2012., str. 210.-307.

²²⁰ Bommarco, *nav. dj.*, str. 229.

izaslanstvo i generalno civilno općinsko vijeće u kojemu je bilo četrdeset članova, a birali su se iz svih klasa. Na mjesto viceintendanta bio je imenovan Giorgio Lemesich. Suppè ga je predložio govoreći da je sposoban i ovlašten za taj posao, ali plemići su tu odluku bijesno primili te su svoje osjećaje pokazali protiveći se sastavljanju općinskoga vijeća. U ovim okolnostima naređeno je bilo da se ne smije raditi tijekom blagdana, da se moraju zatvoriti sve trgovine i taverne te se moliti za pobjedu austrijske vojske, a po ovome mogao se prepoznati don Antonio Zadro. Naprotiv, dogodio se mir u Schönbrunnu, te je Napoleon vratio Kvarnerske otoke, a Suppè je sredinom studenog bio mučen kako bi vlast predao francuskom generalu Guilleminetu.²²¹

12.1. Pregled od strane žitelja

Bommarco donosi zanimljivu dokumentaciju u kojoj možemo pratiti pisma Gian Battiste Rossija i Bernarda Capponija upućenim generalnom providur Dandolu. Gian Battista Rossi bio je obožavatelj i vjerni pratitelj Bonapartea, dok je Capponi obnašao dužnost vicedelegata u Malom Lošinj. Događaji koje opisuju se razlikuju u obliku i sadržaju. Kako govori Bommarco, prvi pisac je izvan cijele situacije koja se događa, nije zainteresiran za događaje već je sklon diskreditiranju uključenim osoba, dok Capponi izražava upletenost i političku odgovornost i na mirniji način priznaje političko neprijateljstvo određenih osoba protiv Francuza tražeći razloge, ali ne dopuštajući da prevlada vlastita presuda osobnih zamjerki. Bommarco navodi da je Rossi uputio bijesni komentar za trupe zapovjednika Scopinicha da su čak i djeca i žene dali dokaze o zločinu. Najviše su se radovali svećenici koji su mislili i zvonili zvonima, a zatim su slavili na engleskoj fregati koja je pristala u luci. Disidenti su bili plemići, svećenici i vlasnici brodova. Bommarco donosi i popis onih koji su se isticali u subverzivnoj djelatnosti, a to su don Zuane Corilla koji je bio „vođa pobunjenika“, Giorgio Lemessich „glavni vođa pobunjenika“, don Giuseppe Bolmarcich iz Pievana koji je 11. svibnja u župnoj Crkvi u Cresu na svečanoj misi, na kojoj se okupilo veliko mnoštvo, uz austrijsku miliciju, propovijedao protiv Napoleona. Simpatije Cresana za austrijskom vlasti nisu bile toliko izražene koliko je krčki biskup Sintich želio vjerovati, a ni kako je na prvi mah navodio njegov nećak koji je bio mirovni sudac i videdelegat

²²¹ Mitis, *Note storiche*, str. 29.-30.

u Cresu. Iskrcaj pukovnika Peharnika na Mergu ujutro dana 8. svibnja bio je popraćen velikim mnoštvom ljudi. Prije ulaska trupa u grad formirale su se obitelji koje su podržavale francusku vlast, Malabotich, Reggio, i Lion. Nadzornik identificira uzroke pobune te zaključuje da su nastale kao rezultat ekonomske nesreće, prepoznaje da se cresko pomorstvo razvijalo za vrijeme austrijske vladavine, te je bilo primorano preusmjeriti se na unutarnju trgovinu zbog piratskih napada na Jadranu. Nada se da će se njihovim povratkom na vlast obnoviti trgovački putovi, objašnjava veliku sreću koju su prikazali prilikom dolaska austrijske vlasti na otoke, ali su mještani uskoro postali svjesni realnosti. Svećenik Bolmarcich je održao propovijed pomoću koje je dio naroda okrenuo protiv francuske vlasti, a obitelji koje su podržavale francusku vladavinu bile su nazivane jakobincima. Pri ponovnom povratku francuske vlasti nitko nije bio posebno kažnjen, osim zamjene mirovnog sudca i zamjenika namjesnika, koji je bio proglašen krivim zbog nepravednog ponašanja tijekom krize te je podržao ulazak austrijskih trupa.²²² Vicidomini govori o gradonačelnicima koji su bili dobar primjer i koji su se dobro ponijeli pri dolasku nove vlasti, a jedan od njih je bio lošinjski gradonačelnik Capponi i njegov tajnik Spalatin.²²³

Mitis donosi cijeli Capponijev popis Cresana koji su se protivili francuskoj vlasti; Capponi dijeli popis na dva dijela, oni koji su se protivili, ali nisu sudjelovali u pobuni i oni koji su sudjelovali u pobuni. Popis je poduži te kod nekih osoba se navodi situacija u kojoj su se oni bunili ili su govorili protiv Napoleona. Dana 9. veljače 1810. Capponi upućuje pismo generalnom komesaru vlade u Zadru, u drugom dokumentu navodi događaj koji se dogodio na otoku u vrijeme ulaska austrijske vlasti. Navodi kako Cres nije imao posadu koja je trebala čuvati grad, već je bila organizirana narodna straža od lokalnog stanovništva. Logično je zaključiti, imajući na umu sva nezadovoljstva francuskom vladom, da je lokalno stanovništvo stalo uz austrijsku vojsku te su bez opiranja otvorili vrata grada Cresa toj vojsci, a još uz sve to vojska koja je trebala čuvati Cres bila je sastavljena od lokalnih žitelja. Dok je samo u Malom Lošinjju bila posada od 150 Talijana i Dalmatinaca pod vodstvom kapetana Paccionija, Talijanske treće lagane pukovnije. Nadalje navodi kako je vicedelegat iz Cresa Sintich svojem stricu, krčkom biskupu, na vijest da je austrijska trupa ušla u Krk, napisao kako bi Cresani rado vidjeti austrijske trupe na svojem

²²² Bommarco, *nav. dj.*, str. 230.-232.

²²³ Vicidomini, *nav. dj.*, str. 74.-75

otoku. Nakon ovog pisma opovrgnuo je glasovanje Općine i načelnika kontrada, što je bilo dvosmisleno. Izvor navodi kako neki nisu izrazili svoje mišljenje, dok su drugi stali na stranu neprijatelja, a sam gradonačelnik Verbas se održao, ali nije bio dovoljno čvrst i vjeran dužnostima svojega mjesta. Sintich je zamolio svojega ujaka neka se ne petlja u creske poslove te je biskup odgodio svoje putovanje. Osvojivši Cres neprijatelj je odmah odlučio osvojiti i Lošinj, stoga su se ukrcali na pelige te su u pratnji engleske fregate stigli u Mali Lošinj ujutro 9. svibnja. Obrana koja nije bila ni razumna ni hrabra branila je Mali Lošinj samo 24 sata, te je bez i jednog ranjenog čovjeka kapitulirala drugi dan ujutro u 10 sati te su se predali: vojnici Austrijancima, a časnici Englezima. Druga mjesta na otoku su postupila kao Mali Lošinj i Cres, predavši se Austrijancima. Kada je invazija bila dovršena, neprijatelj je preuzeo općinsku administraciju, potvrdivši nađeno stanje i držeći ga pod vojnom kontrolom. Sredinom srpnja, Suppè, civilni povjerenik s titulom intendanta otoka, organizirao je neujednačenu administraciju, ukidajući sve francuske i talijanske institucije. Cres je bio podložan viceintendantu, dok su Osor, Mali i Veli Lošinj bili podložni građanskoj deputaciji. Ove su se vlasti, bez ikakve povezanosti među njima, ujedinile. Sudstvo, administracija i politika nad kojom je vladao Suppè, a bila je pod utjecajem vlade iz Rijeke. Capponi navodi kako je napokon ovaj kas završio mirom u Beču te se nakon toga sve vratilo na svoje mjesto.²²⁴ Za Osor Capponi nije imao druge primjedbe osim one da je gospodin Giusto Alvise Lion, *Savi* Općine, kada je dobio Sintichevo pismo od 8. i 9. svibnja, koji mu je slao vijesti o invaziji u Cresu s notama nadvojvode Karla o širenju invazije na Osor i Lošinj, istog trena potrčao drugima širiti ovu vijest, dijeleći im note nadvojvode Karla; tako je i kapetanu Giorgiu Milliniju u Malom Lošinju poslao primjerak. Bio je obaviješten da će ga posjetiti talijanski kapetan te je note sakrio, a svoje je postupke negirao. Tada je shvatio da je bio nepromišljen te da je mogao životom platiti za svoj postupak, ali njegov doprinos Malom Lošinju ga je umirio.²²⁵

Dana 17. studenog 1809. francuske snage ponovno zaposjedaju Kvarnerske otoke, na kojima su ostali do 1813.²²⁶

²²⁴ Mitis, *La signoria francese*, str. 28.-32.

²²⁵ Isto, str. 33.-34.

²²⁶ Kojić, Branko, „Pregled povijesti pomorstva na otoku Lošinju“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 179.-181.

12.2. Kaštel u Malom Lošinju

Kula koja se nalazi na predjelu Kaštel u Malome Lošinju pozicionirana je na brdu iznad glavne župne crkve Navještenja Marijina. Ova je kula izgrađena kako bi služila funkciji *Seminaria*, a financirana je od *Socetà Istitutrice delle Scuole Pie*.²²⁷ Društvo koje je poticalo izgradnju *Seminaria* osnovano je 1794. *Seminario* je otvoren 1806., a u njemu su radili sedam sposobnih učitelja svećenika iz mjesta, na čelu im je bio don Stefano Vidulich,. Od prvih razreda poučavali su od redovitoga programa do matematike, a nisu bili isključeni ni jezici, francuski i engleski. Poučeni znanjem, učenici iz *Seminaria* su izlazili kao dobri i spremni budući pomorci.²²⁸

U vrijeme francuske vladavine *Seminario* je pretvoren u tvrđavu (*fortezza*) koju su ogradili bedemima te je kasnije bio uništen u požaru 1813.²²⁹ Navedene je 1813. strašan požar planuo je u *Seminariu* te ga je pretvorio u ruševine, nakon dvadeset godina od njegove gradnje. Nicolich govori kako su preostali samo tragovi instituta na koji su preci ovoga kraja mogli biti ponosni. Kako je do požara došlo ne zna se, Nicolich donosi dvije mogućnosti: jedna je ta da ga je netko namjerno podmetnuo, a druga da je netko slučajno bacio zapaljen opušak u sobi gdje se nalazilo sijeno.²³⁰ Kako god bilo, slavni *Seminario* je uništen te još dan danas možemo vidjeti njegove ostatke, kamene zidove koji su ga okruživali i koji još i sada svjedoče o sjajnom naumu koji su tadašnji žitelji imali za budućnost ovoga kraja. Razmatrajući tadašnji broj brodova i pomoraca, mogli bismo reći da su tadašnji ljudi s velikom pozitivom gledali u budućnost i nadali se boljemu, jer naime poznata je činjenica da je za vrijeme druge austrijske vladavine Lošinj nadaleko postao poznat po svojim sjajnim pomorcima i brodogradilištima koji su iz svojih radionica davali brodove koji su plovili diljem svijeta. Iako je francusko doba, gledajući samo na pomorstvo, donijelo puno nedaća ovome kraju, ljudi su se ipak uspjeli oduprijeti svemu i Lošinj uvrstiti u jednu od važnijih pomorskih luka na Jadranu. Kako Crnković piše, francusku vladavinu žitelji su pamtili po velikoj bijedi, siromaštvu, gladi, raznim epidemijama, u Malom Lošinju raspalo se 1810. *Società delle scuole pie*, a 1813. *Seminario* je izgorio. Nadalje govori kako je francuska vlast ponekad organizirala

²²⁷ Hreglich Mercanti, Nera - Piperata Rebecchi, Carlina - Scoppini, Italo, *Lussino nel passato, Lettere e documenti*, Trieste, 1983., str. 13.

²²⁸ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Vidulich, str 14.), str. 100.

²²⁹ Hreglich Mercanti - Piperata Rebecchi - Scopini, *nav. dj.*, str. 13.

²³⁰ Nicolich, *nav. dj.*, str 191.

plesove u *Seminariu* kako bi stanovništvu okupiralo misli od gladi te se u jednom od tih događaja *Seminario* zapalio, a nikada se nije saznalo kako je požar podmetnut.²³¹

12.2.1. Bombardiranje kaštela

Godine 1809. engleska fregata *Sportan*, došavši u blizini grada Malog Lošinja, bombardirala je tvrđavu koja se nalazila iznad župne crkve, te je prisilila na predaju posadu Talijanskoga Kraljevstva koja se tamo nalazila.²³² Ivancich o ovom događaju navodi priče koje je čuo od njegove tete i mame, kako se fregata usidrla u Privlaci, bočnom desnom stranom okrenuta prema utvrdi *Seminario* te je top počeo izbacivati kugle koje su padale u kuću i u dvorište njegovoga djeda, Antonia Ivancicha, koja se nalazi na vrhu brda Calk²³³. Jedna kugla je razbila krov i pala je na sanduk u potkrovlju koji je sadržavao puno zemljanog posuđa; na sreću se zaustavila u sanduku te nije prouzročila više štete.²³⁴ Gospođa Rita Cramer Giovannini govorila je o ostacima kugle koji se još danas mogu vidjeti na toj kući, te za potrebe ovoga rada ustupila je dvije fotografije. Prva fotografija je prije obnove iz 2009., a druga fotografija je iz 2010.

²³¹ Gerolami, „Tri pionira“, str. 118.-119.

²³² Nicolich, *nav. dj.*, str. 23.

²³³ Predio Calk nalazi se na lijevoj strani župne crkve u Malom Lošnju. Današnja je to ulica Josipa Kašmana i dio Creske ulice do brda Kaštel (informacija od gospođe Marici Stuparić iz Malog Lošinja). Zašto je autor nazvao dio gdje se nalazi njegova kuća, koji je smješten s desne strane crkve, Calk nije nam poznato. Možemo samo zaključiti da se veći dio tog područja zvao Calk, te da se s vremenom smanjio, dok danas se to područje naziva drugačijim lokalnim imenom, a ime Calk je izostavljeno i zaboravljeno.

²³⁴ Ivancich, *nav. dj.*, str. 105.

Slika 11: Fotografija kugle iz 2009., Rita Cramer Giovannini

Slika 12: Fotografija kugle nakon „restauracije“ iz 2010., Rita Cramer Giovannini

13. ILIRSKÉ POKRAJINE

Ilirske Provincije su bile zamišljene po obliku srednjovjekovnih markgrofovija, njihova uloga je bila stvaranje vojne granice koja je dijelila Italiju, Austriju i Rusiju. Također je to bila jedna provincija koja je u svojem sastavu imala Hrvate, Slovence,

Dalmatince, germanske i talijanske narode i nije mogla predstavljati jedinstvo sa zajedničkim željama. Stoga je ova provincija bila stvorena taktički, na temelju Napoleonovih ratnih ciljeva. Sjedište provincije bilo je u Ljubljani, a na njezino čelo bio je postavljen Marmont, prijašnji namjesnik Dalmacije, s titulom vicekralja provincije. Ovim događajem završena je Dandolova vladavina, jer on nije mogao prihvatiti stavljanje u drugi plan u novoj organizaciji. Provincija je bila podijeljena u devet dijelova, cjepkajući stare pokrajine. Bilo je predloženo uvođenje obveznog vojnog roka, bez obzira na poteškoće koje su iscrpljivale ovo područje. Što se tiče sudstva bila su osnovana dva žalbena suda, a u svakoj provinciji jedan građanski i jedan kriminalni sud s nižim sudovima i s kvalificiranim i kompetentnim mirovnim sudcima. Ambiciozna je bila financijska reforma koja je u potpunosti željela ukloniti stare poreze bez predlaganja novih. Sudac se nadao ako potiču razvoj solana i carina, zajedno bi mogli osigurati dovoljno financija kako bi mogli ukloniti nedostatnu naplatu poreza, koji je bilo mrzak Dalmatincima. Kako bi ovaj projekt došao do realizacije, neophodno je najprije bilo da se postigne mir. Ambicije magistrata bile su suprotne od Napoleonovih, koji je želio vojnike za rat i dovoljna sredstva kako bi ga mogao održavati. Stoga je projekt o reformi brzo pao u zaborav. U tim je situacijama bilo teško voditi otočnu administraciju, nagle i radikalne promjene pogoršale su situaciju koja je već bila loša zbog loših ekonomskih uvjeta. Općinske financije bile su neuravnotežene zbog velikih troškova koji su se morali održavati u posljednjim godinama, a zbog blokade Jadrana prihodi su bili mali.²³⁵

13.1. Stanje na otocima

U gradu Cresu je bilo potrebno ponovno prokopati Mandrač, kao i luku; naime u jakim osekama se došlo do otkrića da u luci postoji „smrdljivi materijal“ koji je donosio veliki rizik za zdravlje mještana. Javno obrazovanje je bilo u lošem stanju zbog pomanjkanja financija uslijed reforme bratovština koja se nastavljala usporenim tempom. Novi zakon je odredio da općinama vlada general koji ima apsolutnu vlast. Dekret od 15. travnja 1811. potvrdio je stanje markgrofovije u provinciji kao graničnu vojnu državu s namjesnikom na čelu, koji ima jednako dostojanstvo kao prefekt, sa zadacima običnog pomoćnog službenika od strane generalnog intendanta. Teritorij je

²³⁵ Bommarco, *nav. dj.*, str. 232.-233.

bio podijeljen u šest provincija, a Kvarnerski otoci su priključeni Civilnoj Hrvatskoj s glavnim gradom u Karlovcu. Na čelu svake provincije bio je intendant koji je imao zadaću imati pod svojim nadzorom šume, ceste, bolnice, obrazovanje, administraciju, trgovinu i zdravstvo, te policiju i zatvore.²³⁶ U svećeničkim redovima nije došlo do velike promjene, uz izuzetak nekoliko biskupa koji su bili poslani u druge biskupije. Bratovštine su bile ukinute, a njihova dobra su bila zaplijenjena. Uvođenje direktnog plaćanja poreza unesrećilo je one koji su bili naučeni porez plaćati u naturi. Pokušaj zamjene statuta i običaja s Napoleonovim kodeksom i drugim francuskim zakonima, iznenada i bez postupnog uvođenja, bila je velika greška.²³⁷

13.2. Administracija

Priključenjem Kvarnerskih otoka pod Civilnu Hrvatsku, gradonačelnik Cresa nastavio je biti Verbas, a vicedelegat je bio Lošinjanin Capponi. Zahvaljujući ovoj ličnosti francuska vlada bila je popustljiva prema Cresanima, ali su ga dogodine vrijeđali i hulili. Verbas je preuzeo dužnost područnog vicedelegata, a stanje na otoku je ostalo isto. Uređena, rigidna, dobronamjerna i pristojna, na otocima je bila samo vojna administracija, koja je bila inicijator neophodnih javnih radova te je poduzela sve potrebno kako bi dobila opće simpatije i kako bi ljudi zaboravili loša djela i vladine greške. Mitis navodi da se u Cresu francuska posada s ljubaznošću i milošću odnosila prema narodu, kao što se kasnije nikada nisu odnosili austrijski vojnici.²³⁸

13.2.1. Cres

Osnutkom Ilirskih provincija, u kratkom vremenu provizorne vlasti, administracija se bitno izmijenila. Tako je načelniku skupštine, gradonačelniku Verbasu, desna ruka bio Capponi, koji je bio vicedelegat Cresa i Malog Lošinja. Vlada je birala tri starješine, dvanaest vijećnika, slušajući savjete vijećnika, a izabrani članovi pripadali su jednako svim socijalnim klasama. Gradonačelnika je birao namjesnik u Zadru, a osobe za tu dužnost predlagao je vicedelegat. Dva kandidata

²³⁶ Bommarco, *nav. dj.*, str. 233.-234.

²³⁷ Isto, str. 234.

²³⁸ Mitis, *Note storiche*, str. 30.-31.

su išla u Zadar, to su bili Bernardino Petris i Giuseppe Luigi Mitis, te je vlada izabrala prvog kandidata. Vlada je 19. lipnja 1810. odobrila troškove kako bi tri škole mogle početi djelovati. Sclamar je smatrao da za taj potez nedostaje novaca te je bratovštine htio u potpunosti ukinuti, jer kako navodi u pismu od 17. svibnja 1810., da im austrijska vlada nije vratila papire i oduzete financije, sve bratovštine bi već bile ukinute. Naime Sclamar se žali jer je broj bratovština bio velik, samo grad Cres ih je brojao jedanaest, Beli osam, a sve su bile dobro financijski osigurane. Marmont je u ožujku 1810. naredio da svi muški stanovnici od 18 do 50 godina trebaju služiti u Narodnoj straži te da se treba spustiti talijanska trobojnica, a staviti na svim barjacima provincije da se vijori francuska zastava. Dana 12. travnja Marmont je naredio da se otoci Cres, Krk i Lošinj ujedine s riječkom upravom.²³⁹ Dana 26. lipnja 1810. Bratic, generalni komesar policije u Rijeci, obavještava narod Cresa, Krka i Lošinja o novoj sudbini koja im je dosuđena, ali bojali su se da kružno pismo ne padne u krive ruke, u ruke gusara. Konačno se Ilirske provincije želi uravnotežiti Napoleonovim dekretom upućenim Trianonu dana 15. travnja 1811., a Bertrand je bio zadužen da on bude izvršen. Mitis govori kako točke ovoga dekreta bez oklijevanja gledaju na dobrobit naroda, ali se nažalost gomilaju greške, te zaključuje kako skoro ništa više ne sadrže osim preusmjeravanja službenika od strane vladara. Uvođenje francuskih zakona, uništavajuće oporezivanje koje nikada nije bilo veće, potpuni prestanak morske trgovine, loša javna dobra, konstantno uvođenje novih poreza, pritisak Narodne straže i redovita vojna obveza i prioritet civilnih brakova nad crkvenima, sve je to oneraspoložilo narod nove provincije te su bili ili indiferentni ili neprijateljski nastrojeni prema autoritarnoj vladi. Povrh svega, ljude iz ovoga kraja je dodatno iritirala jadranska blokada, čija je posljedica bila ekstremna izoliranost otoka, a također su patili i brodovi, kao i ribarstvo, od kojega je stanovništvo moglo imati veliko bogatstvo. Dana 19. srpnja 1811. Englezi su se pod svaku cijenu željeli iskrcati na Cresu, iako je na otoku boravila hrvatska policijska posada iz Slunja, pod vodstvom francuskih časnika. Navedena posada je uspjela otkloniti opasnost koja je prijetila. Seljaštvu je smetala činjenica da više nisu mogli kao u prošlim vremenima poreze plaćati u naturi, već u francima, a tu bol pratili su i neredi, zbnjenost, mržnja i zamjerke. *Anziani*, to jest starješine sela, trebali su voditi registre bračnoga stanja, ali kako nisu znali ni čitati ni pisati, svoj su zadatak povjeravali svećenicima, koji su

²³⁹ Mitis, *La signoria francese*, str. 40.-43.

zanemarivali povjerenu im zadaću, u inat vladi koja je bila stroga prema njima oduzimajući im desetine koje je krčki biskup bio obvezan podnositi. Mitis govori kako nasuprot bijedi i smanjivanju svećeničke ovlasti, narod s ovih otoka nije prihvatio francuske zakone kako bi se uzdigao i unaprijedio napredak pa i blagostanje te kako bi prihvatio princip na kojemu se temeljila Francuska revolucija, princip jednakosti građana. Mitis nadalje navodi kako su ciljevi koje je napoleonska vlada htjela unijela u ove krajeve bili očitiji nego realni, naime nije moguće naglo civilizirati skoro primitivan narod. Nastavlja navodeći kako je moguće vidjeti napredak nakon dugogodišnje propasti, te kako je sjeme posađeno, a cvijet će procvasti kada za njega bude najbolje vrijeme.²⁴⁰

13.2.2. Lošinj

Napoleonovim dekretom dana 26. listopada 1809. Mali i Veli Lošinj bili su uključeni u Ilirsku provinciju te prestaju biti dio Talijanskog Kraljevstva, a nova provincija svoje sjedište ima u Ljubljani. Dva Lošinja su nakon nekog vremena ponovno bili uklopljeni u jednu administrativnu cjelinu, na sramotu žitelja Velog Lošinja koji su pokazivali potrebu za samostalnosti.²⁴¹

U Ilirskoj provinciji, na čelu koje je bio imenovan maršal Marmont, Duca di Ragusa, sustav vladanja je ostao isti. Stoga je općina na otoku Lošinju održala slobodu administracije, gradsko vijeće više nije birano među sunarodnjacima, već su se gradonačelnik i njegovo izaslanstvo birali na temelju većinskih glasova među članovima vijeća. Na taj je način 1810. izabran Giovanni Antonio Premuda. Nakon što je Premuda preuzeo svoju novu dužnost, predložio je da se osnuje izaslanstvo koje će otići u Rijeku odati počast generalu Marmontu. Izaslanici su bili odabrani, gradonačelnik Giovanni Antonio Premuda i Andrea Steffich, za kojeg su željeli da mu pomoćnik bude Capponi. Izaslanstvo je uskoro krenulo u Rijeku, gdje nisu pronašli maršala, stoga su mu ostavili pismo u kojem izražavaju osjećaj podređenosti svih žitelja i zaželjeli su mu sve najbolje u blagostanju zemlje.²⁴²

Godine 1810., s obzirom da ga se uznemiravalo, gradonačelnik Premuda napušta domovinu te je stoga privremeno na mjesto gradonačelnika bio postavljen

²⁴⁰ Mitis, *La signoria francese*, str. 44.-45.

²⁴¹ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 57.), str. 106.

²⁴² Nicolich, *nav. dj.*, str. 166.

dotadašnji starješina Pietro Pizzetti, nakon njega starješina Giuseppe Lucovich te na kraju starješina Matteo Baldini, koji je bio Pomoćnik zdravstva te je okupacijom austrijske vlasti bio imenovan i gradonačelnikom.²⁴³ Godine 1812. otok Lošinj je potpao neko vrijeme pod sudelegata iz Rijeke, ali je u siječnju iste godine osnovana sudelegacija Lošinja sa sjedištem u Malom Lošinju. Tako su Malom Lošinju bili podređeni Kvarnerski otoci. Za pomorske poslove u Malom Lošinju je bio smješten lučki kapetan Lošinja. O njemu je ovisila pomorska vlast Velog Lošinja, čiji je glavni bio gradonačelnik. Veli Lošinj je imao i zdravstvenog upravitelja koji je bio u službi Zdravstvene komisije Malog Lošinja.²⁴⁴

13.3. Civilno vjenčanje

U Arhivu Župe Veli Lošinj mogu se pronaći dva dokumenta, u kojima se opisuje čin civilnoga vjenčanja, na kraju kojih se nalazi pečat gradonačelnika. Iz pečata se jasno može iščitati natpis *Maire de Lussin Grande – Provinces Illyrienne*. U nastavku je prijepis jednoga dokumenta.

Province Illiriche

Dipartimento della Croazia Civile, Circondario, e Comune de Losini, in Lossin Grande, oggi diciassette 17 del Mese di Agosto, Anno mille ottocento dodici 1812 all'Ore 5 pomeridiane davanti a me Giovanni Crelich Maire de Lossini, faccente le funzione di Ufficiale pubblico dello stato civile, in presenza delli SS^{ri}: Giacinto Lapranich del fu' Martin, Simon Antonio Simicich del fu' Antonio, Gio: Matteo Zupar del fu' Matteo e Antonio Ragusin del fu' Tomasso, di professione di tre primi Marittimi, ed il quarto Negoziante, domiciliati in questa Comune, in Contrada, il primo Iarnich, il secondo Sestavina, il terzo, e quarto Caziol; sono compari per consacro Matrimonio Martin Lienaz do professione Marittima, dell'età d'anni trenta 30, domiciliato in questa comune di Lossin Grande in contrada Caziol, Canton de Lossini Dipartimento della Croazia Civile, figlio del fu' Zuanne Lienaz, e di Giovanna nata Budinich, dall'altra parte la Donzella Maria Velcich dell'età d'anni diecinove 19 figlia di Nicolò Velcich, e di Cattarina nata Barichevich domiciliata pure in questa Comune in Contrada Piazza. Dopo aver fatta lettura a termine della legge ----

1°: Dell'atto di Nascita di Martin Lienaz in data di sedici 16 corrente, il quale prova

²⁴³ Nicolich, *nav. dj.*, str. 167.

²⁴⁴ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 57.), str. 108.

ch'egli è nato li ventiquattro 24 del mese di Dicembre, l'anno mille settecento ottanta due 1782 in Lossin Grande da Leggittimo matrimonio di Zuanne Lienaz, e di Giovanna nata Budinich ----

2do: Dell'Atto di Nascita della ragazza Maria Velcicg in data dei sedici 16 corrente, che prova di essere la medesima nata il cinque 5 luglio, l'anno mille settecento novanta tre 1793, pure in questa Comune, di legittimo Matrimonio di Nicolò Velcich, e di Catterina nata Barichevich qui domiciliati.

3^{zo}: De lori scritto in iscritto di Giovanna Vedova Lienaz Madre del futuro sposo, e di Nicolò, e Cattarina Velcich, Padre e Madre della futura sposa, domiciliati in questa Comune.

4to: Dell'Atto di pubblicazione di promessa di Matrimonio tra i futuri coniugi, veduto da me li due 2 corrente, ed affino il detto giorno alla forza della lava Comunale.

Dopo che li futuri congugi dichiararono al alta voce di prendersi reciprocamente per sposi, ed io ho pronunziato, in nome della legge, che Marin Gio: Giacomo Lienaz, e Maria Ann Velcich sono uniti in Matrimonio, ed ho redato il presente Atto, che il sposo, ed i testimoni hanno firmato con me, non la sposa, per esser analfabeta. -----

-

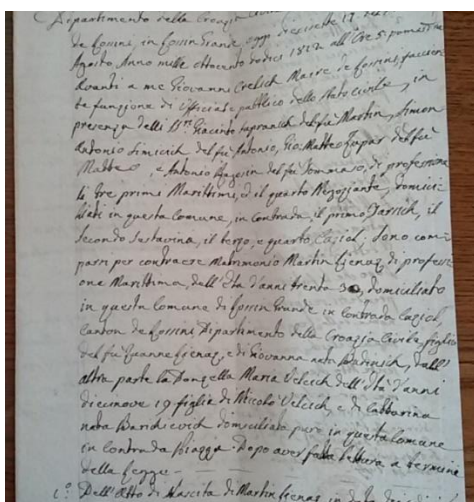
Il Maire de Lossini(...)²⁴⁵

Zanimljivo je iz dokumenta vidjeti kako se pisalo izvješće o civilnom vjenčanju. Do detalja se pisalo imena, gdje stanuju i kojega su zanimanja osobe koje sudjeluju u vjenčanju, od mladenaca, do njihovih roditelja i svjedoka koji su bili prisutni. Zanimljiva je i zadnja rečenica u kojoj autor izvješća navodi kako je budući suprug potpisao dokument kao i svjedoci, dok mlada nije jer je nepismena. U ovome dokumentu je još zanimljiviji pečat koji se jasno vidi. Ovo je jedini pečat iz kutije *Acta Parochialia Lussini Majoris Annus 1806 – 1818*, koji je toliko očuvan, a koji se može pronaći u Arhivu Župe Veli Lošinj.

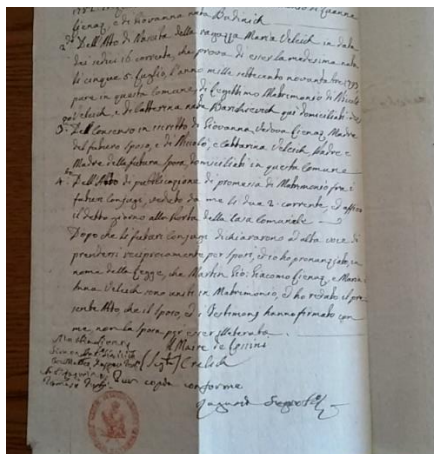
²⁴⁵ BISKUPIJA KRK, ŽUPA SV. ANTUNA OP. VELI LOŠINJ, *Acta Parochialia Lussini Majoris Annus 1806 – 1818*.

Slika 13: Pečat Provincije Ilirije, Giovanna Jerolimić, 5. VII. 2017.

Slika 14: Dokument civilnog vjenčanja, Giovanna Jerolimić, 5 VII. 2017.

Slika 15: Dokumenti civilnog vjenčanja, Giovanna Jerolimić, 5. VII. 2017.

13.4. Carine

Francuzi su Ilirske provincije opteretili velikim carinama, tako da su gotovo onemogućili trgovinu Jadranskim morem. Umjesto da se nameti smanje, oni su se čak i povećavali zbog gubitka u državnim prihodima. Početkom 1812. donosi se novi režim „slobodne trgovine“, kako bi pomogli nerazvijenim krajevima, stoga su bile uvedene dvije carinske zone. Neki su dijelovi, u koje spadaju i Kvarnerski otoci, stavljeni izvan carinskoga režima, te su tako mogli uživati slobodnu trgovinu, osim s Englezima.²⁴⁶ Na Kvarnerske otoke je žito stizalo iz riječke luke, ali krajem francuske vladavine ta trgovina je bila sasvim ukinuta, kada je određeno da žitna trgovina između kopna i Kvarnerskih otoka treba ići preko senjske luke. Zbog ove odluke posebice je stradao otok Cres, koji je bio nasuprot i najbliži Rijeci. Francusko obećanje da će vratiti Rijeci trgovinu s Kvarnerskim otocima te da će ta trgovina biti slobodna, došlo je kad su se austrijske trupe spremale na ulazak u grad.²⁴⁷

13.5. Pobuna protiv francuske vlasti

Godine 1813., kada je buknuo rat između Francuske i sila šeste koalicije, bio je izrađen plan prema kojem je Dalmacija trebala dati 63.600 dobrovoljaca pješaka koji bi vodili ustanak protiv francuske vlasti. *Prema tom planu, Dalmacija i svi hrvatski otoci bili su razdijeljeni na četiri okružja, od kojih su tri bila na kopnu, a četvrti je obuhvaćao otoke.*²⁴⁸ Također bili su imenovani i okružni prikupljači koji su imali ulogu okupiti dobrovoljce, a zanimljivost je ta da su na kopnu okružnim prikupljačima bili imenovani svećenici.

13.6. Posljedice francuske vlasti

Tijekom francuske vladavine neke obitelji iz Malog Lošinja su se preselile u Veneciju, Rijeku ili Trst za pronalaskom boljeg života, a to su Premuda, Kozulić,

²⁴⁶ Cihlar, Vatroslav, „Pomorstvo i pomorska trgovina u Rijeci pod francuskom vladavinom“, *Pomorstvo*, 10, br. 5, Rijeka, 1955., str. 147.

²⁴⁷ Isto, str. 148.

²⁴⁸ Isto, str. 153.

Tarabokija, Skopinić, Ivančić.²⁴⁹ Kojić zaključuje kako za Lošinjane kratkotrajna francuska vladavina nije bila loša, jer su postali neovisni od Osora koji je stoljećima kočio njihov razvitak. Nadalje u to vrijeme u Malom Lošinju osnivaju se dvije važne pomorske ustanove, a to su Lučka kapetanija i Sanitarna komisija.²⁵⁰

Bommarco zaključuje kako sedam godina francuske vladavine nije ostavilo u žiteljima ovih krajeva sjećanje na duboku želju slobode i obnove. Izgleda da većina stanovništva nije prihvatila francusku ideju o revolucionarnosti. Naime taj dio stanovništva bio je pod „kontrolom“ klera te se zalagao da stanje ostane kakvo jest ili da se eventualno otoci vrate pod mletačku zaštitu. Drugi, manji dio žitelja, prihvatio je francuske revolucionarne i suvremene ideje. Bommarco navodi kako je opat Fortis bio prvi koji je na Cres donio novu, moderniju misao, ali tada je Cresani nisu imali namjeru prihvatiti. Nadalje govori kako će direktan doticaj s Francuzima i Austrijancima natjerati Cresane da prihvate realnost te bez obzira na njihove prepreke.²⁵¹

Možemo primijetiti kod Crnkovića, ali slično i kod većine drugih autora, kako francusku vlast uvijek ocrnjuju, te ponovni dolazak nove vlasti opisuju uvijek u pozitivnom smislu. *Sunce se konačno probilo kroz oblake. Vratilo se lijepo vrijeme.*²⁵² Ovim riječima Crnković opisuje Napoleonov poraz kod Waterlooa te ponovni povratak austrijske vlasti u ove krajeve. Svaka nova vladavina u svim krajevima Zemlje, pa tako i na otocima Cresu i Lošinju, imala je svoje pozitivne i negativne strane te ocrnjivati jednu vlast kako bi mogli uljepšati drugu nije u redu. Za vrijeme francuske vladavine događale su se sve navedene nedaće, zasigurno je najteža nedaća bila engleska blokada Jadrana koja je u potpunosti srozala pomorsku trgovinu, ali moramo naglasiti da je francuska vladavina donijela i nešto dobrog u ove krajeve poput novih i suvremenijih prometnica. Zahvaljujući njoj Mali Lošinj je dobio status općine, Veli i Mali Lošinj bili su cestovno povezani međusobno, ali i sa Cresom. Ovo su samo neki od dobrih i pozitivnih primjera, koji bi se trebali spomenuti kada se govori o francuskoj vladavini u ovim krajevima. Trebalo bi uzeti u obzir i teškoće koje je francuska vlast pronašla dolaskom u ove krajeve, kao i kratko vrijeme njezina vladanja. Njihove namjere su bile modernizirati ove krajeve i narod upoznati sa

²⁴⁹ Plečko, Marijan, „Povijest obrazovanja pomoraca u Malom Lošinju“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 20.

²⁵⁰ Kojić, „Pregled povijesti pomorstva“, str. 179.

²⁵¹ Bommarco, *nav. dj.*, str. 234.

²⁵² Crnković, *nav. dj.*, str. 191.

suvremenijim načinom života, a problem je bio i njihovo kratko zadržavanje u ovim krajevima zbog kojih svoje reforme nisu mogli provesti do kraja. Sa sigurnošću možemo zaključiti da je francuska vladavina na ova dva otoka unijela moderniji štih i način razmišljanja. Možda mještani nisu to prihvatili istoga trena s njihovim dolaskom, ali su tijekom godina bili prisiljeni na promjenu načina razmišljanja, što je kasnije i dovelo ove otoke do kulminacije u razvoju.

14. PISMA

Obitelj Giovannini u obiteljskom posjedu imaju 13 pisama iz ovoga razdoblja, točnije od siječnja 1810. do veljače 1813. Gospođa Rita Cramer Giovannini dopustila je da pisma budu iskorištena za potrebe ovoga rada. Pisma su većinom iz 1810., a pet pisama je iz 1813. Pisana su iz Malog Lošinja, Antoniu Simonu Ivancichu, većinom od brata Gaspara Tomasa.

Pismo od 25. siječnja 1810. poslala je Domenica Ivancich iz Malog Lošinja suprugu Antoniu Simonu Ivancichu u grad Cagliari na Sardiniji. U pismu se navodi kako je 17. istoga mjeseca u Mali Lošinj iz Palerma stigao brod „Marietta“ vlasnika Tarabocchie sa sicilijanskom zastavom. Brod je prevezio pomorce koji su plovili na lađama koje su na Siciliji bile oduzete od sicilijanske vlade. Nadalje se navodi kako su mještani bili prihvaćeni u Malom Lošinju, a da se brod s ostalim mornarima uputio u Rijeku.²⁵³ Ovo pismo je jedino koje supruga upućuje suprugu Antoniu. Kako se može iščitati iz pisma, tek su tih dana saznali gdje se Antonio nalazi, stoga mu je supruga napisala pismo govoreći o stanju u Malom Lošinju.

Pismo od 28. siječnja 1810. iz Malog Lošinja poslao je Gasparo Tomaso Ivancich bratu Antoniu Simonu Ivancichu u Cagliari. Navodi kako je od svojega šogora saznao da se Antonio Simon nalazi u Cagliariju. Spominje kako se nesreće događaju kada ih najmanje očekuješ, te kako treba imati strpljenja. Nadalje ističe kako bi od pomoći mogao biti prodajni ugovor koji je potpisan u Messini, a sicilijanska vlada ga je potvrdila, u kojemu se govori da 16 tako zvanih karata (*caratti*) pripadaju gospodinu Messini, a prodao ih je *Mentore*. Nadalje Gasparo predlaže bratu da ako Mentora žele pokrasti da prihvate to i neka se vrate kući, štedeći svoje zdravlje. U drugom dijelu pisma obavještava ga kako se njegov brod nalazi na Malti s devet

²⁵³ Pisma u privatnom posjedu obitelji Ivancich, Lussinpiccolo 25. Gennajo 1810.

tisuća fiorina vrijednog tereta. Gasparo se nada da će Englezi poštovati dogovor kao što su obećali te moli brata ako može sa Sicilije otići do Malte provjeriti u kojem je stanju brod. Nadalje se žali kako je prodaja za Simona bila loša, jer je ugovor potpisan za jednu svotu, a u međuvremenu su došli Francuzi te je dogovorena svota smanjena. Navodi kako bi se teret bolje prodao da su Francuzi odgodili svoj dolazak još mjesec dana, ali se unatoč tome autor nada u strpljenje i u bolje sutra.²⁵⁴ Iz pisama se ne može točno zaključiti što se dogodilo Antoniu. Zarobljen je zajedno s *Mentorom* u Cagliariju od sicilijanske vlasti te mu brat u većini pisama savjetuje da proda brod i vrati se kući. Unatoč nesreći koja je zahvatili Antonia, zanimljivo je čitati kako su tadašnji ljudi doživljavali sve promjene koje su se zbivale na otoku.

Iduće pismo je od dana 31. siječnja 1810., iz Malog Lošinja piše Gasparo Tomasso Ivancich bratu Antonio Simonu Ivancichu u Cagliari. Ovo pismo sadrži sličan sadržaj kao prethodno, samo se u kratkim crtama govori o svemu. Najprije Gasparo kaže kako je čuo od šogora gdje mu se brat nalazi. Savjetuje bratu neka proda sve kako bi se spasili te da ne troši svoje zdravlje i dođe brzo kući. Obavještava brata da je brod s teretom na Malti te kako bi se uskoro trebao pomaknuti jer na Malti gubi na vrijednosti. Govori kako je on trebao ostati doma jer teret nije bio prodan, ali ako bude potrebe da će brod sustići gdje god se nalazio. Javlja bratu da je obavijestio gospodina Gaetana Pugliju da su Antoniu potrebni novci. Navodi da su svi kod kuće dobroga zdravlja te ga pozdravlja.²⁵⁵

Pismo dana 4. veljače 1810. iz Malog Lošinja Gasparo upućuje Antoniu. U prvom dijelu pisma se osvrće na događaj zbog kojega je Antonio prisiljen boraviti u Cagliariju, navodeći kako se treba vezati za ugovor iz Messine te kako se taj ugovor vezivao i za intendanta Tarabocchiju koji je gledao austrijske interese. Gasparo u drugom dijelu pisma navodi kako je Engleska izjavila da će se svim neprijateljskim zastavama suprotstavljati, te kako je ponudila mirovni ugovor onima koji plove pod njihovom zastavom, da će biti zaštićeni te da će moći normalno održavati pomorsku trgovinu. Navodi kako se u Malom Lošnju svakog dana mogu vidjeti Englezi te kako je neki dan engleska fregata zarobila devet peliga koji su iz Ancone išli za Rijeku i Lošinj. Jedan od njih bio je brod Zorzia Milina i prijatelja koji je sadržavao teret od 700 sfera pšenice, a drugi zapovjednika Antonia Simicicha iz Velog Lošinja koji je imao 500 sfera. Gasparo navodi kako su odmah krenuli kako bi ih otkupili, ali da ne

²⁵⁴ Isto, Lussinpiccolo 28. Genaro 1810.

²⁵⁵ Isto, Lussinpiccolo 31. Genaro 1810.

zna je li im to uspjelo. U zadnjem dijelu opisuje bratu stanje na otoku: *Qui sono ora Francesi, e non più Italiani come sino prima, ora bisogna dipender da Parigi, non più da Milano come era prima, cosichè siamo sempre a pegio condizione di prima (...)*. (Ovdje sada vladaju Francuzi, ne više Talijani kako je bilo prije, sada ovisimo o Parizu, ne više o Milanu kao prije, s toga smo u lošijoj situaciji nego prije).²⁵⁶

Pismo dana 15. lipnja 1810. iz Malog Lošinja Gasparo upućuje bratu Antoniu u Palermo. Navodi kako je iz Antoniovog pisma od 10. svibnja primio vijest da su napokon stigli u Palermo. Piše kako je njihov brod trenutno u malološinjskoj luci te kako čeka priliku da se uputi za Maltu, ali da je ipak u posljednje vrijeme uspio napraviti nekoliko putovanja s teretom žita te da su nešto uspjeli zaraditi, iako imaju još 100 sfera pšenice u skladištu. Nastavlja u dugom dijelu pisma kako mu je Antonio javio da je ostavio teret drva u Mesini te da će vjerojatno do trenutka u kojem mu šalje pismo teret biti prodan, pa se pretpostavlja da će zarada biti 2500 franaka. Gasparo daje naputke bratu da kada stignu neka daju uputu svećeniku Mattesichu na Susku, koji će notu prenijeti Gasparu. Nadalje spominje kako je od tog svećenika saznao da je kćer napuljskog kralja zaljubljena u brata Filippa. Nastavlja navodeći ako je to istina, da će tada biti odmah oslobođeni.²⁵⁷ Zanimljivo je da se o ovoj vijesti više ne govori. Što se dogodilo kasnije s Filipom i kćerkom napuljskoga kralja ne znamo.

Iduće pismo je 25. srpnja 1810. upućeno iz Malog Lošinja u Mesinu. Iz njega se može saznati gdje se njihov brod nalazi i da krca teret za Maltu ili Siciliju. Također se može saznati da je na Lošinju na snagu stupio dekret o pomorskoj korupciji te da se tražilo od Lošinjskog kantona 120 muškaraca od 20 do 36 godina. Očito se ova naredba ticala njihovog brata Filipa. U zadnjem dijelu pisma Gasparo moli brata da dođe kući te mu napominje da proda brod, ako mu se dogode nesreće na putu.²⁵⁸

Sljedeće pismo je od 14. kolovoza 1810., a pisano je iz Malog Lošinja. Iz njega se može saznati da je brat Filippo krenuo prema Italiji, te je do dolaska pisma trebao već biti s bratom Antoniom. Gasparo mu piše kako se nada da će uskoro nositi dokumente svećeniku na Susku.²⁵⁹

Zadnje pismo iz 1810. poslano je 3. rujna iz Malog Lošinja. Tu Gasparo govori kako od 10. svibnja ne znaju ništa o Antoniu, navodi nadalje da će se raspitati je li

²⁵⁶ Isto, Lussinpiccolo 4. Febbraio 1810.

²⁵⁷ Isto, Lussinpiccolo 15. Giugno 1810.

²⁵⁸ Isto, Lussinpiccolo 25. Luglio 1810.

²⁵⁹ Isto, Lussinpiccolo 14. Agosto 1810.

slobodan ili je priveden, te ga savjetuje da prepusti brod bratu Filipu, ako mu vjeruje. Nadalje navodi kako je Lošinj u sve gorem stanju, kako trebaju plaćati porez po glavi 6 puta na godinu. Daje mu podatak kako je jedan od brodova krenuo prema Rijeci, ali da ne zna hoće li ga uskoro pozvati neka se vrati natrag. Ističe kako je navedena godina plodna za vinovu lozu te kako će njihov otac proizvesti više od 200 barila na Punta Križi.²⁶⁰

Nakon pisma iz 1810. slijedi pet pisama iz 1813. Iz njih se može vidjeti da su ljudi osjećali da promjena dolazi te su očekivali kada će se dogoditi.

Prvo je pisano iz dana 20. veljače 1813. iz Malog Lošinja. Gasparo govori kako je dan ranije, ujutro, dobio bratovo pismo od 7. već navedenog mjeseca te navodi kako mu je drago bilo primiti lijepu vijesti i saznati da Antonio dolazi kući. Upozorava ga kako treba dobro razmisliti prije nego li se krene na put po Jadranu, jer je Zottiev i Premudin brod s teretom bio napadnut u Trstu. Te govori kako „Zionello“ ne može krenuti ako ne bude imao licencu vladara u Parizu, osiguranje tereta i posade za šest mjeseci s teretom na brodu od 75 tisuća franaka srebra te se vratiti s teretom soli tamo gdje odgovara vladi. Nadalje, Gasparo ga savjetuje da si uzme cijelo ljeto vremena jer će se možda u to vrijeme dogoditi neka promjena. Navodi kako će Giadrosich tek toga dana moći krenuti na put, nakon što je osigurao teret i posadu s obvezom u roku od šest mjeseci da se vrati u Mali Lošinj. Taj primjer mu daje navodeći kako bi mogao shvatiti kakve poteškoće vladaju nakon bratovog odlaska.²⁶¹

Iduće pismo je od 24. veljače 1813., pisano iz Malog Lošinja. U njemu Gasparo navodi kako je lošinjski sudelegat dopustio da Antonio krene nakon što su uhitili brigantin vjernog zapovjednika Romola Giadrosicha. Ovu uslugu treba uzvratiti tako da je Antonio bio dužan donijeti nekoliko stvari koje su mu bile naručene. Gasparo također navodi kako je Giadrosich trebao platiti vrijednost broda i još 500 franaka za svakog mornara. Još donosi vijest koja kaže da će uskoro doći mir koji svi željno očekuju.²⁶²

Iduće pismo je od dana 26. ožujka 1813., također poslano iz Malog Lošinja. Gasparo navodi kako je dobio Antoniova pisma od 8. ožujka, te bratovu obavijest kako ne zna gdje bi se privezao, te mu savjetuje ako želi doći na Jadran neka dođe

²⁶⁰ Isto, Lussinpiccolo 3. Settembre 1810.

²⁶¹ Isto, Lussinpiccolo 20. Febrero 1813.

²⁶² Isto, Lussinpiccolo 24. Febrero 1813.

do Gora, jer u Ilirskim provincijama postoje problemi, koji su bili i u prošlosti i u Talijanskome Kraljevstvu. Zatim navodi kako je Matteo Budinich uzeo 15 barila vina koje košta 22 franka po barilu, a nije platio, te je dužan 330 franaka. Stoga Gasparo moli brata da traži od njega taj novac, jer u suprotnom će dug biti zaboravljen.²⁶³

Sljedeće pismo je od 14. srpnja 1813., poslano iz Malog Lošinja. Iz njega saznajemo da je Antonio u Albaniji s teretom soli, koji pokušava prodati. Stanje u Malom Lošinjju je takvo da su sve glasnije vijesti da uskoro dolazi mir koji svi željno iščekuju, a ovaj put su glasine stigle od engleskog lorda Linerfoula. Sljedeća vijest je da su Englezi zauzeli Rijeku nakon što su zapalili oko dvadeset brodova te su još druge odnijeli. Glasina je bila da će se vratiti te da će doći na Lošinj, ali Gasparo navodi da još nisu stigli i želja mu je da se nikada ne vrate na takav način.²⁶⁴

Zadnje pismo je od 20. rujna 1813., i ono je poslano iz Malog Lošinja. Iz njega se može iščitati kako Gasparo obavještava brata da je trenutno dobro vrijeme da se vrati kući, jer (...) *Noj qui siamo austriaci da dieci Giorni adietro* (...) (mi ovdje smo Austrijanci već deset dana). Nadalje saznajemo da Englezi ne vladaju više tim krajevima, vezali su francuskog vojnika te je ovim činom završilo *bolno* razdoblje. Drugi dio pisma je obavijest bratu kako neće pronaći majku živom, jer je preminula 25. kolovoza, nakon što je bolovala više vremena. Gasparo se nada da više neće biti rata, govori kako su Francuzi kod Lipe, te odlaze prema Trstu, a kako su Austrijanci u Rijeci. Predlaže bratu neka uđe u Jadran kako bi dobio austrijske papire za plovidbu.²⁶⁵

15. OSTANAK FRANCUZA NA OVOM PODRUČJU

Dolaskom francuske vojske događale su se ljubavi s lokalnim stanovnicama te su pojedinci ostajali na ovome otočju. Takva priča dolazi iz obitelji Chalvien, naime, mladić je dolaskom francuske vlasti stigao na otok Lošinj kao vojnik, zaljubio se u lokalnu mještanku, kao i ona u njega. Kada je došlo vrijeme rastanka, djevojka i mladić se nisu htjeli razdvojiti, stoga su roditelji mlade sakrili mladića u kućnu krušnu peć. Mladi par se vjenčao, a mladić je postao stanovnik Lošinja. Ta obitelj je dobila

²⁶³ Isto, Lussinpiccolo 26. Marzo 1813.

²⁶⁴ Isto, Lussinpiccolo 14. Luglio 1813.

²⁶⁵ Isto, Lussinpiccolo 20. Settembre 1813.

nadimak *Furnir* i *Furnirche*.²⁶⁶ Nicolich prenosi istu tu priču, ali na drugačiji način. On ne spominje da je mladić ostao kasnije živjeti na Lošinju, za što imamo žive dokaze, prezime Chlavian koje i danas postoji među mještanima Maloga Lošinja. Nicolich ovu priču donosi vežući se uz pekarstvo kao granu koja je bila vrlo potrebna na otoku; on govori kako je mladić došao s vojskom, a njegova dužnost je bila pečenje kruha za vojnike.²⁶⁷

16. TREĆA AUSTRIJSKA VLADAVINA

S odlaskom francuske vlasti na Kvarnersko otoke ponovno dolazi ona austrijska, već u kolovozu 1813. otoci Cres i Lošinj bili su okupirani. Austrijska vlast je u Ljubljani poslala maršala Lattermanna kako bi vladao nad Ilirijom, 17. listopada 1813., a kongres u Beču je 9. lipnja 1815. potvrdio austrijsko posjedovanje Kvarnerskih otoka. Već je u listopadu 1813. Kvarnerskim otocima vladao Suppè. Oni su i dalje ostali ujedinjeni s Rijekom, čiji je vicedoglednik bio Gvurkovies.²⁶⁸ Budinich govori kako je Veli Lošinj, nakon dugog perioda nemira i nesreće, napokon mogao uživati u miru.²⁶⁹ Austrija je osnovala Obalnu provinciju koja je bila podijeljena u tri okruga. Dekret je odredio da od dana 1. siječnja 1815. Kvarnerski otoci Krk, Cres i Lošinj trebaju biti uklopljeni u Riječki okrug. Stanovnicima ovih mjesta je teško pala promjena, stoga su više puta tražili od intendanta da ih ponovno vrati pod Zadarsku vlast. Godine 1822., kada je Rijeka potpala pod ugarsku vlast, otoci i ostale općine koje su spadale pod Riječki okrug, provizorno su bili postavljeni pod pazinsku vlast, godine 1825. ovaj okrug bio je pripojen istarskom poluotoku te je formirao Istarski okrug, koji je ovisio o namjesništvu u Trstu.²⁷⁰ Promjene su se dogodile i u crkvenim krugovima, u kojima je 1815. umro posljednji osorski biskup Pietro Raccamarich. Od tada je Krčka biskupija preuzela administrativno područje bivše biskupije, a dekanati su bili osnovani u Cresu, Osoru i Lošinju te podijeljeni u šest župa: Beli, Cres, Lubenice, Osor, Mali i Veli Lošinj.²⁷¹

U vrijeme austrijske vladavine Lošinj doživljava svoj procvat. Samo Mali Lošinj

²⁶⁶ Bragato, Elsa, *Una volta, a Lussin*, Edizione Comunità di Lussinpiccolo, Trieste, 2007., str. 435.

²⁶⁷ Nicolich, *nav. dj.*, str. 60.-61.

²⁶⁸ Mitis, *Note storiche*, str. 31.

²⁶⁹ Ivancich, *nav. dj.* (nota: Budinich, str. 63.), str. 110.

²⁷⁰ Mitis, *Note storiche*, str. 31.

²⁷¹ Pozzo-Balbi, *Nav. dj.*, str. 88.

imao je osam brodogradilišta jedrenjaka koji su bili poznati po cijelome svijetu, kao i njihovi zapovjednici i pomorci kao sposobni i spretni. Austrija gradi predivne vile koje i danas krase otok, a austrijski prestolonasljednici su nerijetko boravili na njemu. Razvija se klimatsko lječilište i turizam namijenjen toj funkciji, grade se prvi hoteli, kupališta te život postaje lagodniji.²⁷²

17. ZAKLJUČAK

Otoci Cres i Lošinj su stoljećima bili pod vlasti Republike Venecije. Nakon njezinoga pada 1797., možemo shvatiti da je u ovom području vladala neizvjesnost, zabrinutost, sreća, tuga. Shvatljivo je da su žitelji nakon svih tih događanja bili potreseni, austrijsku vladavinu su prihvatili jer nije previše mijenjala prijašnje zakone. Stoga se ne treba čuditi da su dolaskom Napoleonove vojske na ove otoke žitelji bili potreseni pa čak i u strahu. Naime, kružile su glasine o Francuzima koje nisu bile potkrijepljene. Pritom Napoleon uvodi nove zakone, želeći promijeniti, ali i modernizirati postojeće, a na to Cresani odgovaraju šaljući svoje zahtjeve koje treba potvrditi vicekralj Eugen. Iz ovoga se može vidjeti da su žitelji živjeli zatvoreni u svojoj sredini ne shvaćajući promjene koje se događaju u svijetu. Francuska vlast je našla loše stanje na otoku, a pri njezinom dolasku oba otoka su imala oko 10.687 stanovnika, koji su većim dijelom bili orijentirani na pomorstvo. Blokada Jadrana je onemogućila bilo kakav kontakt ovih otoka s kopnom, kao i otoka s otokom. Stoga su žitelji patili, dolazilo je do toga da je zbog velikog broja gusara bilo nesigurno žitarice prenijeti na otok, tako da su čak i gladovali. Francuska vlast je počela graditi putove, kako bi povezala kopnena mjesta te da žitelji nisu ovisni o pomorstvu. Putovi koji su sagrađeni bili su oni koji su spajali Mali i Veli Lošinj, kao i ova mjesta s Osorom i Cresom.

Gradići Mali i Veli Lošinj od 12. stoljeća započinju sa svojim razvojem, ali su neprekidno bili pod Osorom, a iako su više puta svoje zamolbe za odcjepljenjem slali mletačkom Senatu, uvijek je odgovor bio negativan. Svoje su vrijeme dočekali pod francuskom vladavinom, koja im je konačno odobrila odcjepljenje od Osora i samostalno komunalno uređenje. Nedugo zatim jedna općina se odvojila od druge,

²⁷² Cramer Giovannini, Rita - Neretich, Franco, *I primi cinquant'anni di turismo a Lussino*, Udine, 2015., str. 19.-39.

stoga je i Veli Lošinj kratkoročno imao posebno administrativno uređenje.

Nakon kratkog prekida francuske i šestomjesečne austrijske vladavine, ponovno Francuska preuzima Kvarnerske otoke, ali ovaj put odvajajući ih od Zadra i svrstavajući ih u Ilirske provincije. Vojna obveza je postala obvezna, žitelji su joj se protivili, te su je na svakakve načine izbjegavali, a civilno vjenčanje bilo je nametnuto ispred crkvenoga. Iz ovoga razdoblja najzanimljivije je promatrati pisma obitelji Ivancich, u kojima se osjeti strah, neznanje, osjećaj da će se dogoditi promjena, zabrinutost. U suštini žitelji ovoga kraja nisu prihvatili francusku vlast.

Trebamo imati na umu okolnosti koje je francuska vlast zatekla svojim dolaskom u ove krajeve, kao i gusarsku blokadu Jadrana koja je onemogućavala razvoj primorskih krajeva. Analizirajući ove stavke, možemo s lakoćom zaključiti da francuska vlast nije bila u mogućnosti napraviti više nego što je napravila za dobrobit ovoga kraja. U svakom slučaju treba navesti da su htjeli izjednačiti sve slojeve, što je predstavljalo uključivanje ovih krajeva u moderniji i civiliziraniji svijet. Naravno da se trebaju razmotriti i loše strane francuske vladavine, a to su preveliki nameti, ukidanje bratovština, uzimanje crkvenih dobara. U vrijeme njihove vladavine bila je uništena kula na otoku Sv. Petar na Iloviku, kao i *Seminario* u Malome Lošinj, u naletu bombardiranja. Zbog svih ovih razloga možemo shvatiti da je stanovništvo patilo te je žudilo za mirom, koji su konačno dobili s dolaskom austrijske vlasti.

18. IZVORI I LITERATURA

ARHIVSKA VRELA:

1. BISKUPIJA KRK, ŽUPA SV. ANTUNA OP. VELI LOŠINJ, *Acta Parochialia Lussini Majoris Annus 1806 – 1818*.
2. Ivancich, *Cronologia dei Lussini*, ručno pisano, spis u posjedu Obitelji Giovannini
3. Pisma u privatnom posjedu obitelji Ivancich

BIBLIOGRAFIJA:

1. Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba (XVI. – XIX. stoljeće), s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil, Zagreb, 2004.
2. Bommarco, Tarcisio, *L'isola di Cherso: la presenza veneziana e le diverse dinastie popolane*, Del Bianco editore, Udine, 2012.
3. Bonicelli, Gaspare, *Storia dell'isola dei Lossini*, Tipografia Weis, Trieste, 1869.
4. Bozanić, Anton, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije od 1900. godine do danas*, Krk, 2012.
5. Bragato, Elsa, *Una volta, a Lussin...*, Edizione Comunità di Lussinpiccolo, Trieste, 2007.
6. Cramer Giovannini, Rita - Neretich, Franco, *I primi cinquant'anni di turismo a Lussino*, Udine, 2015.
7. Crnković, Nikola – Velčić, Franjo – Sokolić, Julijano – Ivanišević, Goran, *725 godina Veloga Lošinja*, Zagreb, 2005.
8. Čus-Rukonić, Jasminka, *Grbovi lošinjskog otočja i južnog dijela otoka Cresa*, Prefiks d. o. o., Mali Lošinj, 2003.
9. Čus-Rukonić, Jasminka, *Najnovija arheološka nalazišta u gradu Cresu*, Creski muzej, Cres, 2014.
10. Fučić, Branko, *Apsyrtides*, Mali Lošinj, 1995.
11. Goldstein, Ivo, *Povijest 21, Hrvatska povijest*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2003.
12. Hardy, Malcolm Scott, *Velika Britanija i Vis na Jadranu 1805.-18015.*, Književni krug, Split, 2006.
13. Hreglich Mercanti, Nera - Piperata Rebecchi, Carlina - Scoppini, Italo, *Lussino nel passato, Lettere e documenti*, Trieste, 1983.

14. Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Otočki vjesnik, Mali Lošinj, 1987.
15. Marmont, Auguste Frederic Louis Viesse de, *Maršal Marmont: memoari*, Logos, Split, 1984.
16. Maštrović, Vjekoslav, *Posljednji gusari na Jadranskom moru*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
17. Mitis, Silvio, *La signoria francese nell'isola di Cherso*, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo, 1900.
18. Mitis, Silvio, *Note storiche sull'isola di Cherso*, Stab. Tip. di S. Artale, Zara, 1899.
19. *Nel cinquantesimo anniversario dell'istituzione della I. R. Scuola Nautica di Lussinpiccolo*, Editrice L'I. R. scuola nautica, Lussinpiccolo, 1905.
20. Nicolich, Matteo, *Storia documentata dei Lussini*, Tipo-litog. Istriana di Antonio Coana, Rovigno, 1871.
21. Novak, Grga, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća II.*, Marjan tisak, Split, 2004.
22. Pozzo-Balbi, Lamberto, *L'isola di Cherso*, A. R. E., Roma, 1934.
23. Stefani-Steffich, Cornelio, *L'arte sacra nelle chiese di Lussingrande*, TIPSE Vittorio Veneto, Podenone, 2003.
24. Stražičić, Nikola, „Otok Cres: prilog poznavanju geografije naših otoka“, Otočki ljetopis Cres – Lošinj 4, Mali Lošinj, 1981.
25. Vicidomini, Leonardo, *Vincenzo Dandolo e la Dalmazia durante l'eta' Napoleonica*, objavljeno na web-stranici ISSUU, 2011, preuzeto s: https://issuu.com/leonardo.vicidomini/docs/vincenzo_dandolo_e_l_eta_napoleonica (25. srpnja 2017.)

ČLANCI:

1. Antoljak, Stjepan, „Predaja Dalmacije Francuzima (1806)“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 4, Zagreb, 1952., str. 167.-168., preuzeto sa: <http://dizbi.hazu.hr/object/10859> (4. svibnja 2017)
2. Celić, Josip, „Svjetovno svećenstvo i redovništvo u Zadru po službenom iskazu iz 1811. godine“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 57/2015., str. 217.-237.

3. Cihlar, Vatroslav, „Pomorstvo i pomorska trgovina u Rijeci pod francuskom vladavinom“, *Pomorstvo*, 10, br. 5, Rijeka, 1955., str. 147.-149.
4. Čus-Rukonić, Jasminka, „Grb Velog Lošinja“, *Pril. Inst. Arheol.*, 27, Zagreb, 2011., str. 267.-270.
5. Gerolami, Giovanni, „Tri pionira lošinjskog pomorstva“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 9, Pomorstvo Lošinja i Cresa III*, Tiskara „Lošinj“, Mali Lošinj, 1995., str. 112.-122.
6. Kapetanović, Vicko, „Hrvatska crkva pod francuskom vlašću“, *Croatica Christiana periodica*, vol. 18, no. 33, 1994., str. 152.-153. Preuzeto s: hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=121320
7. Kojić, Branko, „Pregled povijesti pomorstva na otoku Lošnju“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 173.-203.
8. Luetić, Josip, „Veze naših pomoraca i prilog brodarstvu Cresa i Lošinja pomorstvu Dubrovačke Republike XVIII i XIX stoljeća“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 249.-263.
9. Maštrović, Vjekoslav, „Brodarstvo Dalmacije u doba Francuske vladavine (1806.-1813.)“, *Adriatica maritima*, sv. II, Zadar, 1978., str. 63.-103.
10. Maštrović, Vjekoslav, „Francuski postupak o vršenju prava primorskog plijena u Dalmaciji (1806.-1813.)“, *Adriatica Maritima*, sv. III, Zadar, 1979., str. 151.-168.
11. Maštrović, Vjekoslav, „Neke posljedice pomorske blokade Dalmacije u doba Francuske vladavine s posebnim osvrtom na upravno uređenje i naredbu iz 1809. g. o nađenim predmetima s brodova“, *Adriatica Maritima*, sv. IV, Zadar, 1985., str. 15.-28.
12. Maštrović, Vjekoslav, „Upravni položaj Lošinja i Cresa iza pada Mletačke Republike i stanje njihova brodarstva nakon toga“, *Acta Instituti Academiae jugoslavicae scientiarum et artium in Zadar*, sv. 20, Zadar, 1973., str. 247.-258.
13. Oršolić, Tado, „Teritorijalne snage za francuske uprave u Dalmaciji (1806.-1809.)“, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45, Zadar, 2003., str. 271.-289.

14. Plečko, Marijan, „Povijest obrazovanja pomoraca u Malom Lošinj“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 19.-35.
15. Stražičić, Nikola, „Pomorstvo otoka Cresa“, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj 3, Pomorstvo Lošinja i Cresa*, Zrinski, Mali Lošinj, 1980., str. 205.-241.

WEB-STRANICE:

1. Hrvatska enciklopedija, preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49908> (6. lipnja 2017.)
2. Tucak, Iva, *Francuska eskadra u Viškoj bitci 1811. godine*, Hrvatski povijesni portal 1. lipnja 2008; preuzeto s: povijest.net/francuska-eskadra-u-viskoj-bitci-1811-godine/ (6. lipnja 2017.)

19. POPIS PRILOGA

SLIKE:

Slika 1: Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.....	53
Slika 2: Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.....	53
Slika 3: Pogled s Napoleonskoga puta iz Velog Lošinja prema brdu, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.	54
Slika 4: Oznaka za Napoleonski put, broj 2, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.....	54
Slika 5: Oznaka za Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.....	55
Slika 6: Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10 VII. 2017.....	55
Slika 7: Napoleonski put, broj 1, Giovanna Jerolimić, 10. VII. 2017.....	56
Slika 8: Napolenski put na Cresu, Giovanna Jerolimić, 7. VIII. 2016.	56
Slika 9: Ulica Studenac, Giovanna Jerolimić, 12. VII. 2017.	57
Slika 10: Ulica Studenac, Giovanna Jerolimić, 12. VII. 2017.	57
Slika 11: Fotografija kugle iz 2009., Rita Cramer Giovannini.....	69
Slika 12: Fotografija kugle nakon „restauracije“ iz 2010., Rita Cramer Giovannini ...	69
Slika 13: Pečat Provincije Ilirije, Giovanna Jerolimić, 5. VII. 2017.	76
Slika 14: Dokument civilnog vjenčanja, Giovanna Jerolimić, 5 VII. 2017.	76

Slika 15: Dokumenti civilnog vjenčanja, Giovanna Jerolimić, 5. VII. 2017. 76

KARTE:

Karta 1: Napoleonski putovi na Lošinju, preuzeto s web stranice Turističke zajednice grada Malog Lošinja, 12. VII. 2017. 52

TABLICE:

Tablica 1: Stanje brodova na Cresu i Lošinju 36

Tablica 2: Popis lošinjskih zapovjednika koji su sklapali ugovore o osiguranju broda ili tereta u Dubrovniku 48

20. SAŽETAK

Otoci Cres i Lošinj su stoljećima bili pod mletačkom vladavinom. Padom ove velesile na Jadranu mijenja se politička karta Europe, te svatko želi ugrabiti što veći dio nekadašnje Republike. Napoleon je Dalmaciju i Kvarnerske otoke najprije predao Austriji, ali bez obzira na sve, svoj naum za ovo područje nije zapostavio. Godine 1806., pobjedom na bojnopolju, prisiljava Austriju da preda krajeve koje joj je prepustio rušenjem Mletačke Republike.

Dolaskom francuske vlasti u ove krajeve mijenjaju se mnoge stvari. Stanovnici teško prihvaćaju promjene, a još teže novi i otvoreniji mentalitet. Najveća nesreća bila je jadranska blokada koju je uglavnom provodila engleska flota, zamjerajući se Francuzima zbog kopnene blokade. Posljedica blokade bila je ta da su mnogi brodovi prisiljeni ostajati u svojim lukama te su doslovno propadali na vezovima. Dok su drugi, oni hrabriji i odvažniji, kretali na put, uvijek je postojao rizik unatoč svim osiguranjima da padnu u gusarske ruke, te da izgube sve što imaju: i teret i brod. Kako bi mjesta mogla komunicirati, bez obzira na blokadu Jadrana, francuska se vlada potrudila sagraditi ceste, te su tako povezali Mali i Veli Lošinj, kao i Osor i Cres, modernijom cestom za kočije. Što se tiče pomorstva, francuska je vlada osnovala dvije važne ustanove koje su potaknule razvoj, a to su Lučka kapetanija i Sanitarna komisija.

Cresani dolaskom nove vlasti u Zadar upućuju svoje zahtjeve, ne želeći prihvatiti da se stanje promijenilo i da nova vlast nema oblik starije mletačke vlasti. Općina Osor bila je ukinuta u korist Općine Lošinj te su Mali i Veli Lošinj, nakon stoljetnog osorskoga jarma konačno postali administrativno slobodni. Otoci u ovo vrijeme nisu proživljavali najsjajniji dio povijesti, ali su svejedno promjene koje su napravljene bile za dobrobit naroda. Iako u početku otočani nisu htjeli prihvatiti nove ideje te otvoriti svoje umove, na kraju su ipak bili prisiljeni prihvatiti ovu promjenu, što se jasno može vidjeti iz idućega poglavlja povijesti u kojima se ovi otoci razvijaju te postaju nadaleko poznati po cijelome svijetu.

Ključne riječi: Napoleon, Cres, Lošinj, gusari

21. SUMMARY

For centuries, the islands of Cres and Lošinj were under the governance of Venice. When the Republic of Venice fell apart, the political map of Europe changed a lot. Each one of the big countries wanted to take as much territory as possible from the previous Republic. Napoleon first decided to leave Dalmatia and Kvarner islands to Austria, but even though he did that, he never lost his original idea to „own“ that region. In 1806, by winning a battle he forced Austria to return the territory.

When the French rule was established in that same area a lot of things started to change. The inhabitants were having a hard time accepting all the new changes, and it was even more difficult to accept the „new thinking and ideas“. The biggest problem of the region was the Adriatic blockade which was mostly done by the English fleet, resenting the French for their mainland seige. The consequence of the blockade was that many ships were forced to stay in their harbours and thus literally decay. Even though there were brave and courageous sailors that tried to leave the harbours, they always had to face the risk of being captured by the pirates. In that event they would lose the ship and all the goods on board. To improve the communication between populated places, despite the Adriatic blockade, the French government decided to improve and build new roads, so they connected Mali and Veli Lošinj, as well as Osor and Cres with a more modern road. Regarding the maritime development, the French government established two important institutions, the Port authority and the Sanitary commission, with the aim of promoting the development.

The inhabitants of the island of Cres were not willing to accept the new government and therefore they stated their demands and sent them directly to Zadar. The previous administrative centre of Osor was abolished in favour of the Lošinj community, and thus Mali and Veli Lošinj, after so many years, became administratively free. During those years, the islands had to face difficult times, even though the changes that were occurring were in the benefit of the inhabitants. At the beginning, people could not accept the new ideas and new politics, but they were forced to live with the „new stream“ and that has been visible in the following historic period when the islands have developed and become very famous in the whole world.

Key words: Napoleon, Cres, Lošinj, pirates

Pregledala: Ksenija Benvin Medanić, prof. talijanskog i engleskog jezika